

Засновник: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. Видається з 01.01.1998 р. Виходить двічі на місяць. **Головний редактор:** В. Горовий, д-р іст. наук, професор, заступник гендиректора НБУВ. **Редакційна колегія:** Л. Чуприна, заввідділу оперативної інформації, Т. Гранчак, заввідділу політологічного аналізу, Т. Дубас, заввідділу синтезу соціокультурних мережевих ресурсів. Комп'ютерний дизайн Г. Булахова.

Адреса редакції: НБУВ, просп. 40-річчя Жовтня, 3, Київ, 03039, Україна. Тел. (044)524-25-48, (044)525-61-03. E-mail: siaz2004@ukr.net, www.nbuviap.gov.ua. Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 5358 від 03.08. 2001 р.

Україна: події, факти, коментарі

Інформаційно-аналітичний журнал

№ 1

ЗМІСТ

Коротко про головне

Глава держави затвердив Стратегію сталого розвитку «Україна-2020»

Аналітика

Пальчук В.

Новорічні меседжі Президента П. Порошенка

Ворошилов О.

**Переформатування партійного поля України
як один з підсумків минулого політичного року**

Рудь І.

**Призначення секретарем РНБО України О. Турчинова і
розширення повноважень Радбезу у відгуках експертів**

Потіха А.

Акції протесту як складова суспільних процесів в Україні

Економічний ракурс

Кулицький С.

Економічні підсумки 2014 р. в Україні

Наука – суспільству

Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти

Здобутки української археології

Практичні впровадження науково-дослідних і проектно-технічних напрацювань

Відновлювані джерела енергії

Інформаційно-комунікаційні технології

Освіта та кадрове забезпечення в Україні

Охорона здоров'я

Наукові видання

Наука і влада

Проблеми інформатизації

Гранчак Т.

Науково-дослідний напрям діяльності

національних бібліотек як стратегічна складова

системи національного інформаційного суверенітету

Коротко про головне

Глава держави затвердив Стратегію сталого розвитку «Україна-2020»

Президент П. Порошенко підписав Указ «Про Стратегію сталого розвитку «Україна-2020».

Стратегія сталого розвитку України на період до 2020 р. визначає цілі та показники їх досягнення, а також напрями й пріоритети розвитку країни. Метою реформ визначено досягнення європейських стандартів життя та гідного місця Україні у світі. «Стратегія-2020» містить у собі 62 реформи. З них пріоритетними визначено вісім реформ та дві програми. Визначено 25 ключових показників успішності розвитку країни.

Як першочергові визначені реформа системи національної безпеки і оборони, оновлення влади та антикорупційна реформа, судова та реформа правоохоронної системи, децентралізація та реформа державного управління, дерегуляція та розвиток підприємництва, реформа системи охорони здоров'я і податкова реформа.

Серед пріоритетів також реалізація двох програм – енергонезалежності та популяризації України у світі і просування інтересів держави у світовому інформаційному просторі.

Реалізація Стратегії передбачає досягнення 25 ключових показників, що оцінюють хід виконання реформ та програм. Зокрема, планується, що в рейтингу Світового банку Doing Business Україна посяде місце серед перших 30 позицій, рейтинг за зобов'язаннями в іноземній валюті за шкалою рейтингового агентства Standard and Poors становитиме не нижче інвестиційної категорії «ВВВ», валовий внутрішній продукт (за паритетом купівельної спроможності) у розрахунку на одну особу, який розраховує Світовий банк, підвищиться до 16 тис. дол. США.

Чисті надходження прямих іноземних інвестицій до 2020 р. мають становити понад 40 млрд дол. США, витрати на національну безпеку і оборону – не менше 3 % від ВВП. За індексом сприйняття корупції, який розраховує Transparency International, Україна має увійти до 50 кращих держав світу.

Головною передумовою реалізації Стратегії є суспільний договір між владою, бізнесом та громадянським суспільством, де кожна сторона має свою зону відповідальності.

Згідно з Указом, Кабінет Міністрів України має щороку до 15 лютого затверджувати план дій щодо реалізації положень Стратегії та щоквартально інформувати про стан виконання плану дій щодо реалізації положень Стратегії.

Коментуючи затвердження Стратегії, заступник глави Адміністрації Президента, секретар Національної ради реформ Д. Шимків зазначив, що її

розробка відбувалась у кілька етапів із залученням широкого кола експертів та громадськості. «Ми почали розробку Стратегії у липні 2014 року із запрошення громадськості надавати свої пропозиції щодо бачення розвитку країни. Після цього ми провели декілька десятків обговорень та консультацій із фахівцями та громадськістю, організували можливість і отримали зауваження та пропозиції до Стратегії онлайн, провели онлайн-опитування про ключові показники ефективності розвитку країни», – сказав Д. Шимків. 24 грудня 2014 р. на своєму першому засіданні Стратегію схвалила Національна рада реформ (*Офіційне інтернет-представництво Президента України* (<http://www.president.gov.ua/news/32046.html>)). – 2015. – 12.01).

Аналітика

В. Пальчук, ст. наук. співроб. СІАЗ НБУВ, канд. наук із соц. комунікацій

Новорічні меседжі Президента П. Порошенка

Одним з останніх у минулому році інформаційних приводів, що спричинив жваве обговорення в ЗМІ, стала підсумкова прес-конференція Президента України П. Порошенка, яка привернула увагу значної кількості журналістів, експертів і громадськості. Президент більше двох годин спілкувався з журналістами. За інформацією ЗМІ, загалом П. Порошенко дав відповіді на 29 запитань, які стосувалися найактуальніших проблем сьогодення України. Зокрема, ставилися запитання щодо врегулювання воєнної ситуації на Сході України, мінських переговорів, проведення реформ, стабілізації курсу валют тощо.

Під час прес-конференції Президент звернув увагу насамперед на ту ситуацію, у якій опинилася Україна, і на основні фактори, завдяки яким вдалося призупинити реальні загрози територіальній цілісності після анексії Криму та економічний колапс. «Країна, де в середині року почалася пряма збройна агресія сусідньої держави проти нашої держави. Країна, у якій внаслідок безглуздої та безвідповідальної фінансової політики була знищена економічна база ще на початку року. Де-факто працювала ліквідаційна комісія з ліквідації українських Збройних сил, підрозділів безпеки, Міністерства внутрішніх справ, внутрішніх військ. Ніхто не очікував, що в умовах війни український народ буде настільки організований, настільки відповідальний, щоб провести найкращі президентські вибори в історії України. Одразу ж після них була запущена підготовка до підписання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом, що й було зроблено 27 червня в Брюсселі», – підкреслив Президент.

Окремо П. Порошенко приділив увагу якісним змінам у політичному житті країни. За його словами, 26 жовтня в дуже непростих умовах, за величезних ризиків були проведені парламентські вибори. «Багато хто

засуджував мене за рішення розпустити парламент і проголосити дострокові парламентські вибори. Практика і життя продемонстрували, що це був абсолютно правильний і виважений крок», – зазначив він. Головним якісним результатом цих виборів, на думку глави держави, стало те, що в парламенті немає п'ятої колони, немає комуністичних зрадників, немає Партії регіонів. Водночас українське суспільство отримало тверду проєвропейську коаліцію, яка здатна взяти на себе відповідальність у ці дуже непрості часи.

Президент зупинився також на тих законодавчих змінах, які допоможуть провести якісно реформи в країні, зокрема на законі про люстрацію.

Найбільше часу під час своєї промови на прес-конференції П. Порошенко приділив питанням зовнішньої політики та стримання воєнної агресії з боку Росії, забезпечення безпеки у світі. «Світ став менш безпечним, менш передбачуваним. Була зруйнована глобальна повоєнна система безпеки, вона більше не працює», – зазначив він.

Безумовним фактором стримання загроз, що постали перед Україною, глава Української держави назвав мобілізацію протягом семи-восьми місяців нечуваної міжнародної підтримки України. «Уперше в історії 16 вересня синхронно була ратифікована Угода про асоціацію в Європарламенті в Страсбурзі і у Верховній Раді України. І там, і там була конституційна більшість, що яскраво продемонструвала той рівень підтримки, який Україна має зараз. Це було видно на всіх міжнародних форумах, включаючи Генеральну Асамблею Організації Об'єднаних Націй, де 100 держав підтримали позицію України, надавши нам значну моральну підтримку», – зазначив він.

У своїх коментарях щодо прес-конференції Президента експерти зараховують до основних успіхів у зовнішній політиці, крім підписання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом, також поглиблення двосторонніх відносин України й США, зокрема ухвалення Акта на підтримку свободи в Україні, а також отримання Україною підтримки з боку міжнародної спільноти, зокрема в запровадженні міжнародних санкцій щодо Росії як відповідь на її агресію проти України.

У цьому контексті цілком доречним став акцент Президента на розбудові української армії, зміцненні її боєздатності. Як зазначили експерти, він розуміє, що сьогодні українській армії виділена унікальна й значна роль у стриманні воєнної агресії сусідньої держави щодо України, у вирішенні питань безпеки у світі. У зв'язку з цим, серед успіхів внутрішньої політики Президент назвав відновлення боєздатності Збройних сил України, а також консолідацію українського суспільства як політичної нації навколо ідеї незалежності України та її європейського вибору. П. Порошенко вважає, що за декілька місяців Україна створила одну з найбільш боєздатних армій на континенті. І вже нині до України, за його словами, приїжджають вивчати досвід, операції, технологію боротьби з гібридною війною.

У контексті висвітлення тактичних кроків з урегулювання воєнної ситуації в східних регіонах України Президент наголосив на тому, що в

Донецькій і Луганській областях цю проблему може бути вирішено виключно політичним шляхом. «Воєнного вирішення питання по Донбасу не існує. Існує виключно політичне рішення конфлікту на Донбасі», – наголосив він.

За його словами, конфлікт у цих регіонах може бути затяжний. «Ризик заморожування конфлікту існує. І ми робимо все, щоб його не було», – зазначив П. Порошенко. Він додав, що Донбас – це не Придністров'я. Разом з тим Президент окреслив ті кроки, які необхідно здійснити задля політичного врегулювання ситуації на Донбасі. На думку П. Порошенка, це можливо лише після проведення там місцевих виборів за українськими законами. Як відомо, проведення чергових місцевих виборів заплановано восени 2015 р.

Цю ідею поділяє і ряд експертів. Проведення місцевих виборів на Донбасі може посприяти очищенню Донецької та Луганської областей від представників самопроголошеної влади. Таку думку висловив політолог О. Палій. «Вибори – це спосіб виконати мінські домовленості, це документ, під яким стоять підписи ОБСЄ, Росії, самих терористів. Важливіше що на нормальних виборах, якщо вони будуть, бандформування не отримають ту підтримку, на яку розраховують. Після проведення цих виборів на політичному плаву з цих бандформувань, які контролюють великі міста і обдирають їх, залишаться одиниці – їхні лідери. Вибори – це хороші ліки від них», – зазначив він. Більше того, на його думку, у врегулюванні ситуації на Донбасі зацікавлена й Росія, для якої продовження санкцій з боку Заходу – це ризик. «Навряд чи Росія захоче такого падіння – на 5 % – ВВП, яке прогнозується, після запровадження ще більших санкцій. І взагалі обрушити свою економіку», – пояснив політолог.

Тому головний меседж, який озвучив Президент України щодо врегулювання воєнної ситуації на Сході України, це мирне врегулювання конфлікту. Він прямо зазначив, що якщо хтось хоче воювати, то це буде самогубством. Для країни й армії немає іншого шляху, крім мирного вирішення проблеми. Про жодну наступальну операцію не йдеться. За словами П. Порошенка, як головнокомандувача, для наступальних дій в української армії немає потужності. Тому режим припинення вогню триває.

Водночас, відповідаючи на питання під час прес-конференції в Києві, П. Порошенко заявив, що у випадку відходу бoєвиків від мирних домовленостей Україна реагуватиме жорстко. Про невиключення жорсткої відповіді української сторони в разі подальшої воєнної агресії з боку Росії говорять і відповіді Президента України на запитання журналістів щодо трагедії під Іловайськом. Зокрема, П. Порошенко заявив, що про іловайський котел ніхто не забув. «Ніхто Іловайськ не забув і не забуде. За Іловайськ вже покарані сотні вбивць. Знаєте коли?.. 3 вересня ми зібрали все, що у нас тут тоді було: дві тактичні групи 95-й і 79-й бригад. І під керівництвом начальника Генштабу Муженка більше 1200 українських десантників і штурмовиків пішли в рейд по тилах Іловайська. І покарали: сотні вбивць або залишилися лежати, або поїхали додому в цинку», – наголосив він.

(Водночас зазначимо, що ця заява викликала специфічний коментар у соцмережі народного депутата С. Семенченка – відомого командира батальйону «Донбас». Судячи з його слів, він не зрозумів, про який захід каже Президент. «Що за рейд помсти за Іловайськ? Петро Олексійович, Вас вводять в оману», – заявив депутат).

Не виключає Президент і можливості введення воєнного стану в східних регіонах країни в разі порушення процесу з мирного вирішення конфлікту. «Воєнний стан буде введено негайно моїм рішенням, рішенням РНБО, які будуть передані до Верховної Ради, якщо відбудуться перші наступальні операції від лінії зіткнення. Ніхто не буде коливатися жодної хвилини», – наголосив він. Глава держави зазначив, що на випадок такого розвитку подій розроблено плани дій для міністрів, керівників ОДА під координацією РНБО, розробляється план переходу економіки країни на воєнні рейки.

Відповідаючи на зауваження щодо доцільності дії режиму припинення вогню, глава держави наголосив, що за час прямих наступальних дій гинула велика кількість українських військовослужбовців, а з моменту запровадження режиму артилерійської тиші 9 грудня від артобстрілів не загинув жоден солдат. «Працює не тільки режим тиші, але й Мирний план. За час дії Мирного плану звільнено 1500 українських полонених. Не було б миру, не відомо, чи залишилися б ці люди живими», – пояснив свою позицію Президент.

У свою чергу, коментуючи заяви Президента під час прес-конференції, політологи озвучують й інші мотиви невведення воєнного стану в східних регіонах України. Зокрема, політолог, директор соціологічної служби «Український барометр» В. Небоженко зазначає: «Бюрократія боїться випустити владу зі своїх рук, а військові не готові, тому що тоді б зруйнувались корупційні схеми, бо тоді б всім – від олігарха до звичайного громадянина – довелося б захищати свою країну. До цього українська Адміністрація Президента не готова. А нам намагаються пояснити, що цим ми б налякали весь світ».

Експерт також прогнозує, що Президент не піде на введення воєнного стану, адже він виведе на авансцену справжніх бойових генералів. Більше того, АТО зручне тим, що ніхто не винен, коли відбуваються катастрофи, зате є переможці. Тому експерт сподівається, що наступу вже не буде.

Небезпечним для країни експерти називають також і впевненість Президента в тому, що в нього є повна інформація про події в зоні АТО. «Президент уточнив, що він єдиний, хто володіє всією повнотою інформації. І ми від нього нібито будемо дізнаватися про наступ, є він чи ні. А це вже дуже погано. Спецслужби протилежної сторони можуть цим користуватися», – зазначив В. Небоженко.

Продовжуючи тему пошуку шляхів мирного вирішення воєнної ситуації на Сході України, П. Порошенко повідомив, що має намір зустрітися з лідерами Росії, Німеччини і Франції 15 січня в Астані. «Мій дипломатичний рік розпочнеться 15 січня в Астані, де проводитиметься зустріч в

«нормандському форматі»», – зазначив він. За словами Президента, міністри закордонних справ готують порядок денний і проекти рішень переговорів, які пройдуть в Астані. Відомо, що зустріч буде присвячена врегулюванню ситуації в Україні. Глава держави переконаний, що світ залишається цивілізованим і в нього є серйозні підстави для оптимізму, тому що весь світ об'єднався навколо України, продемонстрував дуже тверду єдність і солідарність з Україною. «Нормандський формат» передбачає участь лідерів України, Росії, Франції та Німеччини.

Вихід на більш ширший формат переговорів щодо врегулювання воєнної ситуації на Сході України позитивно оцінив экс-голова Служби зовнішньої розвідки України М. Маломуж. На його думку, «мінський формат» – це новий сценарій Росії. Двосторонній формат у площині українсько-російських переговорів не підходить, тому що В. Путін вдає, що він у конфлікті на Сході України не причому. У зв'язку з цим, українська сторона задіяла дипломатичний формат для налагодження контактів з метою залучення в переговорний процес інших країн. Спочатку необхідно використати можливості «нормандського формату» в Астані. Потім залучити до цього процесу країни, що входять у двадцятку світу. Тобто виходити на глобальний рівень вирішення проблеми.

У планах Президента України, які він озвучив під час прес-конференції, головне, щоб на базі мирного плану, мінських домовленостей перетворити крихке перемир'я, яке сьогодні є на Сході України, у стійкий, забезпечений і тривалий мир. Повернути тимчасово окуповані території під контроль української влади. Відновити на цих територіях український суверенітет. «Зробити це можна лише на підставі Мінського протоколу, де враховані всі необхідні умови, щоб це було здійснено. Режим припинення вогню, негайне звільнення всіх заручників, наголошую, всіх, бо ці 150 – це не всі. І на сьогоднішній день група, яка створена в тому числі за участі Служби безпеки України, буде продовжувати активну роботу з пошуку заручників на окупованій території. Перші четверо були привезені. І це буде здійснюватися не в режимі обміну, а в режимі повернення наших хлопців додому», – повідомив П. Порошенко.

У цьому контексті Президент під час прес-конференції розкрив ключову умову Мінського протоколу, яка дуже швидко принесе мир. За його словами, вона дуже проста: перекриття кордонів і вивід іноземних військ з української території. «Тільки-но війська будуть виведені, ніякого конфлікту не буде. Його не існує. Він надуманий. І перші кроки на звільнених територіях є яскравим тому підтвердженням. Хай пойдуть у Слов'янськ, Краматорськ, Лисичанськ, Сєверодонецьк, Маріуполь і побачать, яким чином відновлюється українська влада на звільнених територіях. Це буде ще одне підтвердження того, що цей конфлікт принесений в нашу країну ззовні і ті, хто його приніс, окупанти і агресори, мають піти з нашої держави», – підкреслив він.

Коментуючи тему мінських переговорів щодо врегулювання воєнної ситуації на Сході України, експерти звертають увагу на те, що в Мінську не

погоджують компромісних питань, а лише оформлюють раніше прийняте рішення. «Мінські переговори відбулися тільки після телефонних переговорів в “нормандському режимі”. Це означає, що в Мінську не погоджують компромісні питання, а лише оформлюють раніше прийняте рішення», – пояснив В. Фесенко, директор Центру прикладних політичних досліджень «Пента».

Те, що Президент П. Порошенко визначає переговорний процес як один з важливих шляхів вирішення воєнної ситуації на Сході України, говорить і підписаний указ про делегацію України для участі в переговорах з Російською Федерацією щодо порушення нею своїх зобов'язань за міжнародними договорами України. Більше того, наразі розглядається можливість зустрічі в «жневському форматі» за участі президентів США, Франції, Росії, канцлера Німеччини й керівництва Євросоюзу. Також у своїй промові під час прес-конференції П. Порошенко підкреслив, що Україна наполягає на виконанні всіма сторонами мінських домовленостей, особливо в частині відведення військ і відновлення контролю за кордоном. При цьому Президент озвучив і певні результати цих домовленостей. Зокрема, ішлося про те, що є певний прогрес у звільненні полонених, забезпеченні артилерійської тиші, у доступі представників ОБСЄ до перевірки виконання мінських домовленостей. Також уперше українська гуманітарна допомога потрапила в соціальні установи на захоплених бойовиками територіях.

У цьому контексті Президент України також звернув увагу й на ситуацію з окупованою Автономною Республікою Крим. Він наголосив, що припинення транспортного сполучення з півостровом і посилені перевірки засобів пересування – це заходи захисту від загроз, що можуть виникнути. «Немає ніякої блокади Криму. Є заходи, які забезпечують захист України від диверсійних груп. Є заходи щодо захисту України, яка буде постачати електроенергію в Крим у випадку, якщо сама отримує електроенергію з Росії», – зазначив глава Української держави. Такі попереджувальні кроки є виправданими, і вони підтримуються не тільки в Україні. Президент підкреслив, що посилення заходів захисту в жодному разі не є засобом тиску. «Ми не збиралися і не збираємося використовувати блокаду, тим більше не збираємося використовувати це як елемент тиску, але ми будемо робити все для того, щоб захистити мир та спокій українських громадян, в тому числі від терористичної загрози», – зауважив П. Порошенко.

У своїх коментарях щодо мирного плану роз'язання проблеми військової агресії А. Новак, голова Комітету економістів України, зауважив, що П. Порошенко демонструє гіпердипломатичну м'якість, а Росія при цьому здійснює неофіційні й найбільш жорстокі дії на території України. «Усе це в підсумку ставить запитання, наскільки Президент України є щирим гарантом державності України, конституційного ладу і чи дійсно його лозунги як кандидата на посаду гаранта відповідають офіційній політичній, економічній та управлінській позиції», – пояснив свій коментар до промови Президента під час прес-конференції експерт.

У свою чергу В. Небоженко, політолог, директор соціологічної служби

«Український барометр», таку позицію Президента ведення політики у вирішенні питання військової агресії пояснює славнозвісною дипломатичною стратегією, яку П. Порошенко проявив у Мінську щодо того, щоб не заганяти В. Путіна в глухий кут і дати йому можливість вийти з конфлікту в Україні з гідністю. «Але я не вважаю, що Путіну ця стратегія допоможе – будь-які спроби умиритворити його викликають лише нові сплески ненависті. Також не було б нічого страшного, якби на питання “Чи загрожує та шантажує вас Путін?”, Порошенко зізнався в цьому і проявив би особисту мужність. Натомість, він не відповів на пряме питання, сказавши, що нічого не боїться. Зрозуміло, що Путін завжди шантажує Порошенка», – підкреслив він. За словами експерта, під час прес-конференції П. Порошенко весь час побоювався чимось образити Росію, він постійно знаходив щодо В. Путіна якісь коректні формулювання.

Під час прес-конференції глава Української держави окреслив також і перспективи України в напрямі атлантичної інтеграції. «Ми розпочинаємо роботу для досягнення Україною критеріїв, необхідних для членства в НАТО. Для цього нам знадобиться тривалий час, думаю, ми закінчимо цю роботу за п'ять років. Я хочу реформувати країну, щоб вона відповідала стандартам НАТО та ЄС. І тоді, коли Україна буде відповідати цим критеріям, протягом п'яти-шести років буде прийнято таке рішення (про подачу заявки на членство в НАТО)», – зазначив П. Порошенко. Президент вважає позаблоковий статус кардинальною стратегічною помилкою для України, що дала змогу знищити українську армію.

Відповідаючи на запитання журналістів про проведення референдуму щодо приєднання України до Організації Північноатлантичного договору (НАТО), Президент наголосив, що необхідно реформувати країну для того, щоб вона відповідала критеріям Євросоюзу й НАТО. «Коли Україна буде відповідати цим критеріям, а, найбільш вірогідно, це буде зроблено в рамках виконання “Стратегії реформ-2020” протягом найближчих п'яти-шести років, народ України визначиться щодо членства в НАТО», – пояснив він.

Як відомо, Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо відмови України від здійснення політики позаблоковості» був ініційований Президентом і підтриманий Верховною Радою конституційною більшістю 23 грудня. У документі зазначається, що відмова від позаблокового статусу дасть змогу повноцінно реалізувати пошук більш дієвих механізмів захисту незалежності, суверенітету й територіальної цілісності держави з урахуванням незворотності законодавчо закріпленого зовнішнього курсу, спрямованого на набуття членства у Європейському Союзі.

Важливим для українського суспільства став меседж від Президента про необхідність реформувати правову сферу, зокрема йшлося про деполітизацію Вищої ради юстиції. «Нам потрібно мати незалежну гілку влади, яка буде притягувати до відповідальності корупціонерів і негідників. В Україні не діяла Вища кваліфікаційна комісія суддів», – зазначив П. Порошенко. За його словами, вона була запущена в роботу. Вища рада

юстиції може приймати рішення щодо суддів, притягати їх до відповідальності. Її першим рішенням було притягнення до відповідальності судді, який відпустив з-під варти командира загону «Беркута».

Більше того, відповідаючи на запитання журналістів, чи задоволений він роботою Генерального прокурора України В. Яреми, Президент відповів: «Мене не задовольняє робота Генеральної прокуратури. Я впевнений, що кроки по антикорупції за шість місяців мали б бути значно більшими. І мене категорично не влаштовує розслідування справ по вбивствам на Майдані». За його словами, потрібно зважати, що був прийнятий закон про амністію тих, хто був по той бік Майдану. Потрібно було знайти тих, на кого амністія не поширювалася. Уже сьогодні трьох суддів, які відпустили з-під варти винних у смертях на Майдані, звільнено.

П. Порошенко також закликав громадськість зрозуміти результати, коли вперше в історії України затримано керівників традиційних об'єктів корупції – Укрзалізниця, «Укрспирт», Укрпошта та ін. Він нагадав, що, згідно з новим законом про прокуратуру, вона повинна здійснювати не слідство, а дві інші функції – нагляд і представництво в судах.

Водночас експерти при розгляді правових аспектів прес-конференції Президента виділили один дуже важливий момент промови П. Порошенка. «Він сказав дуже важливу річ: Ярема не садитиме друзів, але посадить ворогів. Це Президент проговорився, звичайно. Мабуть, це і є один з найбільш ключових його меседжів», – заявив голова соціологічної служби «Український барометр» В. Небоженко. За словами політолога, Президент наполегливо захищає всі свої кадрові помилки. «Коли журналісти попросили в нього хоча б кадровий звіт, виявилось, що всі, кого він призначав (а Президент, мабуть, людина дуже честолюбна і схожий цим на В. Януковича), гідні найкращого життя в Україні», – додав експерт.

Під час прес-конференції Президент приділив увагу питанням, що відображають стан справ в економіці країни. Він оголосив, що нинішній курс української валюти – 17–19 грн/дол. – не відповідає реальному стану справ в економіці країни й купівельній спроможності національної валюти. «Значна складова тут паніки. Цю паніку потрібно зупинити», – наголосив П. Порошенко. На його думку, валютна паніка зменшиться після нових домовленостей із МВФ. Тобто взято курс на нові запозичення. «Коли в нас з'являться потужні поповнення валютних резервів, тоді інвестори будуть набагато більше вірити в країну», – зазначив Президент.

У свою чергу для експертів стало незрозумілим після завершення виступу Президента, як Україна у 2015 р. виходитиме з економічної кризи. Під час підсумкової прес-конференції П. Порошенко так і не розповів журналістам, що буде з економікою країни в 2015 р. Таку думку висловив голова соціологічної служби «Український барометр» В. Небоженко. «Так, ми знову будемо брати в борг, і це дозволить трохи знизити курс долара. Але немає економічної політики, ми не почули про неї навіть від Президента. Це дуже насторожує», – підкреслив експерт.

Під час прес-конференції журналісти ставили питання Президентові з

приводу продажу корпорації Roshen і торгівлі з Росією. «Питання про Roshen – до Roshen. Повторюю, я до нього не маю ніякого відношення. Я не знаю про обсяги торгівлі з Росією. Але я знаю, що їх майже не існує», – заявив П. Порошенко. За його словами, Росією обмеження на Roshen були введені ще в 2013 р. і мільярди рублів були арештовані на рахунках корпорації. На запитання щодо продажу Roshen Президент повідомив, що передав у трастове управління і він позбавлений на корпорацію будь-якого впливу. Якщо не вдасться продати Roshen новому власнику, він продасть його менеджменту корпорації.

Водночас П. Порошенко заявив, що не має намірів продавати належний йому телевізійний 5-й канал, зазначивши, що ніколи не давав обіцянок про його продаж.

Під час своєї промови глава держави озвучив важливі завдання, які необхідно виконати в найближчій перспективі. Мегазавдання – це проведення реформ і створення всіх умов для економічного зростання в 2016 р. «Зараз нам треба стабілізувати економіку, запустити нові реформи, які забезпечать абсолютно іншу позицію щодо інвестиційного клімату, рішучі кроки в забезпеченні верховенства права, судову реформу, ефективні дії щодо боротьби з корупцією. Це все допоможе нам зробити дуже просту річ – конвертувати високий міжнародний авторитет, який сьогодні має Україна, в прямі іноземні інвестиції», – підкреслив П. Порошенко.

Крім того, дуже серйозним викликом залишається боротьба з корупцією. «Найближчим часом, одразу після свят, попередньо 8–10 січня, відбудеться моя зустріч з новопризначеними трьома трійками від Президента, уряду та парламенту для формування керівництва Антикорупційного бюро. Декілька потенційних кандидатів дають мені дуже серйозні підстави для оптимізму. Всі корупційні справи негайно будуть переведені до Антикорупційного бюро», – повідомив він. За його словами, з чистого листа, використовуючи найкращий міжнародний досвід, будуть зроблені кроки, які продемонструють, що людей, які матимуть імунітет від антикорупційних розслідувань, у країні не буде.

Дуже важливо, за словами Президента, буде на саміті в Ризі в травні 2015 р. прийняти рішення про безвізовий режим. «Усі необхідні складові для цього є. Українці, нарешті, мають їздити без віз по всій Європі», – підкреслив П. Порошенко.

У контексті розгляду питань про реформи, озвучені під час прес-конференції, експерти зауважують щодо відсутності конкретики в промові Президента стосовно зроблених кроків і необхідності презентації документа «Стратегія-2020». Зокрема, політолог В. Подгорна зауважує, що Президент озвучив ідею реформ, про які всі говорять, але все це хочеться побачити на рівні справжньої політики з точки зору демонополізації економіки, зменшення впливу олігархів і створення рівних можливостей для всіх представників бізнесу. «Чого я не побачила – конкретики. Усі вісім напрямів реформ, які означив Порошенко, були ескізними. Він говорив про групу, яка працювала над розробкою реформ і яку очолює Д. Шимків. Але хотілося б

побачити сам документ “Стратегія-2020” та її візуальну презентацію – як це роблять зазвичай», – підкреслила експерт. На її думку, громадськість хоче почути, що в команді Президента є адекватні люди, які все це правильно осмислюють, почути модерний порядок денний, яким його бачить Президент і його команда та яким він бачить майбутнє України: міжнародні спеціалізації, акценти в політиці, критерії, які визначають рух реформ.

Подібної точки зору щодо відсутності в промові Президента заяв про конкретні справи в проведенні реформ дотримується і В. Небоженко, директор соціологічної служби «Український барометр». Він підкреслив, що для початку, щоб проводити реформи, не треба заявляти про те, чого Україна гостро бажає та чого всі потребують – реформи в судах, податковій системі тощо. «Для початку треба було без зайвого галасу провести реформу президентської влади, РНБО, яка ледь животіє. Необхідно було провести реформу другого стовпа президентської влади – корпусу губернаторів, адже там є люди, які ненавидять Україну та працювали в режимі особистої влади Януковича, і є люди як Коломойський, які майже б’ються за Україну. Така солянка з губернаторів ніколи не існувала в Україні. Нарешті треба було провести реформу місцевої адміністрації. Том, якби Порошенко спочатку провів реформу президентської влади, тоді б можна було повірити, що він готовий вирішувати проблеми за всіма іншими напрямками», – зауважив він.

Значні зауваження щодо озвученої «Стратегії-2020» висловив і А. Новак, голова Комітету економістів України. За його словами, Президент, очевидно, неадекватно оцінює економічну ситуацію, якщо обіцяє до 2020 р. ввійти у двадцятку легкості ведення бізнесу. Найбільше занепокоїли експерта оприлюднені реформаторські кроки, що вказують на те, що механізм державного управління має зростися з бізнесом і найвищі посади в системі мають бути віддані бізнесменам. «А це означає, що в такому разі в рейтингу України не світить не те що двадцяте, а дай Боже, щоб на 120-му опинилися. Адже розділення влади і бізнесу – один з ключових критеріїв ефективності державного партнерства», – зазначив економіст.

Ці зауваження доповнює оцінка директора Українського інституту аналізу та менеджменту політики Р. Бортника. За його словами, під час підсумкової прес-конференції Президент П. Порошенко не представив цільного плану з виходу з кризи й мало уваги приділив вирішенню економічних проблем. «Був набір відповідей на стандартні журналістські запитання, але не було конкретного плану по виходу зі складної кризової, військової, соціально-економічної ситуації і конкретного механізму, як він збирається лікувати країну. З боку журналістів ми не бачили підлабузництва – вони намагалися поставити гострі запитання, але Президент на деякі запитання відповідав досить поверхово. Всі очікували від Президента підсумків року – зрозумілих цифр, обґрунтувань, спираючись на що можна зробити план на наступний рік. Це Президент упустив. За три години прес-конференції це можна було якісно розкрити», – вважає політолог.

Щодо організації прес-конференції Президента України експерти в переважній більшості надали позитивні оцінки. Як заявив політолог К.

Бондаренко, під час прес-конференції не було раніше підготовлених запитань, як це було на подібних заходах попередніх президентів. «Це ноу-хау Порошенка. Але і не відчувалося звичайної комфортної ситуації, в якій перебував глава держави. Звичайно, для Путіна, Обама, Кучми, Ющенко і Януковича питання заготовлювалися, на які вони потім відповідали. А всі робили вигляд, що це імпровізація», – зазначив він. За його словами, П. Порошенко спробував дійсно зімпровізувати й таким чином попав у деяке агресивне середовище, тому що журналісти його не жаліли й ставили різкі запитання.

Свою позитивну оцінку прес-конференції Президента надав директор Центру політичних досліджень GMT group А. Луценко. Він вважає, що прес-конференція П. Порошенка була сучасною. «Порошенко із самого початку обіцяв, що таке спілкування з пресою стане традицією. Це добре, оскільки, як відомо, ми йдемо в ЄС, а там таке спілкування з журналістами загальноприйнятне», – зазначив політолог.

У свою чергу директор Центру політичних досліджень «Пента» В. Фесенко підкреслив, що Президент України П. Порошенко виглядав на своїй прес-конференції дуже впевнено. «Якщо порівнювати підсумкову прес-конференцію В. Путіна, який є асом у спілкуванні з народом, то дуже показовим є початок конференції в Путіна і те, як це було в Порошенка», – стверджує експерт.

Позитивний крок під час прес-конференції, як вважає політичний аналітик О. Палій, П. Порошенко здійснив у тому, що показав свою готовність чути суспільство. «Він прислухається до суспільства, але поки не навчився іти попереду суспільства. Але факт того, що він прислухається, очевидний. Видно, що він готовий реагувати на те, як суспільство, у свою чергу, реагує на питання», – зазначив політолог. За його словами, П. Порошенко нормально тримався, відповідав на всі запитання. До речі, від В. Януковича Президент П. Порошенко відрізнявся кардинально, особливо в плані відкритості.

До цих оцінок приєднався і професор політології О. Гарань. Зокрема, він підкреслив, що конференція довела, що П. Порошенко, на відміну від В. Януковича, не боїться гострих питань: «Йому їх ставили, він на них відповідав. Це показує, що є контроль громадськості над Президентом. І це добре, це значить, що Порошенко працює не у вакуумі. Хоча було видно, що на деякі питання йому було відповідати некомфортно», – підкреслив експерт.

Єдиний момент, який оцінили експерти з критикою, стосувався безпосередньо запитань журналістів. За його словами, деякі журналісти, які ставили питання, показали дуже низький рівень. «Неприємно дивитися на таких журналістів. Якщо ти ідеш і задаєш запитання, то перед цим хоча новину прочитай», – зауважив О. Палій.

Попри ряд позитивних оцінок щодо організації прес-конференції в експертів виник і ряд зауважень. Зокрема, Президенту України П. Порошенку так і не вдалося відзвітувати перед українцями про свою роботу. Таку думку висловив голова соціологічної служби «Український барометр»

В. Небоженко. «Прес-конференція – підсумкова подія, а Президент говорить так, ніби виступає на звичайній суботній зустрічі. Президенту потрібно було добре підготуватися, запропонувати якісь нові ідеї, адже його слова підбивають підсумок цілого року. У нього є повноваження, така традиція – Президент підбиває підсумки для країни. Він цього не зробив», – зауважив він.

Експерти також зазначають, що під час прес-конференції відчувалися елементи шоу й піару, особливо коли П. Порошенко починав своєрідно загравати з журналістами. «Останні, до речі, не дуже то і старалися, щоб змусити Президента “пітніти”. З такою “зоною комфорту” поза кадром залишилося чимало питань, які хвилюють суспільство. Наприклад, ми так і не почули, чи здатна наша країна зупинити Росію, якщо та піде війною далі? Чи як Президент вирішуватиме кадрову політику, яка потребує системних змін? І тут питання не тільки до чиновників-попередників, а й до тих, хто був призначений за 100 днів президентства Порошенка: керівництво Міністерства оборони, Національного банку», – зауважує оглядач І. Капсамун.

До цієї думки приєднався і В. Небоженко, політолог, директор соціологічної служби «Український барометр». На його переконання, безпосередньо прес-конференція була дуже добре підготовлена, П. Порошенко, швидше за все, знав більшість питань, тому і знаходив на них нормальні відповіді. «Хіба що крім питання щодо мотивації – чому його син пішов у депутати за мажоритарним округом у Вінницькій області. Пояснення того, що син Петра Олексійовича зробив це сам, адже він є дорослою людиною, нагадує пояснення В. Януковича, чому його син став мультимільйонером за пару років. Треба було шукати більш серйозне обґрунтування сімейного підряду Порошенків у політиці», – підкреслив експерт. Він стверджує, те, що питання журналістів не змусили П. Порошенка нервувати, пояснюється структурою президентської конференції, яка всюди однакова в усіх президентів на території східної Європи. У багатьох випадках це були заготовлені питання – навіть ті, які виглядали несподіваними.

Таким чином, перша підсумкова прес-конференція Президента України продемонструвала суспільству, що навіть скептичні зауваження експертів щодо заготовлених наперед запитань не змогли знівелювати один з головних позитивних меседжів: влада готова іти на діалог із суспільством, суспільство чує. Водночас суспільство так і не почуло головних підсумків роботи влади у сфері внутрішньої політики у 2014 р., анонсів про наміри чи готовність реалізовувати структурні реформи в Україні. Адже на порядку денному стоїть вирішення завдання реалізації реальної антикорупційної боротьби, вироблення стратегії відносин з анексованим Кримом, притягнення до відповідальності винних у злочинах проти Євромайдану. До пріоритетних завдань фахівці також відносять модернізацію армії, реформу судової системи й правоохоронних органів, децентралізацію та адміністративну реформу. В економічній сфері експерти звернули увагу на необхідність

податкової реформи, створення умов для розвитку малого й середнього бізнесу, послаблення впливу олігархів і загальної лібералізації ролі держави в управлінні економікою. На ці запитання суспільство й очікувало почути коментарі Президента під час підсумкової прес-конференції. Це було б внутрішньополітичним компромісом – компромісом навколо системних питань у політиці й економіці, унаслідок яких можуть більш чітко сформуватися інтереси держави, не тільки в боротьбі із зовнішньою агресією, але й у боротьбі за розвиток країни.

Найбільше позитивної реакції як в експертів, так і в громадськості викликало новорічне привітання Президента П. Порошенка. Своє привітання Президент озвучив у кадрі разом з громадянами України, що беруть активну участь в її захисті й розбудові. Цим П. Порошенко підкреслив наміри влади до активної співпраці з громадськістю. У привітанні глава держави говорив трьома мовами: українською, російською та кримськотатарською. Це підкреслювало, як зазначалося в новорічному привітанні, гасло минулого року: «Єдина країна» – «Единая страна» – «Бір девлет». «Важкі випробування зміцнили нас. Як народ ми стали нерозлийвода, ще міцніше згуртувалися в політичну українську націю», – наголосив Президент. П. Порошенко нагадав у цей момент співвітчизникам, що рік, що минає, був найважчим за останні сім десятиліть, з 1945 р.: «Лютий ворог зазіхнув на наші життя, територію, свободу, незалежність. Та вся країна – від малого до старого – стала на захист Батьківщини. Цю вітчизняну війну ми обов'язково виграємо, бо вона для нас – справедлива. На нашому боці – правда! З нами – Бог!»

У зв'язку з цим, глава державу у своєму привітанні звернувся до громадян, щоб, перш ніж наповнити келихи, за мить до 12 ударів, які сповістять про Новий рік, і перед тим, як заспівати «Ще не вмерла», разом, всією Україною вшанувати пам'ять воїнів, які віддали своє життя за Україну, і пам'ять мирних громадян, які загинули з вини агресора.

Він подякував кожному за внесок у захист країни й побажав усім насамперед довгоочікуваного, тривалого миру. «Хай збудеться пророцтво Шевченка: “І на оновленій землі врага не буде супостата, а буде син, і буде мати, і будуть люди на землі!” Ян'и йилиниз хайирли олсун, азіз ватандашлар! С Новым годом, дорогие соотечественники! З Новим роком, дорогі співвітчизники! Миру вам, щастя, добра! З Новим роком, Україно!» – привітав Президент (*Матеріал підготовлено за інформацією таких джерел: Офіційне інтернет-представництво Президента України П. Порошенка (<http://www.president.gov.ua>); Центр прикладних політичних досліджень «Пента» (<http://penta.org.ua>); Українська правда (<http://blogs.pravda.com.ua/authors/yakhno/54a4369667773>); Uainfo (<http://uainfo.org/blogosphere/politika/469231-.html>); Фонд «Демократичні ініціативи» ім. І. Кучеріва (<http://www.dif.org.ua/ua/publications/press-relizy/gromadska-roku.htm>); ЧАО «Международный медиацентр-СТБ» (<http://vikna.stb.ua/2014/12/29/nabolili-zapitannya-pres-konferentsiya-prezidenta-ukrayini>);*

Zik

(http://zik.ua/ua/news/2014/12/29/prezydent_kazhe_shcho_nezadovolenyy_robotoyu_gpu_553032); 5 канал (<http://www.5.ua/polityka/preskonferenciya-prezidenta--pidsymki-66214.html>).

О. Ворошилов, ст. наук. співроб. СІАЗ НБУВ, канд. іст. наук

Переформатування партійного поля України як один з підсумків минулого політичного року

2014 р. став найбільш насиченим важливими політичними подіями в історії незалежної України.

За цей рік політична Україна змінилася до невпізнаності. Україна вступила у 2015 р. з новим Президентом, кардинально оновленим парламентом і, як констатують експерти, новим, активнішим та відповідальнішим суспільством.

Також минулий рік запам'ятався істотним переформатуванням електорального поля України. Традиційний поділ України на 17 «помаранчевих» і 10 «блакитно-червоних» регіонів уже не сприймається як щось непорушне. Тим більше що із втратою Криму, а згодом, по суті, і значної частини Донбасу різко змінилася вся політико-електоральна база України.

Нині, як зазначає в однойменній статті Forbes, «прозахідні партії торжествують в Україні». «Подібного переважання їм не вдавалося досягти жодного разу за всю історію пострадянської України», – ідеться в публікації видання.

Раніше в політичному житті домінували Партія регіонів і «Батьківщина», які протягом 2014 р. зазнали значних електоральних втрат.

Події минулого року показали, наскільки непевним в Україні може виявитися одноосібне і, здавалося б, абсолютне домінування однієї сили на політичному Олімпі.

Перемога Євромайдану, втеча до Росії В. Януковича й ряду членів уряду М. Азарова на чолі із самим Прем'єром обвалили рейтинги Партії регіонів. Згідно з даними служби «Рейтинг», протягом лише лютого – березня 2014 р. показники її підтримки знизилися з 20 до 6 %.

Варто відзначити, що, хоча формально Партія регіонів не брала участі в листопадових парламентських виборах, ряд її колишніх знакових представників отримали депутатські мандати, балотуючись від списку новоперейменованої партії «Опозиційний блок» або ж вигравши мажоритарні вибори як безпартійні самовисуванці.

У цьому контексті слід зазначити, що партія «Опозиційний блок», яка пройшла до Верховної Ради і, по суті, стала спадкоємицею ПР, незабаром буде змінені в новий політичний проект. «Опозиційний блок» буде переформатовано в нову політичну силу. Таке рішення може бути прийнято

найближчим часом. Нова політсила буде включати в своєму складі всіх, хто брав участь у виборах», – сказав один з лідерів партії С. Львовчкін. Водночас політик зазначив, що нова політична сила готуватиметься до наступних виборів, як парламентських, так і місцевих, які відбудуться восени 2015 р.

Нині серед тих партій, які поступово відходять у небуття, ряд політологів називають й інші політсили, які були представлені у Верховній Раді VII скликання. Це, зокрема, «Батьківщина», «Свобода» й Комуністична партія України. З них тільки «Батьківщина» Ю. Тимошенко пройшла до новообраного парламенту, проте стала найменш численною з усіх партій-переможців виборчих перегонів. Водночас не виключається, що лідери названих партій ще зроблять спроби утримати й навіть наростити свій електорат.

Щодо «Батьківщини» експерти відзначають, що Ю. Тимошенко продовжує асоціюватися у виборців з минулою політичною епохою. «Партія Тимошенко – це популізм “домайданного” періоду, і втрата голосів “Батьківщиною” всім була зрозуміла ще з президентських виборів. Велика частина команди Тимошенко тоді пішла і сформувала партію “Народний фронт”, а Тимошенко не змінила рівень риторики і не вписалася в “постмайданні” реалії. Я більше не бачу у неї ресурсів для зростання підтримки електорату. Зупинити втрату електорату не зможе ні продовження нею опозиційної діяльності, ні мітинги, ні протести, хоча вдаватися до них вона в найближчі роки, звичайно, може», – каже політолог О. Яхно. Вона прогнозує, що невдовзі після прийняття присяги VIII скликанням парламенту депутати почнуть виходити з фракції «Батьківщина».

«Юлія Володимирівна не вписалася в тренд. Вона не була повністю адекватна в кожен момент після виходу із в'язниці. У цій ситуації вона більше нагадувала графа Монте-Крісто», – аналізує помилки Ю. Тимошенко директор Київського центру політичних досліджень і конфліктології М. Погребинський.

Соціолог, засновник компанії Research & Branding Group, Є. Копатько наголошує, що виборці насамперед негативно оцінили відхід від Ю. Тимошенко А. Яценюка й О. Турчинова. Це показує, що електорат Ю. Тимошенко хотів бачити поруч з нею сильну команду, якої в неї на сьогодні немає. Відхід від Ю. Тимошенко її соратників знизив її рейтинги й політичний вплив, резюмує соціолог.

Керівник Центру дослідження проблем громадянського суспільства В. Кулик зі свого боку підкреслює, що великою помилкою Ю. Тимошенко було вступити в конфлікт з О. Турчиновим й А. Яценюком. На виборах вони б її «витягнули», що продовжило б політичне життя «Батьківщини». «Білосерцевим» треба пройти переформатування, інакше ця політична сила «стушкується» в новому парламенті й до наступної Верховної Ради може не дожити, прогнозує експерт.

Фахівці також відзначають, що відхід А. Яценюка й співтоваришів позбавив «Батьківщину» двох важливих козирів: виступати з позиції економічної альтернативи курсу Президента й активно формувати

загальнонаціональний порядок денний під час виборчої кампанії. Більше того, у суспільній свідомості «економічною альтернативою» стала «Самопоміч», що символізувала собою децентралізацію та «справжні реформи».

Ставка на «військову тему» в пропагандистській кампанії та льотчицю Н. Савченко як символ опору зовнішній агресії привела ВО «Батьківщина» в одне конкурентне поле з «Народним фронтом» (НФ). Однак НФ, на відміну від «Батьківщини», мав можливість підкріплювати свою «мілітаристську» риторичку реальними діями, а Н. Савченко, хоча й стала фактором інформаційного поля, усе ж поступалася в значущості командирам територіальних батальйонів.

«Молода команда» партії формально була пред'явлена, але ці кандидати не отримали власних ролей у виборчій кампанії і, як наслідок, не вели власних ліній, які могли б «розширити» звичний образ лідера.

Як наслідок, нині для «Батьківщини» актуальною стає завдання політичного виживання.

Не може похвалитися успіхами в минулому році і ВО «Свобода».

Лідер партії О. Тягнибок вважає, що його партія отримала на парламентських виборах в Україні низький результат тому, що їй штучно занижували рейтинг. Однак експерти вказують на те, що виборці не були задоволені роботою представників «Свободи» у владі, тому вирішили підтримати на виборах більш радикально налаштовані партії. Наприклад, член «Свободи», екс-генеральний прокурор України О. Махніцький курирував розслідування масових вбивств на Майдані в лютому 2014 р., але істотних результатів це не дало.

У підсумку «Свобода» своєю участю у владі «запам'яталася людям тільки бійками та знесенням пам'ятників. Її антиросійський, антикомуністичний радикалізм розчинився в радикалізмі інших учасників Майдану. По боротьбі з Донбасом вони явно поступаються “Правому сектору”, тому бажаючих за них голосувати стало набагато менше, ніж раніше. Адже у 2012 р. за них проголосували як за тих, хто може бити донецьких, а тепер ця тема перестала бути актуальною – за “Свободу” не проголосували», – пояснює М. Погребинський.

Подібну думку поділяє і В. Кулик, який вбачає причини погіршення електоральної підтримки ВО «Свобода» «у бездарній роботі її чиновників на чолі міністерств, у скандалах, пов'язаних з такими персонажами, як Мірошніченко... Коли раніше голосували за “Свободу”, то підтримували людей, які можуть дати по фізіономії “кнопкодавам”, тих, хто може говорити правду і не боятися цього. Зараз таких людей виявилось більше у “Самопоміч”, “Народному фронті”, в інших політичних силах, тож потреба в радикалізмі “Свободи” у частини інтелігенції, міського населення відпала. “Свобода” повернулася до свого електорального ядра», – констатує експерт.

«Зараз у парламенті буде багато активних людей, які своїми діями затьмарять “Свободу”. Західні, базові регіони не проголосували за цю партію, виходячи з чого майбутнє у “Свободи” мені бачиться сумним», –

додає соціолог Є. Копатько.

У самій же партії заявляють про наміри провести внутрішню чистку, активізувати вуличну діяльність і взяти реванш на місцевих виборах-2015.

Загалом, дискусії про роль крайньо-правих політичних формацій в українському політичному житті тривають. Їх каталізатором став «Правий сектор», про який широкі верстви населення вперше почули в січні під час протистоянь на вул. Грушевського. Ця політсила отримала статус політичної партії та навіть взяла участь у парламентських виборах. Хоча організації Д. Яроша не вдалося набрати навіть 2 % електоральної підтримки, сам її лідер і речник політсили Б. Береза здобули депутатські мандати в мажоритарних округах.

Експерти припускають, що саме голосів, відданих за «Правий сектор», недорахувалася «Свобода», якій не вистачило 0,3 % для подолання 5-відсоткового виборчого бар'єра.

Не залишився поза увагою оглядачів ЗМІ й той факт, що політичний сателіт Партії регіонів протягом останніх років – Комуністична партія – уперше за історію України не потрапила до парламенту.

Як відзначає публіцист С. Шустер у статті, опублікованій в американському журналі Time, «Комуністична партія України, політична спадщина радянського минулого країни, яка завжди виступала за тісні зв'язки з Росією, не отримала жодного місця в парламенті». Поразка Компартії, «символічна сама по собі, підбила підсумок трансформації України, яка почалася з революції цього (2014. – Прим. авт.) року і в багатьох відношеннях закінчилася голосуванням у неділю (26 жовтня 2014 р. – Прим. авт.). Якщо комуністи та інші проросійські партії мали величезний вплив в Україні до повстання і тверду опору в східній частині країни, то тепер вони не грають ніякої ролі», – стверджує автор публікації.

Утім на цьому проблеми комуністів не закінчуються: суд продовжує розгляд позову Мін'юсту про заборону КПУ через підозру в сприянні сепаратизму.

Незважаючи на це, дехто з експертів зауважує, що ховати Комуністичну партію України поки ще зарано. Адже програш комуністів пов'язаний з неможливістю проголосувати більшій частині їхніх виборців.

Лідер Комуністичної партії П. Симоненко заявив, що він упевнений у проходженні Комуністичної партії України до Верховної Ради на наступних парламентських виборах. «Комуністи і не могли отримати більше голосів, тому що 70 % своїх голосів вони завжди отримували в Криму та на Донбасі. Комуністична партія України набрала б цього разу 6–7 %, якщо б проголосували Крим і вся територія Донбасу», – пояснює М. Погребинський.

Є. Копатько уточнює, що, як мінімум, половина країни не брала участі в парламентських виборах-2014 і серед цих людей є прихильники комуністів. «На минулих парламентських виборах бюлетені отримали 21 млн виборців, а на цих виборах – близько 16 млн. Схід України повною мірою зараз не представлений своїми прихильниками», – зазначив Є. Копатько.

Зі свого боку О. Яхно прогнозує, що «Комуністична партія, як і

“Свобода”, продовжать працювати у форматі вуличної, громадянської активності. Вони будуть висловлювати свою позицію мітингами, виходитимуть з плакатами на площі. Щоб їх не забули, вони можуть спробувати наростити електорат через виклад публічної позиції у вигляді м’яких мітингів. Комуністи будуть в опозиції, а “Свобода” навіть може і підтримувати окремі рішення влади», – вважає вона.

У цілому ж експерти констатують, що на сьогодні з активного політичного процесу йдуть крайні ліві й праві ідеологічні супротивники – комуністи та націоналісти. «Для них важливо зберегти наявний електорат, щоб узагалі не піти в політичне небуття», – резюмує Є. Копатько.

Слід зазначити, що події останнього року вивели в політичні лідери нові партії, які стрімко нарощують популярність. Найбільшою несподіванкою минулих парламентських виборів став успіх на них партії «Самопоміч».

Як зазначає з цього приводу В. Кулик, «Самопоміч» – «це альтернатива. Ця партія змогла зіграти на очікуваннях появи...незаплямованої політичної сили, яка може змінити підходи і правила гри. “Самопоміч” віддавали свої голоси представники середнього класу, дрібна буржуазія, інтелігенція, люди, які ніколи не голосували, скептично ставилися до виборів. “Самопоміч” зайняла нішу “третьої сили”, появи якої так довго чекали».

Водночас експерт висловлює «великий скептицизм щодо того, що вона втримає цю планку. “Самопоміч” доведеться погоджуватися на компроміси, займати угодівські позиції, іти на певні сепаратні переговори, поступки системі. Це може призвести до розчарування у цій політичній силі».

Відзначається, що електоральний успіх «Самопоміч», звичайно ж, не випадковий, хоча, як і у випадку з «Народним фронтом», саму по собі рекламну кампанію партії важко віднести до вирішальних чинників цього успіху.

Насамперед у середовищі «прихильників Майдану» виник цілком реальний запит на «нових людей у політиці», який умовні «партії Майдану» своїми передвиборними списками не задовольнили. «Самопоміч» же повністю відповідала цим критеріям, зібравши команду досить відомих людей, які (з невеликими застереженнями) вперше вийшли на загальнонаціональну політичну арену. При цьому тему «нових людей» у тій чи іншій мірі експлуатували й Блок П. Порошенка (БПП), і НФ, і ВО «Батьківщина», створюючи певний тренд в інформаційному та комунікаційному просторі, чим об’єктивно грали на руку «Самопоміч».

В умовах радикального переформатування «політичного спектра Майдану» «Самопоміч» стала реальною електоральною альтернативою двом конкуруючим *de facto* «партіям влади» – БПП і НФ.

«Самопоміч» також вдалося витіснити з умовної ніші «партії Галичини» ВО «Свобода». Більше того, лідер «Самопоміч» А. Садовий багато в чому завоював свій політичний авторитет саме на протистоянні зі «Свободою».

Важливим фактором голосування «середнього класу» великих українських міст за партію «Самопоміч» стало поширене в громадській думці

уявлення про Львів як про затишне місто, привабливе для внутрішнього туризму (хоча, зрозуміло, туризм і постійне проживання нерідко дають істотно різні уявлення про ефективність роботи місцевої влади). Досить показовим є і той факт, що свій найкращий результат по країні «Самопоміч» показала в Києві.

Таким чином, констатують експерти, усі фактори, що забезпечили успіх «Самопоміч» на минулих парламентських виборах, носять певною мірою тимчасовий характер. Тому справжня боротьба за власну політичну й електоральну нішу для цієї партії тільки починається. І те, що керівництво партії не підтримало ідею квотного принципу формування Кабміну, тобто не рвалося розділяти політичну відповідальність з «урядом камікадзе», говорить про розуміння проблеми та готовність почекати з конвертацією електорального успіху в політичні й економічні бонуси.

Ще однією новою політсилою, якій вдалося потрапити до новообраної Верховної Ради, стала Радикальна партія О. Ляшка (РПЛ).

На думку глави Центру прикладних політичних досліджень «Пента» В. Фесенка, це завдання «радикалам» вдалося виконати тому, що разом із БПП вони «репрезентують два основні тренди сучасного суспільства – це, відповідно, запит на мир і стабільність, та, з іншого боку, запит на швидкі радикальні реформи та зміни».

Водночас Радикальна партія вважається невдахою минулих виборів з точки зору завищених передвиборних очікувань. Хоча ніша в 7–8 % цілком природна для популістських авторитарних партій правого спрямування.

Якщо коротко описати головну проблему РПЛ на минулих виборах (у цьому випадку можна говорити про одну ключову проблему), то, як вважає значна частина оглядачів ЗМІ, вона полягає у «віртуальності» образу лідера. Відзначається, що хоча О. Ляшко харизматичний у безпосередньому спілкуванні з виборцями, але головний його козир – телевізійна картинка, яку йому цілком професійно режисировував М. Гресь: «героїчні епізоди» за участі О. Ляшка були добре зіграними і відзнятими постановками. Отже, найпотужнішим ударом по іміджу політика стало документальне та «прямоефірне» викриття цих постановок.

Другорядним фактором відносної невдачі РПЛ називається відсутність реальної «команди нових облич»: при запиті суспільства на «командну роботу» О. Ляшко діяв у логіці «театру одного актора».

Переможцями ж листопадових виборів до Верховної Ради та стовпами парламентської коаліції, сформованої за їхніми результатами, стали «Народний фронт» А. Яценюка й Блок П. Порошенка.

«На камеру» стосунки між цими двома лідерами залишаються безхмарними, однак український політикум пам'ятає болісний досвід розколу «помаранчевого» політичного табору у 2005 р. Як складатимуться стосунки між П. Порошенком й А. Яценюком в умовах неминучості проведення подекуди непопулярних реформ, стане однією з головних інтриг наступного політичного сезону.

На думку В. Фесенка, переформатування коаліції чи нового уряду можна

чекати навесні майбутнього року, якщо «загостряться суперечності». Повного ж повторення «постпомаранчевого» сценарію очікувати не варто з тієї причини, що тепер «Криму немає, немає половини Донбасу» – і все це «змінило електоральну структуру». Тобто Партія регіонів чи Опозиційний блок не зможуть перемогти на виборах. Але в такому разі виникає питання, зазначив В. Фесенко: якщо ті партії, які при владі сьогодні, не домовляться між собою, не зможуть реалізувати «очікувань Майдану» і програють, то «хто прийде їм на зміну, і як він буде діяти?».

З цього приводу висловлюються різні точки зору. Одну з них, наприклад, озвучив блогер yurasymy, який вважає, що «виникнуть нові “центристські” прозахідні сили. На горизонті вже одна така сила очевидна. Це партія “Спільна дія”, яку екстрено створює зараз Т. Монтян. Враховуючи харизму лідера і...вже очевидну фінансову підтримку, її шанси пройти в наступний парламент дуже високі». Він також зазначає, що «одночасно з цим Р. Ахметов намагається вибудувати свої традиційні відносини на Донбасі. Він розуміє, що рано чи пізно йому йти на вибори (не особисто йому звичайно, а його ставленикам). І, крім Донбасу, спертися йому нема на кого. Думаю, він теж буде будувати свій проект».

Натомість «незалежний дослідник» Т. Плахтій вважає, що більшість політичних партій, які брали участь і перемогли на виборах, м'яко кажучи, не є класичними партіями європейського типу хоча б тому, що вони не мають розгалужених мереж первинних осередків. Діяльність же осередків, що реально існують, зазвичай, імітується їхніми лідерами й не відповідає положенням партійних статутів та інших програмних документів.

По-друге, вважає експерт, діюча влада в Україні потерпає на кадровий голод, причинами якого є відсутність попередньо підготовленого кадрового партійного резерву на всіх рівнях у переможців на парламентських виборах, а також страх найвищого керівництва держави своїми ж руками виростити собі конкурентів в особі успішних реформаторів-міністрів у боротьбі за найвищі посади в недалекому майбутньому. Це, з одного боку, обумовлює рекрутування у владу колишніх чиновників минулого режиму, які є достатньо керовані внаслідок наявності на них компромату в руках силових органів, а з іншого – появу ідей про рекрутування в Кабмін іноземців, які ніколи не зможуть претендувати на найвищі владні посади.

Також Т. Плахтій відзначає, що громадські й політичні середовища, окремі політики та громадські діячі, які адекватно оцінюють стан справ і тенденції розвитку ситуації в Україні, не спромоглися під час другого Майдану та не здатні в найближчому майбутньому об'єднатися в одну потужну політичну силу для координації колективної діяльності з метою узгодження й реалізації спільних цілей. Причиною є відсутність відповідної організаційної культури в громадських і політичних середовищах та незрілість їхніх лідерів.

Звідси робиться висновок про необхідність створення потужної всеукраїнської політичної партії середнього класу європейського типу з урахуванням українських реалій і ментальності, яка б могла увібрати в себе

більшість активних громадських, інтелектуальних, політичних та бізнесових середовищ, не хворіла б ні на одноосібне лідерство, ні на отаманщину та не втрачала б своїх позитивних якостей у міру чисельного зростання.

Голова політичної ради партії «Народний порядок» А. Древицький також вважає, що політичні партії, які працюють на території України, не обстоюють конкретної ідеології, забезпечуючи власне просування шляхом виконання певних положень передвиборних програм або пропагуванням гучних гасел. Тому сьогодні для Української держави вкрай важливо отримати європейський досвід розбудови політичних сил, які протягом тривалого часу виступають провідниками конкретних цінностей для суспільства.

Зі свого боку експерт, член Асоціації політичних наук С. Білошицький наголошує, що наразі в Україні відбувається переформатування політичних сил, які функціонують за принципово новими правилами. Адже логічно, що в країні з понад 40-мільйонним населенням жодна політична партія не в змозі представляти єдину думку всього суспільства.

Майдан створив психологічний феномен розколу соціуму на переможців і переможених, а отже, в умовах «постмайданівської» реальності конче необхідні нові проекти, спрямовані на консолідацію всього суспільства. Саме ця новітня політична сила має не просто декларувати принципи, а переносити на український ґрунт ідеї європейського парламентаризму, щоб стати дійсно об'єднавчою.

Абсолютною фішкою такого політичного проекту, на думку громадського діяча О. Борбича, є децентралізація влади, розширення повноважень територіальних громад і представницької влади на місцях. Це передбачає безліч факторів: залучення органів місцевого самоврядування до процесу обговорення нової редакції Конституції; забезпечення представництва в новому складі уряду інтересів усіх областей України; призначення на посади в місцеві органи державної влади з обов'язковим урахуванням пропозицій територіальних громад; розширення повноважень органів місцевого самоврядування тощо.

Загалом же тезу про переформатування партійного поля України найбільш яскраво підтверджують підсумки минулих парламентських виборів. Більше того, українські виборці своїм волевиявленням спростували багато передбачень вітчизняних соціологів (у цьому контексті можна згадати, що експерти прогнозували Блоку П. Порошенка понад 30 % підтримки на парламентських виборах, а отримала партія трохи більше 21 %. Партії «Народний фронт» «віщували» проблемне проходження у ВР, на рівні 7 %, а команда А. Яценюка набрала понад 22 %, обігнавши президентський блок у партійних перегонах. «Самопоміч» не сприймали всерйоз, подолання 5-відсоткового порогу вважали великим здобутком для неї – у результаті політсила мера Львова А. Садового «піднесла найбільшу сенсацію», зійшовши на третю сходинку виборчого «п'єдесталу». Радикалів О. Ляшка із 17 % записували у фаворити перегонів, а вони набрали вдвічі менше. «Метри» соціології обіцяли потужний фінішний спурт «Батьківщині», а вона

ледь не опинилася за бортом парламенту...).

Водночас досить промовистим є той факт, що п'ять із шести сил, які потрапили до Верховної Ради за партійними списками, мають нові, «незасвічені» під час попередніх виборів бренди. Експерти пояснюють це втому та недовірою виборців до «старих», традиційних політсил, а ще їхнім прагненням радикально оновити політикум.

І. Рудь, мол. наук. співроб. СІАЗ НБУВ, канд. політ. наук

Призначення секретарем РНБО України О. Турчинова і розширення повноважень Радбезу у відгуках експертів

15 грудня 2014 р. Президент України П. Порошенко призначив О. Турчинова секретарем РНБО України. Про це йдеться у відповідному Указі Президента № 928/2014.

25 грудня 2014 р. Верховна Рада підтримала в другому читанні та в цілому законопроект № 1343 «Про внесення змін до закону України “Про Раду національної безпеки і оборони України (РНБО)”», який значно розширює повноваження цього органу. За відповідний документ проголосувало 253 народні депутати.

Представляв законопроект керівник Комітету з національної безпеки і оборони, народний депутат від «Народного фронту» С. Пашинський. Він підкреслив, що цей документ не містить жодних неконституційних норм.

Голосування за документ викликало невдоволення ряду депутатів, зокрема представників Блоку Петра Порошенка С. Лещенка, «Свободи» А. Ілленка й позафракційного Б. Берези, які на кілька хвилин заблокували трибуну. Утім, після нетривалих переговорів трибуну було розблоковано й депутати повернулися на свої місця (<http://gordonua.com/news/politics/Rada-rasshirila-polnomochiya-SNBO-57726.html>). – 2014. – 25.12).

Згідно з новими розширеними повноваженнями, РНБО отримала право виносити рекомендації, приймати рішення щодо проектів Держбюджету, оборонні статей, реорганізації та ліквідації відомств, відповідальних за нацбезпеку й оборону, оголошення війни, мобілізації, введення надзвичайного стану. Крім «розробки і розгляду питань, які відповідно до Конституції та законів України, Стратегії національної безпеки України, Військової доктрини України належать до сфери національної безпеки і оборони», РНБО відтепер здійснюватиме контроль за виконанням власних рішень центральними й місцевими органами виконавчої влади, правоохоронними органами, а також військовими формуваннями у сферах державної безпеки, правоохоронної діяльності, боротьби з корупцією, у сферах військово-технічного співробітництва, зовнішньополітичної, внутрішньополітичної, інформаційної, економічної, науково-технологічній, екологічній, соціальній і гуманітарній сферах (<http://ord-02.com/item/57155-turchinov-prevraschaetsya-prevraschaetsya-turchinov-v-beriyu>). – 2014. – 30.12).

Виходячи зі змісту змін до Закону України «Про Раду національної безпеки і оборони України», Радбез перетворюється на центр реального політичного впливу, а його секретар – у фігуру, яка за політичною вагою наближається до Президента, Прем'єр-міністра й спікера парламенту.

Якщо раніше Рада нацбезпеки і оборони лише розглядала питання, що належать до сфери безпеки й оборони, і подавала Президенту відповідні пропозиції, то тепер він уповноважений ще й приймати рішення. Рішення ці, зокрема, стосуються проектів державних програм, доктрин, директив, указів, законів.

У колишній редакції Закону Рада безпеки здійснювала поточний контроль над діяльністю органів виконавчої влади у сфері національної безпеки й оборони. Тепер, відповідно до нової редакції, вона повинна координувати й контролювати діяльність цих органів.

Також, згідно з новою редакцією, секретар Ради безпеки організовує роботу ставки Верховного головнокомандувача в разі її створення та подає на затвердження Президенту положення про апарат його відомства, структуру та штатний розклад.

Відтепер глава РНБО бере участь у розгляді пропозицій щодо кандидатур на посади в органах державної влади, діяльність яких пов'язана з питаннями національної безпеки та оборони, а також вносить на розгляд Президента пропозиції щодо призначення та звільнення керівництва військових формувань і правоохоронних органів.

Крім того, секретар РНБО вносить на розгляд РНБО пропозиції щодо проекту закону про Держбюджет щодо статей, пов'язаних із забезпеченням національної безпеки й оборони.

Також Законом передбачено, що в разі дострокового припинення повноважень Президента України виконання обов'язків голови Ради національної безпеки і оборони покладається на Голову Верховної Ради. До прийняття цього Закону такі повноваження поклалися на Прем'єр-міністра ([http://nvua.net/ukraine/vliyanie-sjavascript:void\(0\);ovbeza-v-sisteme-vlasti-mozhet-znachitelno-usilitsya-smi-26041.html](http://nvua.net/ukraine/vliyanie-sjavascript:void(0);ovbeza-v-sisteme-vlasti-mozhet-znachitelno-usilitsya-smi-26041.html)). – 2014. – 21.12).

Згідно із Законом, апарат РНБО визначено як юридичну особу. Положення про апарат РНБО, його структуру й штатний розклад затверджується Президентом України за поданням секретаря РНБО.

Нагадаємо, раніше питання компетенції РНБО визначалися виключно Конституцією й законами, а конкретизувалися Військовою доктриною. Відтепер коло інтересів РНБО визначатиме Стратегія національної безпеки, проект якої, знову-таки, готуватиме сама Рада національної безпеки і оборони.

Цей документ може включати довгостроковий план дій і зачіпати абсолютно всі сфери життя, аж до побутових комунальних питань. Раніше РНБО міг лише подавати свої побажання Президенту – ті, що стосувалися важливих стратегічних питань, тепер же з будь-яких необхідних питань Рада нацбезпеки зможе приймати відповідні рішення сама. У тому числі й рішення, що стосуються невідкладних заходів «з вирішення кризових

ситуацій». У підсумку РНБО переростає з консультативного органу в силовий апарат, здатний втручатися в будь-які сфери життя й економіки на угоду тому, кому потрібно.

Ще одним важливим моментом є те, що практично будь-який документ встановленого кола органів, які РНБО визнає потрібним, не набуде чинності, поки його не завізує секретар Ради національної безпеки оборони, причому відповідальність за виконання документів усе одно лежатиме на тому органі. Примітно, що РНБО отримує можливість контролювати й координувати діяльність органів виконавчої влади у сфері боротьби з корупцією та громадської безпеки – фактично секретар РНБО перетворюється на своєрідного віце-прем'єра із силових органів.

Додамо, що всі рішення Радбезу Президент вводить у дію окремими указами.

Очевидно, що розширення повноважень РНБО пов'язано і з останніми подіями в Україні, особливо це стосується права координувати й контролювати діяльність органів виконавчої влади в разі кризових ситуацій, загроз національній безпеці, а також загострення суперечностей і дестабілізації в будь-якій сфері діяльності або регіоні країни. До подібних прикладів дестабілізації можна віднести, наприклад, вуличні заворушення у Вінниці або ж спробу О. Ляшка штурмувати міськраду Запоріжжя. В умовах, коли криза й дестабілізація в Україні зачепили практично всі сфери суспільного буття, РНБО матиме право втручатися в будь-яку діяльність, у тому числі і в діяльність органів влади.

Є ще одна важлива деталь. Хоча парламентарі проголосували за цей законопроект, але процес ще не завершено. Враховуючи, що Закон надає РНБО можливість самостійно окреслювати власні повноваження, про остаточне визначення місця Радбезу в системі держуправління можна буде говорити лише після того, як Рада підготує свій Регламент і Президент введе його в дію своїм Указом.

Примітно, що, як і для багатьох законодавчих актів, прийнятих цього року, Головне науково-експертне управління Верховної Ради зробило невтішні висновки щодо ухваленого Закону, посиляючись на суперечності Конституції. Але, як і в багатьох інших випадках, не звернули на це уваги. Так, наприклад, фахівці зазначили, що РНБО не може ліквідувати, створювати чи реорганізовувати органи виконавчої влади, так як Конституція суворо наділяє цими повноваженнями Кабінет Міністрів. Також РНБО не може втручатися в процес прийняття законів, оскільки це виключна прерогатива Верховної Ради (<http://politica-ua.com/novye-polnomochiya-ukrainskogo-snbo>). – 2015. – 6.01).

Ухвалені Верховною Радою України зміни до Закону України «Про Раду національної безпеки і оборони» не збільшують повноваження органу, а лише приводять документ у відповідність до Конституції України. Про це 26 грудня 2014 р. повідомив секретар РНБО, один з лідерів «Народного фронту» О. Турчинов в інтерв'ю 5 каналу.

Зокрема, він зазначив, що згідно зі ст. 107 Конституції України, Рада національної безпеки і оборони України координує й контролює діяльність органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони. «Ми привели у відповідність до Конституції закон, який ухвалювався багато років тому в умовах, коли ніхто не думав, що може бути військова загроза, і у відповідність до тієї ситуації, яка є сьогодні», – підкреслив секретар РНБО.

Він також наголосив, що ухвалення всіх рішень залишається в компетенції Ради національної безпеки і оборони, а не секретаря РНБО. Він нагадав, що до складу РНБО входить фактично все вище керівництво країни: Президент, який є головою РНБО, Прем'єр-міністр, Голова Верховної Ради, а також міністри, до компетенції яких входять питання безпеки й оборони. «І не секретар, а саме Рада національної безпеки і оборони ухвалює рішення, які реалізуються в країні. Це не щось нове в Україні – так працюють усі цивілізовані країни світу», – зазначив він.

На переконання О. Турчинова, внести такі зміни треба було ще кілька місяців тому. «У нас тривалий час була вакансія секретаря РНБО. Коли мені доручили очолити цей напрям, безумовно, я був ініціатором приведення закону про РНБО у відповідність до Конституції та до тих умов, в яких перебуває країна. В умовах, коли є загроза для країни, ми повинні використовувати весь потенціал», – зазначив політик.

Він також зазначив, що РНБО не може бути окремою гілкою влади. «Конституція чітко регламентує діяльність Кабінету Міністрів, Президента, Верховної Ради, судової влади. Інше питання, що перед нами стоїть дуже багато завдань, і наше завдання – скоординувати й об'єднати усі зусилля країни для того, щоб ми реально стали демократичною, європейською за змістом країною», – підкреслив він (News.ru (<http://www.newsru.ua/ukraine/27dec2014/tur09ze.html>). – 2014. – 27.12).

Також О. Турчинов заперечив, що надання РНБО додаткових повноважень перетворить цю структуру в найпотужнішу систему влади в Україні. Про це він заявив в інтерв'ю на 5 каналі в програмі «Підсумки тижня». «Ні, це неможливо, у нас є Конституція, яка визначає діяльність Президента, Кабміну, інших гілок влади», – сказав О. Турчинов.

Водночас секретар РНБО зауважив, що ні МВС, ні СБУ не можуть підмінити функції РНБО, оскільки саме остання напрацьовує і ставить завдання відповідним структурам, які повинні ці завдання виконувати (<http://www.volynnews.com/news/society/turchynov-novyuy-kerivnyk-rnbo>). – 2014. – 27.12).

Президент П. Порошенко, коментуючи призначення О. Турчинова на посаду секретаря Ради національної безпеки і оборони України під час представлення нового секретаря Радбезу, сказав, що це рішення стало для нього одним з найбільш відповідальних. При цьому кандидатуру О. Турчинова він вважає найбільш вдалою.

Президент України підкреслив, що О. Турчинов – це людина, якій не потрібен час «на розкачку», оскільки він повністю володіє ситуацією. «Сьогодні цим призначенням ми завершуємо кадрове формування

ефективного функціонування галузі національної безпеки і оборони», – додав Президент. Він зазначив, що, крім ситуації в Донецькій і Луганській областях, одним з найважливіших завдань нового секретаря РНБО буде стабілізація внутрішньополітичної ситуації в Україні. Глава Української держави також поінформував, що стратегія розвитку безпекової галузі буде представлена вже найближчим часом, а наразі починається підготовка засідання РНБО, також бюджету в галузі безпеки та оборони. «Навіть у цій складній ситуації ми повинні знайти різні виклики, які дозволять нам найбільш ефективно використовувати кожен копійку», – констатував П. Порошенко (<http://korrespondent.net/ukraine/politics/3456701-poroshenko-obiasnyl-rochemu-naznachyl-hlavoi-snbo-turchynova>). – 2014. – 16.12).

Відомий політолог В. Фесенко, коментуючи оновлення законодавчих засад функціонування РНБО, не поділяє загальних побоювань з приводу розширення повноважень Радбезу. «Досвід нашої політичної історії, пов'язаної з цією інституцією, показує, що справа не в повноваженнях, а в реальному впливі політика, який обіймає посаду секретаря Радбезу. Все залежить від його відносин з Президентом і авторитету серед керівників силових структур, дії яких він повинен координувати», – стверджує В. Фесенко й додає, що Україна вже переживала періоди, коли РНБО намагалися перетворити на альтернативний уряд (останній раз подібне планувалося, коли секретарем Радбезу був призначений П. Порошенко), але це завжди закінчувалося нічим. «Думаю, так буде і зараз. В умовах плюралістичного політичного режиму, де немає єдиного центру впливу, Радбез не стане другим урядом – це просто неможливо», – вважає В. Фесенко.

На думку експерта, можливості секретаря РНБО будуть обмежені ще з двох причин: високого рівня бюрократизації всіх процесів в Україні й тому, що ключові рішення раніше приймає Президент.

Так, вплив О. Турчинова може стати досить серйозним, оскільки він сам по собі значуща особистість. Але В. Фесенко допускає, що через деякий час Президент може його просто поміняти. Таким чином, розширення повноважень залишиться, але в результаті вони дістануться іншій людині, уже з президентської команди. У цьому плані для П. Порошенка ризики мінімізовані тим, що секретар Радбезу залишається в кадровій компетенції Президента. Поки що ж частковий вигреш від прийнятого Закону отримують і П. Порошенко, і О. Турчинов, а що буде завтра – залежить від того, як розвиватиметься політична ситуація. Якщо відбудеться наростання протестної активності й падіння рейтингу глави держави, то розширення повноважень Радбезу ситуації не стабілізує.

Отже, за висновками В. Фесенка, ухвалені зміни варто розглядати як такі, що мають тактичний характер і, швидше, спрямовані на вирішення термінових завдань сьогодення, ніж на реалізацію ситуативних домовленостей (<http://thekievtimes.ua/politics/413698-zachem-turchinovu-novye-polnomochiya.html>). – 2014. – 26.12).

Кандидатура О. Турчинова на посаду секретаря РНБО є найбільш оптимальною та сильною. Таку думку висловив політолог В. Карасьов. «Турчинов зараз, з урахуванням і внутрішньо-, і зовнішньополітичних реалій, є найбільш сильним претендентом на цей пост. Тому, думаю, що П. Порошенко керувався саме цим критерієм, – говорить він. – З іншого боку, О. Турчинову вже теж не дуже комфортно бути просто народним депутатом і навіть главою парламентської фракції. Він виріс давно з парламентської діяльності, йому потрібна державна діяльність. Тому, думаю, це зміцнить РНБО, його апарат, зробить його дуже важливим і ефективним інститутом влади, що особливо необхідно в нинішніх умовах для України».

При цьому політолог не прогнозує, що розширення повноважень секретаря РНБО після прийняття відповідних поправок призведе до внутрішньовладних конфліктів, зокрема з Прем'єром А. Яценюком. «Думаю, що скоріше ні, ніж так. Яценюка і Турчинова об'єднують міцні союзницькі зв'язки, що йдуть ще з часів "Батьківщини", а потім спільна робота на посаді Прем'єр-міністра та в. о. Президента і спікера Верховної Ради після Майдану, той факт, що і Турчинов, і Яценюк є лідерами і творцями "Народного фронту", – говорить він. – Тому навіть якщо у Президента і був розрахований між ними конфлікт, то цей розрахунок не прорахований і може не реалізуватися. Швидше, навпаки, зв'язка Турчинов – Яценюк посилить виконавчу владу» (<http://hvylya.net/news/turchinov-budet-sverhoptimalnyim-sekretarem-snbo-karasev.html>). – 2014. – 16.12).

На думку політолога Т. Березовця, призначення О. Турчинова секретарем РНБО говорить також про те, що не буде «війни» між Президентом П. Порошенком і Прем'єром А. Яценюком. Як вважає політолог, попередні президенти недооцінювали можливостей Радбезу. «Конституційні повноваження Радбезу дають в руки Президента унікальні можливості сформувавши на його базі потужний інтелектуальний та силовий блок керування державою. Президент затверджує секретаря РНБО і його членів сам, без затвердження радою», – заявив Т. Березовець.

Мотивом призначення О. Турчинова політолог вважає намір глави держави дати сигнал про готовність відмовитися від протистояння з Прем'єром А. Яценюком. «Президент хотів послати чіткий сигнал, що війни між ним та Яценюком не буде... Тут усе прозоро і без натяків. Турчинов – місток у стосунках Порошенка і Яценюка, знак довіри, бо президент пустив члена команди Прем'єра на свою територію», – написав Т. Березовець.

Крім того, він повідомив, що призначення відбулося за власною ініціативою О. Турчинова, який «сам вийшов на Президента»: «Просто сьогодні Турчинов вважає, що у ролі координатора силових структур він більш ефективний, ніж у парламентських розбірках».

Також, на думку Т. Березовця, П. Порошенко хоче бути Президентом «за американською моделлю»: «із сильним інститутом Президента, який опирається на сильну Раду нацбезпеки». «А Турчинов підходить в якості такого жорсткого менеджера», – підсумував він (<http://www.corruption.net/novini/item/8305-ekspert-pislia-pryznachennia->

turchynova-viiny-yatseniuka-i-poroshenka-ne-bude). – 2014. – 16.12).

Директор соціологічної служби «Український барометр» В. Небоженко заявив, що ухвалення Верховною Радою закону про РНБО сприятиме тому, що ця структура стане своєрідним майданчиком для взаємодії всіх трьох гілок влади. Експерт пояснив, що причина провалу цього документа на попередньому засіданні Верховної Ради могла полягати в тому, що депутатам свого часу ніхто не пояснив, що РНБО стає військово-політичним центром держави. «У нас іде війна, ми не можемо оголосити війну Росії, через те що немає ставки Верховного головнокомандувача. І цю функцію виконуватиме РНБО, секретарем якої є О. Турчинов», – пояснив В. Небоженко. «Дійсно, в законі про РНБО з'явилися положення, яких там раніше не було, але ж і війни раніше теж не було», – зазначив директор соціологічної служби «Український барометр».

Як наголосив В. Небоженко, тепер РНБО буде своєрідним майданчиком для взаємодії всіх трьох гілок влади, політичну відповідальність за взаємодію між якими нестиме особисто О. Турчинов. «Саме на засіданнях РНБО представники Верховної Ради, Кабінету Міністрів та Адміністрації Президента мають знаходити консенсус, виходячи з дуже чіткого критерію – національної безпеки України та укріплення обороноздатності країни», – резюмував В. Небоженко (<http://www.anews.com/ua/post/14988409>). – 2014. – 25.12).

Екс-секретар РНБО Є. Марчук позитивно оцінює нове призначення О. Турчинова. На його думку, зміни, що з'явилися нині в законі про РНБО, наприклад контроль і координація, були й раніше за його головування в РНБО. Є. Марчук сказав, що не відчуває чогось небезпечного в тому, що О. Турчинов візьме на себе більше повноважень в керуванні силовим сектором. Він висловив думку, що Президент до деякої міри ігнорував механізм РНБО, безпосередньо керуючи всім процесом ухвалення рішень у РНБО. Тому добре, що призначення нарешті відбулося, а механізм РНБО є додатковим важелем, чого до сьогодні не спостерігалось. «Секретар має контролюючу функцію, представляє в парламенті документи, ініційовані Президентом, а також представляє главу держави в міжнародних структурах. Наскільки О. Турчинов відповідає цій посаді? Якщо це політичний жест, щоб не було конфронтації з “Народним фронтом”, тоді це зміцнення коаліції. З точки зору досвіду, О. Турчинов пройшов досить складний етап. Звичайно, були помилки, але приписувати їх лише йому буде зараз не дуже правильно і несвоєчасно», – підкреслив Є. Марчук (<http://glavnoe.ua/news/n205053>). – 2014. – 17.01).

Висловлюючи різні думки й застереження з приводу того, яке місце посідатиме РНБО з розширеними повноваженнями в системі стримувань і противаг в Україні, більшість експертів погоджується з тим, що нові компетенції Радбезу сприятимуть посиленню через РНБО взаємодії різних силових відомств у зоні АТО та більш оперативному ухваленню потрібних рішень. В Україні не оголошено військового стану, але фактично війна йде. З цієї позиції трансформація системи державного управління відповідно до

потреб зміцнення національної безпеки й протистояння військовій загрозі є на часі.

А. Потіха, наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Акції протесту як складова суспільних процесів в Україні

Складна ситуація в Україні потребує рішучих дій влади й мобілізації всього суспільства, адже події на Сході України та окупація Криму завдали колосальних збитків Україні. Уряд вимушений вдаватися до непопулярних заходів, щоб вивести Україну з глибокої кризи. Але дії уряду не завжди ефективні, іноді незрозумілі для населення, що призводить часто до непорозуміння. Деякі політики, використовуючи ситуацію, організовують акції протесту, учасники яких навіть не завжди знають, проти чого вони протестують. Зокрема, напередодні прийняття Верховною Радою Держбюджету на 2015 р. і внесення змін до Податкового кодексу відбулися акції протесту з вимогою недопущення погіршення життєвого рівня людей. Також через страйк працівників 18 грудня 2014 р. не вийшли на маршрути трамваї трьох столичних депо. У «Київпастрасі» заявили, що страйк пов'язаний із заборгованістю працівникам. Страйкарі заявили, що їм заробітну плату не платили вже кілька місяців і вимагали погасити борг. «Усі працівники ... готові одразу приступити до виконання своїх обов'язків, коли їхні вимоги буде виконано», – ішлося на сторінці профспілки «Трудова солідарність» у Facebook.

За день до цього понад 500 співробітників «Київпастрасу» пікетували з цього приводу уряд.

Раніше чиновники повідомляли, що заборгованість підприємства із зарплати перевищує 100 млн грн. При цьому вони зазначили, що однією з причин цього є те, що держава не в повному обсязі компенсує витрати на перевезення пільговиків.

Як відомо, Верховна Рада скасовує безкоштовний проїзд значної частини пільговиків з червня 2015 р., але чи вирішить це проблему, поки що невідомо. Існує ймовірність невдоволення пенсіонерів таким рішенням, що може спричинити чергові акції протесту під керівництвом якоїсь політичної сили. Крім ліквідації пільг, інформаційними приводами для протестної активності може стати значне підвищення цін на комунальні послуги й товари першої необхідності. Уряд вимушений діяти на упередження, щоб не допустити хаосу, у якому зацікавлені антиукраїнські сили.

Тим часом, як повідомили ЗМІ, транспортники сподіваються на вирішення їхньої проблеми, адже обіцяного вони так і не отримали, а тому погрожують знову вийти на акції протесту. 18 грудня директор КП «Київпастрас» С. Майзель пообіцяв, що до 29 грудня транспортникам погасять заборгованість за жовтень – листопад. Це сума в 80 млн грн. Проте, як інформують ЗМІ, з обіцяного не все виконано.

Інша масштабна акція відбувалася 16 грудня під стінами Верховної Ради. Тут зібралися на спільну акцію протесту, яку назвали «фінансовий майдан», вкладники й позичальники фінансових установ. Зокрема, люди, які взяли в кредит житло. Люди готові були стояти під стінами парламенту доти, доки він не прийме на законодавчому рівні законопроекти, спрямовані на зниження кредитних ставок, виплати депозитів, розподіл ризиків тощо.

Учасники державної програми підтримки іпотечного кредитування пікетували Кабінет Міністрів, Міністерство фінансів і Генеральну прокуратуру України. Мітингувальники вимагали провести розслідування діяльності керівництва Державної іпотечної установи (ДІУ), зокрема голови правління ДІУ А. Камуза та його першого заступника Ю. Зоца.

Представникам влади вдалося домовитися з мітингувальниками, і був досягнутий компроміс. Зокрема, Національний банк домовився з позичальниками про реструктуризацію валютних іпотечних кредитів. Про це йдеться в повідомленні Нацбанку на сторінці у Facebook. Під час наради сторони погодили положення проекту меморандуму про реструктуризацію валютних іпотечних кредитів. «Громадяни, які мають споживчі кредити в іноземній валюті, дійсно опинилися у скрутному становищі. Відповідальність за це частково лежить і на центробанку, що вчасно не передбачив масштабів можливої проблеми та не заборонив кредитування в іноземній валюті, і на банківських установах, що проводили занадто агресивну кредитну політику, а також на позичальниках, що свого часу не оцінили валютні ризики», – зазначив перший заступник голови Нацбанку О. Писарук.

Прийнятий меморандум передбачає переведення суми заборгованості за споживчими кредитами в іноземній валюті, визначеними у п. 4 цього документа, у гривню за курсом на день реструктуризації; прощення суми різниці реструктурованого кредиту (на яку нараховується фіксована відсоткова ставка 0,01 % річних) між курсом іноземної валюти кредиту на день реструктуризації та офіційним курсом іноземної валюти, установленим Національним банком України на 1 січня 2014 р. пропорційно погашенню боржником заборгованості за кредитом. Також фіксацію процентної ставки суми кредиту, що була реструктурована за офіційним курсом, установленим НБУ на 1 січня 2014 р. на рівні не вищому, ніж зазначено в договорі споживчого кредиту в іноземній валюті впродовж трьох років з моменту реструктуризації.

Крім того, документ передбачає реструктуризацію споживчих кредитів в іноземній валюті, що отримані під заставу нерухомості, залишок за основною частиною яких не перевищує 2,5 млн грн за офіційним курсом гривні до іноземної валюти, встановленим Нацбанком на 1 січня 2014 р. Також передбачено визнання банком безнадійною й такою, що підлягає списанню (прощенню), неустойки (штрафу, пені), яка виникла внаслідок неналежного виконання кредитних зобов'язань позичальником за договором кредиту перед фінансовою установою на момент реструктуризації.

Варто відзначити, що учасники акцій протесту виступали з різними вимогами, зокрема й щодо прозорого розгляду Держбюджету на 2015 р. 17

грудня кілька представників громадської ініціативи «Реанімаційний пакет реформ» влаштували під стінами Кабміну попереджувальну акцію, під час якої закликали урядовців забезпечити прозорий процес формування Державного бюджету на наступний рік. Активісти принесли під Кабмін новорічну ялинку з пустими подарунковими коробками з надписами «бюджет» і «реформи». Ці пусті коробки символізували те, що бюджет щодо проведення реформ в Україні наразі є пустим.

У свою чергу Профспілка атестованих працівників внутрішніх справ України влаштувала акцію протесту проти корупції в міліції. Зокрема, вони вимагали відставки заступника міністра внутрішніх справ С. Чоботаря. Учасники заходу передали звернення Прем'єр-міністру України й міністру внутрішніх справ.

Цього ж дня в Харкові активісти харківського «Ультрас» і представники «Правого сектору» біля будівлі, де розташований міський департамент житлово-комунального господарства, вимагали люстрації. Активісти принесли сміттєвий бак, використовували петарди та файери.

У Черкасах кілька десятків черкашан під стінами ПАТ «Черкасиобленерго» вимагали припинити хаотичні відключення електроенергії. Містяни обурені відсутністю чітких графіків і вибірковістю відключень. А вже протягом двох тижнів в оселях у деяких черкашан світло зникало двічі-тричі на день.

Подібні акції відбулися й на Миколаївщині. Лунали навіть погрози перекрити дороги.

19 грудня в Києві біля Генпрокуратури зібралося близько 100 активістів, які вимагали люстрації чиновників – Генерального прокурора В. Яреми, заступника голови Державної фіскальної служби України В. Хоменка і його заступника В. Шокіна. Активісти прийшли з державними прапорами, політичної символіки в них не було. Мітингувальники вигукували «Хоменка, Шокіна і Ярему на смітник» і «Банду геть». Обіцяли, що акція триватиме, якщо знадобиться, два місяці.

Крім того, мітингували представники будівельних фірм. Активісти вимагали повернути їм заборгованість із зарплати за виконані будівельні роботи.

Також до парламентарів з вимогами прийшли представники букмекерського бізнесу України. Вони вимагали легалізувати їхній бізнес. Люди хочуть мати офіційну роботу й зарплату. Букмекери, крім плакатів, принесли під стіни парламенту м'ячі, які «наділи» на палиці.

Цього ж дня в Києві відбулася акція на підтримку білоруської опозиції. Як інформують ЗМІ, білоруські активісти разом з українськими побратимами на майдані Незалежності пригадали сумнозвісні події чотирирічної давнини, коли в Мінську відбувся масштабний розгін акцій протесту. Мітингувальники в Києві висловили солідарність із білоруськими політв'язнями та пройшли ходою до Посольства Білорусі.

Тим часом на Волині посилюється невдоволення економічною політикою уряду. Як інформують ЗМІ, гірники Нововолинська 23 грудня

провели попереджувальний страйк проти закриття шахт № 1 і 9, а також з вимогою забезпечити належне фінансування шахти № 10 «Нововолинська». Про це повідомила прес-служба Волинської обласної держадміністрації. «Шахти Нововолинська є стратегічно важливими для розвитку вугільної промисловості Волині та України в цілому. А тим більше тепер, коли гостро стоїть питання енергетичної безпеки країни», – зазначили в ОДА.

За словами радника голови ОДА С. Кошарука, волинське вугілля є конкурентоспроможним. «Позиція глави ОДА в цьому питанні: поки не буде запущена в дію десята шахта, про закриття інших не може бути й мови», – ідеться в повідомленні.

Як повідомлялося, міністр енергетики та вугільної промисловості України В. Демчишин назвав безперспективною шахту № 10 «Нововолинська». Згідно з проектом № 10 «Нововолинська» повинна видавати 900 тис. т вугілля на рік калорійністю близько 4,36 кКал/кг. Запаси вугілля шахти оцінюються в 37 млн т, її експлуатація може тривати до 40 років.

29 грудня в Києві під стінами Міністерства аграрної політики і продовольства близько 500 рибалок провели пікет з вимогою надати квоти на промисловий вилов риби в Дніпрі.

Цього ж дня у Львові близько півсотні шахтарів під стінами ОДА вимагали виплатити їм зарплату за листопад 2014 р. Загальна сума – близько 90 млн грн для всіх шахт державного підприємства «Львіввугілля». Обласні чиновники пообіцяли, що днями гірники отримають зарплату.

З прийняттям Держбюджету на 2015 р. і настанням свят кількість акцій протесту, які мали економічний характер, значно зменшилася. Натомість активізувалися політики. 1 січня в Києві активісти «Правого сектору», ВО «Свобода» та КУН пройшли смолоскиповим маршем від парку ім. Т. Шевченка до майдану Незалежності. Таким чином вони відзначали день народження С. Бандери. Активісти вигукували патріотичні гасла, вимагали соціальної рівності для людей і боротьби з олігархами. Також вони несли транспаранти й плакати з портретами С. Бандери і вимагали визнання від держави бійців ОУН-УПА.

У Дніпропетровську місцеві активісти також відсвяткували день народження С. Бандери. На захід, ініційований ВО «Свобода», зібралось кілька сотень людей – в основному патріотично налаштована молодь. Учасники акції пройшли урочистою ходою під синьо-жовтими й червоно-чорними прапорами від Європейської площі до парку ім. Л. Глоби. Молоді люди тримали в руках портрет С. Бандери й плакат з написом «Бандера – наш герой, Покрова – наше свято». Учасники ходи скандували: «Бандера, Шухевич – герої України!», «ОУН-УПА – державне визнання!», «Слава Україні! Героям слава!» тощо.

На Прикарпатті головні урочистості з нагоди 106-ї річниці від дня народження С. Бандери відбувалися в с. Старий Угринів Калуського району, де народився український політик, і в Івано-Франківську. У них взяли участь

представники влади й громадськості, ветерани ОУН, молодь. Подібні акції відбулися в Рівному, Сумах і деяких інших містах.

Враховуючи протестні настрої населення, профспілкові лідери пообіцяли очолити акції протесту. При цьому вони заявили, що до крайньої форми боротьби за свої права – страйків – готові вдатися лише в тому разі, якщо влада й надалі нехтуватиме їхніми проблемами. Про це під час круглого столу на тему: «Жити чи виживати? Реформування соціальних стандартів України: позиція профспілок і влади» заявив голова Конфедерації вільних профспілок України (КВПУ) М. Волинець. Участь у ньому взяли представники профспілок з усієї країни та різних сфер – освітяни, медики, гірники тощо.

За словами М. Волинця, одне з питань – невиплата заробітної плати. За останні вісім місяців заборгованість із заробітної плати офіційно зростає із 700 млн до 2,7 млрд грн. Реальна ж цифра в декілька разів більша. «Можливо, нам не треба було б страйкувати в такі часи, але дуже важливо, щоб люди отримували зарплату, знали, що трудове законодавство не буде погіршено, і довіряли соціальним партнерам», – зазначив М. Волинець.

Наступне питання, на його думку, можливе погіршення трудового законодавства. «Це неприпустимо», – наголосив голова КВПУ й додав, що побоювання профспілок небезпідставні. За його словами, влада вирішила повернутися до проекту Трудового кодексу, який розробили й намагалися «протягнути люди з команди Януковича – В. Хара, О. Стоян та Я. Сухий». «Його зміст зводиться до того, що громадяни найманої праці можуть опинитися в рабстві. І не лише самі, а й їхні діти та онуки. Так, одна зі статей проекту передбачає, що роботодавець може звільнити працівника без його згоди. Так само може бути збільшено робочий тиждень. Але, замість додаткової оплати, працівник отримає додаткову відпустку. Якщо ж люди застрайкують, то, згідно із проектом Трудового кодексу, роботодавець матиме право звільнити всіх. Як це так? Конституція передбачає право на страйк. Це – мирний спосіб вирішення питання», – наголосив М. Волинець.

За його словами, роботодавцю дозволяється збирати інформацію на найманого працівника. «Нам не зрозуміло, як ця інформація збиратиметься і навіщо. Загалом там дуже багато неприйнятних речей, з якими ми ніколи не погодимося. Ми не розуміємо, чому так відбувається. Тому рада Конфедерації вільних профспілок України ухвалила рішення оголосити передстрайковий стан. Якщо ситуацію не буде вирішено, тоді буде оголошено конкретну дату страйку», – наголосив голова КВПУ.

Разом з тим, як зазначає народний депутат О. Дроздик, нині на розгляді Комітету Верховної Ради з питань соціальної політики, зайнятості та пенсійного забезпечення немає жодного проекту Трудового кодексу. Утім він переконаний, що чинне трудове законодавство застаріло: «Більша частина норм фактично регулює відносини, яких немає. Решта норм, я вважаю, потребує доопрацювання та змін. Тож зміна Трудового законодавства потрібна».

Депутат пообіцяв, що в разі підготовки проекту Трудового кодексу в ньому обов'язково буде враховано пропозиції й зауваження профспілок.

Водночас народний депутат VI–VII скликань А. Павловський закликав колегу не піддаватися на маніпуляції, боцімто чинний Трудовий кодекс дуже поганий, бо писався ще за радянських часів. З часу ринкових відносин до нього вносили понад 200 поправок. Є певна маніпуляція з боку роботодавців, які хочуть істотно обмежити не просто трудові права, а й фундаментальні права людини. «Тому треба обережно ставитися до таких речей. Думаю, якщо справді виникатимуть якісь сучасні проблеми, краще вносити доповнення та зміни до чинного законодавства. Це буде оптимальний, компромісний варіант. Адже прийняття нового Трудового кодексу сьогодні буде на користь лише однієї сторони», – переконаний А. Павловський.

Тим часом Федерація профспілок України вимагає від Прем'єр-міністра України А. Яценюка терміново зустрітися з її представниками й обговорити наболілі проблеми.

Водночас політичний експерт О. Яхно вважає, що уряд має активніше проводити роз'яснювальну роботу серед населення. На її думку, це логічно, адже саме нині була прийнята програма уряду, яка дійсно кардинально змінює підхід, що існував раніше. Соціальні виплати на державному рівні скорочують, але при цьому мають бути адресні пільги для найбільш незабезпечених верств населення. «Щоб уникнути можливих мітингів та інших форм протесту, повинна бути якась роз'яснювальна робота на рівні інформаційної політики з боку уряду, щоб люди розуміли, як це позначиться на них самих. І взагалі, потрібно пояснювати, що реформи – це малоприємна річ, це болюча річ для всіх верств населення», – зазначає експерт.

О. Яхно сподівається, що профспілки зможуть домовитися з представниками влади. І насамперед ця домовленість буде в роз'яснювальній роботі, адже людям потрібно зрозуміти, що незабезпечені верстви населення отримуватимуть пільги й адресну соціальну допомогу. Але в умовах, коли нині працює місія МВФ, у тому числі і в питанні підходу до економіки, підходу до реформ, принципово змінити підхід не вийде. Тому що тут відбуваються зворотні вимоги фінансових міжнародних організацій щодо того, що це має відбуватися на рівні якихось структурних змін безпосередньо в економіці та підході. «Але на рівні впровадження, реалізації цієї програми уряд міг би це зробити поетапно, щоб не відразу припинилися соціальні виплати та пільги на тлі підвищення комунальних тарифів і всього іншого. Тобто тут уряд міг би піти назустріч у питанні поетапності та якоїсь розумної альтернативи на рівні адресної допомоги», – вважає експерт.

Проте у Федерації профспілок України вважають, що програма нового Кабміну спрямована на перетворення працюючих людей у бідняків, які проситимуть державної допомоги.

Деякі експерти не вірять у важливу роль профспілок у цьому процесі. Зокрема, В. Фесенко вважає, що ФПУ ніколи не була рушійною силою, яка здатна й захистити інтереси працюючого населення, і водночас стати ефективним комунікатором із владою. На його переконання, акція протесту

можлива, але є великі сумніви в дієздатності й мобілізаційній здатності Федерації профспілок. «Профспілки у нас давно перестали бути серйозним чинником політики. Власне, ніколи й не були», – вважає керівник Центру прикладних політичних досліджень «Пента» В. Фесенко.

Аналізуючи ситуацію, експерт наголошує, що головне завдання, яке мали вирішити парламент й уряд при складанні Держбюджету, – знайти компроміс між необхідністю економії бюджету й забезпеченням соціальних стандартів.

В. Фесенко зазначив, що від бюджету країни на 2015 р. залежить співпраця з МВФ і надання Україні економічної допомоги від Євросоюзу. «Я скажу про головну проблему, яку доведеться вирішувати депутатам та уряду теж. Треба буде знайти баланс між ліберальними реформами, в тому числі і економією бюджету, і необхідністю забезпечити хоча б мінімальні соціальні стандарти і забезпечити соціальну стабільність», – зазначив експерт. За його словами, не можна буде вирішувати проблеми бюджету за рахунок людей. Це було б небезпечно – політично й соціально. Тому потрібно буде шукати золоту середину між урізанням бюджету й забезпеченням хоча б відносної соціальної стабільності.

При цьому експерт вважає малоімовірними масові заворушення, які приведуть до чергового Майдану. На його думку, справжні «майдани» визрівають роками і в попередніх ситуаціях були масовим протестом проєвропейської частини суспільства проти авторитарних дій влади. Сьогодні при владі люди, які вийшли з політичного середовища Майдану, і країна перебуває в умовах військово-політичного протистояння з Росією. Можуть бути спроби спровокувати (у тому числі з подачі Росії) збройні виступи й соціальні бунти проти влади. На ґрунті соціального невдоволення російські спецслужби й проросійські організації можуть спробувати організувати другу хвилю сепаратистських виступів у російськомовних регіонах. Чи вдасться нейтралізувати такі спроби, залежить від ефективних дій центральних і місцевих властей та спецслужб. Більш вірогідні локальні акції соціального протесту з конкретними вимогами.

Деякі політики й експерти вважають, що ситуація найближчим часом може погіршитися й українці можуть вийти на акції протесту через економічні проблеми. Як зазначив народний депутат М. Томенко, уряд повинен проіндексувати зарплати й пенсії, інакше є небезпека соціальних протестів: «У нас сьогодні, за різними дослідженнями, близько 35 % громадян, готових вийти на акції протесту у випадку матеріальних проблем, – не з політичних міркувань, а із соціально-економічних. Мені здається, що це дуже серйозна підказка уряду. Не індексувати пенсії і зарплати, скорочувати пільги – це шлях в нікуди».

У свою чергу економіст А. Новак вважає, що акції протесту через знецінення національної валюти обов'язково відбудуться. Питання тільки у їхніх масштабах і в часі. «Ми не просто можемо очікувати на акції протесту. Це, відповідно до ситуації, обов'язково відбудеться. Питання тільки, у яких масштабах, з якою глибиною і коли за часом. Тобто скільки тижнів чи

місяців українці ще готові терпіти знущання над собою. Тому не питання, чи це відбудеться. Ясно, що це відбудеться, бо людей заганяють у глухий кут, звідки тільки один вихід – іти в суспільний контрнаступ проти такої неефективної політики влади», – заявив А. Новак.

Політичний експерт К. Молчанов зазначив, що ситуація в економіці й політичній обстановці посилюється дедалі сильніше, через що зростає ймовірність виникнення нових соціальних конфліктів і масових протестних акцій. «Ось тільки цього разу такі акції можуть бути підкріплені зброєю, а у держави немає цивілізованих і правових інструментів вирішення конфліктних ситуацій. Якщо, не приведи Боже, розгориться черговий Майдан, малою кров'ю тут не обійтись», – заявив К. Молчанов.

За його словами, останнім часом почала проявлятися дуже небезпечна для соціальної стабільності тенденція неконтрольованого застосування сили збройними радикальними угрупованнями. «Останнім резонансним фактом подібних дій був напад озброєних людей в балаклавах на учасників лекції з економіки в Києві», – заявив експерт.

Подібні прогнози можна було б залишити без уваги і вважати абсурдними, але останні події в країні показують, що будь-який сценарій, включаючи застосування зброї проти влади, можливий. У цьому зацікавлені антиукраїнські сили. Але найбільше, що насторожує, то це готовність сил, які борються за незалежність, виступити проти влади.

Лідер «Правого сектору» не виключає такої можливості. За його словами, влада при прийнятті законів і бюджету не повинна забувати як про військову, так і про соціальну сферу. «Можна забезпечити армію, але при цьому соціальну сферу знищити повністю і викликати соціальний вибух усередині країни, в тилу. Владу знесуть люди, і ми їх не зупинимо, цих людей, тому, що їхній гнів буде справедливим. Їх знесуть навесні, і все тоді. Вони всі підвішені – і Порошенко, і Яценюк...» – підкреслив Д. Ярош.

Він вважає, що до Президента П. Порошенка, Прем'єр-міністра А. Яценюка, секретаря РНБО О. Турчинова в народі є багато питань, але українські націоналісти виходять з позиції «не нашкодь державі, а їй можна нашкодити, тим більше коли є зовнішній ворог». «Якщо у Януковича система була – за нього стояли внутрішні війська, міліція, то хто ж цих буде захищати?» – наголосив Д. Ярош.

Як відомо, більшість добровольчих батальйонів не ввійшли до складу силових структур і залишаються самостійними структурами, серед них і батальйон «Правого сектору».

У цілому ж експерти сподіваються на мирне вирішення основних проблем в Україні, але розуміють, що 2015 р. для України стане роком викликів і уряд вимушений буде вирішувати серйозні проблеми в країні. Як зазначив політичний експерт П. Олещук, навряд чи в них усе вийде успішно. Було б непогано, якби цей уряд протримався півроку. «Швидше за все, буде якесь переформатування коаліції і, можливо, новий уряд. Ймовірність дострокових парламентських і президентських виборів оцінюю невисоко. Оскільки Порошенко досвідчений політик, щоб усунути

найсерйозніші проблеми. Ще матимемо місцеві вибори навесні чи восени», – зазначив П. Олещук.

При цьому він наголосив, що політикам слід чекати невдоволення населення. «Як розвиватиметься ситуація в країні, залежить від того, наскільки бунти населення будуть контрольованими з боку держави. Якщо Україна переживе зиму без серйозних масових заворушень, то зможе підготуватися до весни та посилити боєздатність. Це змушуватиме Росію до пошуків шляхів деескалації конфлікту. Будь-які наші слабкості, навпаки, стимулюватимуть Москву до подальшої ескалації», – наголосив П. Олещук.

Експерти переконані, що реформи проводитимуться, адже в уряді й Президента просто немає іншого виходу. До реформ змушує кризова соціально-економічна ситуація. Реформ вимагають наші міжнародні партнери. До реформ підштовхуватиме уряд парламентська коаліція. Нарешті, явних і якісних змін чекає суспільство. Інша справа, що не всі реформи сподобаються значній частини наших громадян. Буде багато незадоволених. Отже, неминуче зросте соціальне напруження, що певною мірою дестабілізуватиме політичну ситуацію. Буде й гостра політична та ідеологічна боротьба навколо процесу реформ. Зрештою, уряд змушений буде шукати баланс між ліберальними реформами й забезпеченням хоча б відносної соціальної стабільності (*Статтю написано з використанням інформації таких джерел: У Києві через страйк не їздять трамваї // http://www.bbc.co.uk/ukrainian/entertainment/2014/12/141218_kyiv_strike_or. – 2014. – 18.12; «Київнастрас» сподівається, що у п'ятницю трамваї їздитимуть // http://www.bbc.co.uk/ukrainian/news_in_brief/2014/12/141218_or_kyiv_trams. – 2014. – 18.12; Мітинг транспортників, «фінансовий майдан» та облога Обленерго – найцікавіші акції протесту тижня, що минає // http://gazeta.ua/articles/politics/_miting-transportnikiv-finansovij-majdan-ta-obloga-oblenergo-najcikavishi-akciyi-protestu-tizhnya-scho-minaye/599954. – 2014. – 21.12; Під Верховною Радою мітингував «фінансовий майдан» // <http://www.radiosvoboda.org/content/article/26747047.html>. – 2014. – 16.12; Томенко заявив про загрозу масових соціальних протестів // <http://ukr.segodnya.ua/politics/pnews/tomenko-zayavil-ob-ugroze-massovyh-socialnyh-protestov-576791.html>. – 2014. – 12.12; Під Радою проходять одразу кілька мітингів // http://24tv.ua/home/showSingleNews.do?pid_radoyu_prohodyat_odrazu_kilka_mitingiv&objectId=525016. – 2014. – 25.12; Падіння гривні призведе до масштабних акцій протесту в Україні // <http://galnet.org/news/238385-padinnya-hryvni-pryzvede-do-masshtabnyh-aktsij-protestu-v-ukrajini-ekspert>. – 2014. – 17.12; В Україні назреває нова волна акцій протеста // <http://www.aif.ua/society/social/1411009>. – 2014. – 19.12; Профспілки оголосили передстрайковий стан // <http://golosukraine.com/publication/politika/ukrayina/35659-profspilki-ogolosili-peredstrajkovij-stand/#.VJvRj8IA4>. – 2014. – 23.12; 200 людей перекрили рух на Хрещатику під КМДА //*

<http://ukranews.com/news/151347.200-chelovek-perekrili-dvizhenie-na-Kreshchatike-pod-KGGA.uk>. – 2014. – 25.12; Шахтеры Вольны угрожают начать забастовку // <http://www.bagnet.org/news/economics/250557>. – 2014. – 25.12; Уряд має роз'яснювати людям, що вони втраять від реформ // http://newsradio.com.ua/2014_12_15/Urjad-ma-rozjasnjuvati-ljudjam-shhovoni-vtratjat-v-d-reform-eksperti-8896. – 2014. – 15.12; Вишанування Бандери, «помста» «Інтеру», а також гірники і рибалки проти чиновників – найпотужніші акції тижня, що минає // http://gazeta.ua/articles/politics/_vshanutannya-banderi-pomsta-interu-a-takozh-girniki-i-ribalki-proti-chinovnikov-najpotuzhnishi-akciyi-tizhnya-schotimayе/602023. – 2015. – 4.01; Профсоюзы у нас давно перестали быть серьезным фактором политики // http://penta.org.ua/expert_comments/2377. – 2014. – 23.12; Фесенко Володимир В'ячеславович: Нельзя решать проблемы бюджета за счет людей // http://penta.org.ua/expert_comments/2387. – 2014. – 28.12; Експерт прогнозує відставку Кабміну в 2015 році // http://gazeta.ua/articles/politics/_ekspert-prognozuє-vidstavku-kabminu-v-2015-roci/602007. – 2015. – 3.01; Закончится ли война на Востоке и будет ли третий Майдан в 2015 // <http://obozrevatel.com/blogs/64532-zakonchitsya-li-vojna-na-vostoke-i-budet-li-tretij-majdan-v-2015-m.htm>. – 2015. – 6.01; Ярош анонсирует весеннее свержение Порошенко и Яценюка // <http://news24ua.com/yarosh-anonsiruet-vesennее-sverzhenie-poroshenko-i-yacenyuka>. – 2015. – 10.01).

Економічний ракурс

С. Кулицький, ст. наук. співроб. СІАЗ НБУВ, канд. екон. наук

Економічні підсумки 2014 р. в Україні

Рік, що минув, видався надзвичайно важким для економіки України. 2014 р. вітчизняна економіка функціонувала за надзвичайно складних і вельми специфічних умов, аналогів яких не було з часів закінчення Другої світової війни. Це – соціальні, політичні та військові потрясіння внутрішнього й зовнішнього характеру, яких минулого року зазнала Україна. Ідеться, зокрема, про високу внутрішньополітичну нестабільність у нашій державі на початку 2014 р., окупацію Кримського півострова РФ, активну участь Росії у війні на Донбасі та використання Росією поставок природного газу як засобу економічного й політичного тиску на Україну, високу соціальну турбулентність в Україні протягом практично всього 2014 р. тощо. Так, за даними Міністерства соціальної політики, повідомляється в ЗМІ, станом на 15 грудня взято на облік 642,4 тис. переселенців з Донбасу й Криму. Зазначені події вплинули на фундаментальні суспільні процеси, що визначали динаміку вітчизняної економіки у 2014 р. Це, наприклад, стосується схильності економічних агентів (підприємств, домогосподарств і

держави) до споживання, заощаджень та інвестування, довіри в українському суспільстві як соціально-психологічної основи економічних відносин (підприємств і населення до держави, кредиторів до позичальників і, навпаки, взаємодовіри між діловими партнерами тощо), високого ступеня невизначеності майбутнього перебігу подій та втрати економічними агентами звичних орієнтирів ринкової поведінки тощо.

Під впливом згаданих процесів опинилися всі сфери економічного життя України. Зокрема, за даними Державної служби статистики (Держстату) України, обсяги промислового виробництва в Україні за січень – жовтень 2014 р. скоротилися на 9,4 % порівняно з відповідним періодом 2013 р. Причому протягом 2014 р. процес скорочення обсягів промислового виробництва відбувся, так би мовити, у два етапи. Перше значне падіння обсягів промислового виробництва відбулося на початку 2014 р. Так, у січні 2014 р. обсяги промислового виробництва в Україні скоротилися на 4,7 % порівняно із січнем 2013 р. У подальшому, приблизно до середини літа, обсяги промислового виробництва в Україні практично не скорочувалися, але й не зростали. Однак із другої половини минулого року, коли Росія розпочала, по суті, відверту військову агресію проти України на Донбасі й ситуація в цьому регіоні різко загострилася, у вітчизняній промисловості розпочався новий виток спаду виробництва. У результаті в січні – жовтні 2014 р. обсяги промислового виробництва в Україні скоротилися на 9,4 % порівняно з аналогічним періодом 2013 р.

Причому в галузевому плані цей процес відбувався доволі нерівномірно. Особливо помітною ця нерівномірність стає при аналізі ситуації не в макроголузевому масштабі, а при аналізі ситуації на рівні технологічно споріднених (так би мовити, «чистих» або ж принаймні «господарських») галузей. Так, у вугледобувній промисловості за січень – жовтень 2014 р. обсяги виробництва скоротилися на 24,1 % порівняно з аналогічним періодом 2013 р., а виробництво коксу в цей же період зменшилося на 19,0 %. Такі значні масштаби скорочення обсягів виробництва у вітчизняному вугільному комплексі є безпосереднім наслідком окупації частини Донбасу незаконними збройними формуваннями та російськими військами.

Узагалі, конфлікт на Донбасі й криза у відносинах з Росією безпосередньо та опосередковано вплинули на минулорічну динаміку переважної більшості галузей української промисловості. У цьому контексті скорочення протягом січня – жовтня 2014 р. обсягів виробництва чавуну, сталі й феросплавів на 13,1 % порівняно з аналогічним періодом 2013 р. можна вважати далеко не найгіршим перебігом подій. По-перше, переважна частина вітчизняних металургійних підприємств перебуває поза зоною окупації та бойових дій. По-друге, збут продукції вітчизняного металургійного комплексу в цілому зорієнтований переважно не на Росію, політичні, а відтак й економічні відносини з якою в Україні вкрай напружені, а на різні країни та регіони світу. Щоправда, у сфері виробництва готових металевих виробів спад минулого року був дещо більшим, ніж у

чорній металургії в цілому. І це – цілком закономірно. Адже, за інформацією ЗМІ, наприклад, поставки українських металевих труб до Росії на 30 % були заміщені власним виробництвом. Утім, зазначені обставини дали змогу 2014 р. уникнути ще більшого спаду в українській металургійній промисловості, ніж той, що стався.

Тому треба наголосити, що минулого року зовнішньоекономічні зв'язки по-різному впливали на розвиток вітчизняної промисловості. Ті галузі, де відносно вища частка імпортно-експортних операцій була зорієнтована саме на Росію, зазнали відносно більшого спаду. Наприклад, за січень – жовтень 2014 р. виробництво шоколаду й інших цукрових кондитерських виробів, експорт яких до Росії минулого року практично припинився, скоротилося на 24,5 % порівняно з аналогічним періодом 2013 р. Таким же був і рівень спаду у вітчизняній хімічній промисловості, значна частина якої зорієнтована на використання російського природного газу як сировини. Водночас географічна диверсифікація експорту й незалежність його від російського ринку разом зі сприятливою кон'юнктурою міжнародних ринків дали змогу за перші 10 місяців 2014 р. на 27,7 % збільшити вітчизняне виробництво олії і тваринних жирів (за винятком вершкового масла).

Минулого року в Україні спостерігалася доволі чітка кількісна і якісна кореляція між динамікою будівництва й розвитком будівельної промисловості. Так, у III кварталі 2014 р. валовий внутрішній продукт (ВВП), створений у галузі будівництва, скоротився порівняно з аналогічним періодом 2013 р. на 26,1 %. При цьому виробництво металевих будівельних конструкцій, за даними Держстату України, за січень – жовтень 2014 р. порівняно з аналогічним періодом 2013 р. скоротилося на 28,9 %, виробництво керамічних плиток і плит зменшилося на 14,0 %, цементу – на 5,5 %. Водночас виробництво цегли, черепиці та інших будівельних виробів з випаленої глини зросло на 2,8 %. Як бачимо, скорочення зазнали ті сегменти промисловості будівельних матеріалів, які насамперед пов'язані з розвитком будівництва сучасних цивільних, виробничих та інфраструктурних об'єктів, що, як правило, набуває максимальних значень у період економічного зростання, а не спаду, який спостерігається нині. Ті ж сегменти будівельної індустрії, які вкрай потрібні для відновлення об'єктів, включаючи зруйноване внаслідок воєнних дій на Донбасі житло, навпаки, отримали певний додатковий імпульс для свого розвитку.

Попри значний виробничий потенціал, загальне скорочення ділової активності в Україні та зменшення реальних доходів українців минулого року загалом негативно позначилося на розвитку вітчизняної харчової промисловості. Зовсім незначно за січень – жовтень 2014 р. зросло виробництво м'ясної (на 1,2 %) і молочної (0,6 %) продукції. Не виключено, що за підсумками 2014 р., які буде опубліковано наприкінці лютого 2015 р., зазначене мізерне зростання може бути поглинуте подальшим скороченням платоспроможного попиту українців. Водночас на 10,2 % за січень – жовтень 2014 р. скоротилося виробництво хліба й хлібобулочних виробів, що є

вельми симптоматичним сигналом соціального характеру. Утім, на 4,6 % зросло фармацевтичне виробництво, що є не лише наслідком воєнних дій на Донбасі, а й відображенням як турботи українців щодо стану свого здоров'я, так і результатом заміщення певної частини більш дорогих імпорتنих ліків відповідними вітчизняними аналогами.

Однією з небагатьох (якщо не єдиною) сфер вітчизняної економіки, що динамічно розвивалася практично протягом усього 2014 р., попри воєнні дії на Донбасі та російську окупацію Криму й Севастополя, було сільське господарство. Втрати, яких зазнав вітчизняний аграрний сектор у зазначених регіонах, не справили негативного впливу на його розвиток у загальнонаціональних масштабах. За підсумками січня – листопада 2014 р. обсяги сільськогосподарського виробництва в Україні (без урахування тимчасово окупованої території АР Крим і Севастополя) порівняно з аналогічним періодом 2013 р. зросли на 5,0 %, у тому числі в сільськогосподарських підприємствах – на 7,8 % і в господарствах населення – на 1,8 %. Зазначені темпи зростання вітчизняного аграрного сектору були забезпечені завдяки розвитку рослинництва, зокрема рекордного врожаю зернових культур, тоді як тваринництво в цілому, особливо скотарство, на жаль, поки й надалі залишається доволі проблемною галуззю вітчизняного сільського господарства. Основна причина такого становища – низький внутрішній попит на тваринницьку продукцію через відносно невисоку купівельну спроможність українців і слабкий експортний потенціал вітчизняного тваринництва через його технологічну відсталість.

Минулорічне скорочення обсягів виробництва в більшості галузей промисловості та будівництві негативно позначилося на стані інфраструктурної сфери вітчизняної економіки. Так, протягом січня – жовтня 2014 р. загальний обсяг вантажообороту всіма видами транспорту в Україні зменшився, порівняно з аналогічним періодом 2013 р., на 7,9 %. Причому процес цей відбувався нерівномірно по різних видах транспорту. Так, обсяги вантажообороту на залізничному транспорті скоротилися протягом зазначеного періоду 2014 р. на 3,1 %, на автомобільному транспорті – на 3,3 %, на авіаційному транспорті – на 12,7 %, а на трубопровідному транспорті скорочення вантажообороту сягнуло 20 %. Останнє є прямим наслідком тієї далеко недружньої політики, яку проводить щодо України Росія. Водночас при скороченні вантажообороту в Україні на більшості видів транспорту спостерігалось зростання його обсягів на 18,7 % на водному транспорті. Найімовірніше, основна причина – активізація експортних перевезень насіння зернових культур з України. Утім, оскільки на водний транспорт припадає лише 1,6 % сукупного українського вантажообороту всіма видами транспорту, то зазначене зростання, по суті, жодною мірою не компенсувало зазначених вище втрат.

Скорочення обсягів промислового виробництва, обсягів будівництва й доходів населення в Україні негативно позначилися на стані внутрішньої торгівлі. Так, у січні – листопаді 2014 р. порівняно з відповідним періодом 2013 р. обсяги оптового товарообороту підприємств зменшилися на 14,5 %,

оборот роздрібної торгівлі зменшився на 7,5 %, а оборот ресторанного господарства – на 11,5 %. Звичайно, саме події на Донбасі служили основним катализатором скорочення обсягів внутрішнього товарообороту в Україні. У Донецькій області обсяги обороту роздрібної торгівлі скоротилися протягом зазначеного періоду 2014 р. на третину, а в Луганській області – у 1,8 раза. Утім, у межах 0,5–4,0 % скорочення обсягів обороту роздрібної торгівлі спостерігалось в більшості регіонів України.

За умов надзвичайно високої залежності господарства України від зовнішніх комерційних зв'язків суб'єктів підприємництва особливого значення для вітчизняної економіки набуває динаміка експортно-імпортних операцій. Минулого року спостерігалось скорочення загального обсягу таких операцій. Причому темпи скорочення імпорту перевищували темпи скорочення експорту. Так, за дев'ять місяців 2014 р. вартість експорту українських товарів, за даними Державної служби статистики, зменшилася порівняно з аналогічним періодом 2013 р. на 7,7 %, а вартість імпорту товарів з України – на 25,4 % відповідно. Що ж стосується послуг, то вартість їх експорту за означений період скоротилася на 16,5 %, тоді як вартість імпорту послуг в Україну зменшилася на 25,4 %. Результатом зазначених зрушень в експортно-імпортних потоках товарів, послуг стало формування позитивного сальдо української зовнішньої торгівлі в обсязі понад 5,2 млрд дол. США за підсумками дев'яти місяців 2014 р. Щоправда, слід враховувати, що дані щодо балансу української зовнішньої торгівлі за підсумками 2014 р. можуть змінитися в бік зменшення – як через імпорт енергоносіїв (газу, вугілля тощо), так і через зростання обсягів транзиту російського газу в IV кварталі 2014 р. Як зазначають, наприклад, фахівці Національного банку України, експорт товарів з України в жовтні 2014 р. скоротився на 2,9 % порівняно з вереснем, водночас імпорт товарів залишився на рівні попереднього місяця.

Причому сальдо зовнішньої торгівлі, як одна з ключових складових платіжного балансу України, завжди було надзвичайно важливим чинником формування курсу гривні. Саме значне від'ємне сальдо вітчизняної зовнішньої торгівлі протягом останніх років створювало сильний негативний тиск на курс української національної валюти, штовхаючи його в бік зниження. Позитивне сальдо української зовнішньої торгівлі, сформоване за дев'ять місяців минулого року, у цьому плані справляло позитивний вплив на курс гривні. Утім, через посилення панічних настроїв на вітчизняному валютному ринку, обумовлених насамперед війною на Донбасі, масштаби цього позитивного впливу сальдо зовнішньої торгівлі на курс гривні минулого року явно недостатні, щоб звести нанівець негативний вплив згаданих вище панічних настроїв серед підприємців і населення.

У галузевому плані саме зростання обсягів експорту українських сільськогосподарських і продовольчих товарів найбільше протидіяло у 2014 р. скороченню загальної вартості експорту вітчизняних товарів. Наприклад, за дев'ять місяців 2014 р. вартість експорту зернових культур зросла порівняно з аналогічним періодом 2013 р. на 21,2 %, на 16,4 % зросла вартість експорту олії та інших жирів рослинного і тваринного походження.

Зростав минулого року й експорт ряду інших українських товарів. Наприклад, деревини і виробів з деревини, фармацевтичної продукції, взуття тощо. Однак зростання експорту згаданих і ряду інших товарів не змогло повною мірою компенсувати скорочення вартості експорту за рядом груп інших українських товарів. Ідеться, зокрема, про скорочення вартості імпорту більшості видів продукції хімічної промисловості, чорної металургії та машинобудування.

Скорочення імпорту товарів в Україну у 2014 р., через зниження купівельної спроможності населення та стрімко зростаючу обережність бізнесу, мало тотальний характер і стосувалося, по суті, більшості галузей вітчизняної економіки. При цьому слід наголосити на значному скороченні обсягів імпорту по тих товарних групах, що мали велику питому вагу в сукупній вартості українського імпорту. Так, за дев'ять місяців 2014 р. загальна вартість імпорту мінерального палива, нафти й продуктів її перегонки (тобто енергоносіїв) в Україну порівняно з аналогічним періодом 2013 р. скоротилася на 24,1 %, у тому числі природного газу – ледь не вдвічі (на 45 %), сирої нафти (у грошовому виразі) – на 35 %, кам'яного вугілля – на 17,5 %. Менше протягом зазначеного періоду було імпортовано в Україну продукції машинобудування. Зокрема, машин, обладнання й механізмів – на 24,9 % менше, приладів й апаратури – на 30,3 % менше, різних транспортних засобів – на 54,4 %. На жаль, зазначені зміни кількісних і якісних характеристик потоків імпорту товарів в Україну минулого року, мабуть, більшою мірою є наслідком несприятливої ситуації, у якій опинилася вітчизняна економіка, ніж втіленням продуманої й цілеспрямованої економічної стратегії українського бізнесу та держави.

Зрушення у вітчизняній зовнішній торгівлі, що сталися протягом I–III кварталів 2014 р., здебільшого зберегли сформований у цей період вектор змін. Як зазначають, наприклад, фахівці НБУ, темпи падіння експорту товарів (24,8 % у річному вимірі) у жовтні прискорилися порівняно з вересневими (16,4 %), загальний обсяг експорту в жовтні становив 4,3 млрд дол. США. Скорочення експорту товарів відбулося за більшістю товарних груп: машинобудування – на 7,2 % порівняно з вереснем переважно за групою «механічні машини, апарати» (на 17,8 %) через скорочення поставок двигунів у Росію; мінеральних продуктів – на 12,5 % через фактичне призупинення експорту вугілля (на 39 %), що зумовлено необхідністю задовольнити внутрішній попит; хімічної продукції – на 27,9 % через заборону урядом використання природного газу для виробників мінеральних добрив, зокрема експорт продукції неорганічної хімії знизився на 62,2 % і добрив – на 41,4 %. Водночас відбулося зростання експорту: продовольчих товарів – на 2,5 %, зокрема через сезонне зростання експорту олії, насіння олійних культур і жирів (на 23,8 %), м'ясних виробів – на 6,3 % у зв'язку зі збільшенням поставок на ринок ЄС; металургійної продукції – на 2,4 % у зв'язку з нарощенням виробництва на металургійних комбінатах, що не розташовані в зоні АТО. Темпи падіння імпорту товарів (38,8 % у річному вимірі) у жовтні майже не змінилися порівняно з вересневими (39,7 %),

загальний імпорт становив 4,9 млрд дол. США. Однак зниження неенергетичного імпорту значно прискорилося (до 36,8 % у річному вимірі порівняно з 30,9 % у вересні). Це відбулося внаслідок подальшого скорочення внутрішнього попиту, про що говорить зменшення обороту роздрібною торгівлі – на 18,7 % у реальному вимірі (порівняно з 14,6 % у вересні). У жовтні спостерігалось зниження за більшістю товарних груп: продукції машинобудування – на 5,1 % порівняно з вереснем, що зумовлено скороченням постачання механічних апаратів і машин (на 15,5 %) через зниження інвестиційного попиту; продукції хімічної промисловості – на 2,6 % через сезонне зменшення поставок добрив (у два рази). Водночас у жовтні спостерігалось зростання енергетичного імпорту на 10,8 %, що обумовлено збільшенням поставок газу – 1,3 млрд куб. м (порівняно з 1,0 млрд куб. м у вересні), з них 0,7 млрд куб. м імпортовано з Норвегії, та імпорту вугілля (на 8,7 %) завдяки отриманню першої поставки з ПАР.

Доволі значні зрушення у 2014 р. відбулися і в географічній структурі української зовнішньої торгівлі. Загалом скоротилися обсяги української торгівлі товарами з країнами Митного союзу й водночас збільшилися обсяги української торгівлі з країнами Європейського Союзу. Так, обсяги українського експорту зросли більше ніж до двох третин від загальної кількості країн-членів ЄС, включаючи таких великих європейських торговельних партнерів України, як Італія, Німеччина й Польща. Причому обсяги імпорту товарів із країн ЄС, в основному, зменшувалися, що поліпшувало сальдо української торгівлі з цими державами. Що ж стосується держав-членів Митного союзу, то в торгівлі з ними спостерігалось скорочення і українського експорту, і українського імпорту (за винятком Білорусі, імпорт товарів з якої до України зростає). При цьому найбільших абсолютних скорочень зазнала українська торгівля з Росією, а найбільших відносних – із Казахстаном. До речі, нещодавні зустрічі Президента України П. Порошенка з президентом Білорусі О. Лукашенком і президентом Казахстану Н. Назарбаєвим говорять про готовність цих держав поліпшувати економічні відносини з Україною, можливо навіть попри зовнішньоекономічну політику Росії. Водночас повідомлення деяких ЗМІ показують, що торговельні бар'єри для українських підприємств на російському ринку стимулюють їх до пошуку інших ринків збуту. Наприклад, минулого року мелітопольські підприємства поставили в Росію товарів на 10 % менше, ніж 2013 р. Водночас більше товарів мелітопольські підприємства стали експортувати в Іспанію, Індію, Саудівську Аравію й Туреччину.

Російська військова агресія й певна невизначеність перспектив економічного розвитку негативно позначились на інвестиційній активності в приватному й державному секторах вітчизняної економіки. Падіння інвестиційної активності спостерігалось протягом усього 2014 р. У результаті, за підсумками січня – вересня 2014 р. капітальні інвестиції у вітчизняну економіку зменшилися на 23 % порівняно з аналогічним періодом 2013 р. Причому цей процес відзначався доволі значною секторальною та

галузевою диференціацією. Так, капітальні інвестиції в промисловість у зазначений період зменшилися на 25,4 %, у сільське, лісове й рибне господарство – на 16,6 %, у будівництво – на 13,1 %, в оптову торгівлю (крім торгівлі автотранспортними засобами та мотоциклами) – на 14,2 %, у роздрібну торгівлю (крім торгівлі автотранспортними засобами та мотоциклами) капітальні інвестиції зменшилися на 3,3 %. При цьому, наприклад, зростання інвестиційної активності у сфері вітчизняного військового транспортного машинобудування не змогло компенсувати спад аналогічної активності у сфері цивільного транспортного машинобудування. У результаті за підсумками січня – вересня 2014 р. капітальні інвестиції у виробництво транспортних засобів в Україні порівняно з аналогічним періодом 2013 р. скоротилися на 37,8 %.

Через фактичну російську агресію та кризову ситуацію в нашій державі негативних характеристик у 2014 р. набула діяльність іноземних інвесторів в Україні. Так, станом на 1.10.2014 р. порівняно з даними на 31.12.2013 р. прямі іноземні інвестиції (акціонерний капітал) в Україну скоротилися на 9,6 млрд дол. США, або – на 16,6 %. Щоправда, оскільки у 2014 р. Держстатом України не враховувалися прямі іноземні інвестиції, що здійснювалися на території АР Крим і м. Севастополь, то реальне скорочення іноземних інвестицій було значно меншим. У цьому плані показово, що в розрізі провідних країн-донорів прямих іноземних інвестицій (ПІІ) в Україну протягом періоду, що аналізується, за статистичними даними найбільше зменшились ПІІ походженням з Російської Федерації (на 31 %), значна частина яких була зосереджена саме на Кримському півострові. Тоді як прямі інвестиції (акціонерний капітал) в Україну з Кіпру, де зосереджено кошти багатьох українських і російських підприємців, зменшилися за дев'ять місяців поточного року на 20,6 %, тоді як ПІІ в Україну з таких розвинутих європейських країн, як Німеччина й Нідерланди, скоротилися на 8,3 і 6,3 % відповідно. Загалом відносно невелика частина прямих іноземних інвестицій минулого року були реально виведені з України або ж втрачені через бойові дії на Донбасі. Підсумовуючи наведене вище, необхідно зазначити, що загалом минулорічне зниження інвестиційної активності в Україні об'єктивно створило негативні передумови на шляху зростання вітчизняної економіки в майбутньому.

Із значними проблемами 2014 р. зіткнулася фінансова система України. Як повідомляється в ЗМІ, грошова маса в Україні в січні – листопаді 2014 р. зросла на 6,9 % – до 971,8 млрд грн, монетарна база – зросла на 6,9 %, до 328,4 млрд грн. При цьому, як наголошує управляючий партнер інвестиційної компанії Capital Times Е. Найман, темпи інфляції в Україні перевищують темпи зростання монетарної бази й грошової маси. А це, на його думку, «означає реальне зменшення обігового капіталу бізнесу, а банки ... також задихаються в кризі ліквідності». При цьому він нагадав, що за січень – листопад лише фізичні особи вивели з українських банків депозитів на 51 млрд грн і 8,7 млрд дол. А загальний обсяг депозитів в українських банках у січні – листопаді 2014 р. знизився на 14,1 % у національній валюті –

до 362,9 млрд грн, на 29,6 % – в іноземній валюті, до 21,7 млрд дол. Водночас обсяг готівки поза банками за цей період зріс на 18,8 % – до 282,4 млрд грн. З іншого боку, наголосив Е. Найман, стрімко зростає прострочення проблемних кредитів. «Ряд з них об'єктивно виникають у людей, що воюють зараз на АТО. Але більша частина проблемки – це результат Криму й “донецьких республік”. Є також ряд підприємців, які свідомо пішли на прострочення, сподіваючись на банкрутство банку-кредитора й наступне списання більшої частини кредиту. У боротьбі за повернення кредитів від таких “бізнесменів” банкам необхідна державна підтримка», – додав він. Тобто у 2014 р. в Україні склалася ситуація, коли значні суми коштів були виведені з товарно-грошового обігу не лише в офіційному, а й у тіньовому секторі вітчизняної економіки. І це стало одним з потужних чинників скорочення виробництва та інвестицій в Україні, які були розглянуті вище.

У 2014 р. в Україні перед економічними агентами знову постала вже трохи призабута проблема зростання інфляції. Так, у листопаді минулого року індекс споживчих цін, загалом, по Україні, за даними Державної служби статистики, сягнув 121,2 % щодо грудня 2013 р., що є найвищим показником за весь період після кризи 2008–2009 рр. Зростання ж рівня інфляції протягом 2014 р., в основному, відбувалося за доволі традиційною схемою. Влітку її темпи дещо знижувалися завдяки поставкам на ринок сільськогосподарської продукції та продовольства врожаю 2014 р., а навесні та восени темпи інфляції підвищувалися.

Причому провідну роль в інфляційному процесі у вітчизняній економіці, мабуть, відіграє все-таки інфляція витрат, обумовлена насамперед девальвацією гривні та високими цінами на енергоносії. При цьому варто згадати, що крім традиційно імпортованих Україною природного газу (обсяги імпорту якого минулоріч були меншим за попередні періоди), нафти і нафтопродуктів, у 2014 р. додалося ще збільшення імпорту вугілля через бойові дії на Донбасі. Зокрема, найвищі рівні інфляції було зафіксовано саме по тих товарних групах, де частка імпорту, включаючи енергоносії, була найвищою. Наприклад, ціна природного газу в листопаді 2014 р. порівняно з груднем 2013 р. зросла на 62,8 %, палива й мастильних матеріалів – на 58,3 %, гарячої води й опалення (у виробництві яких вагому роль відіграють імпортні носії) – на 42,8 %, ціна транспортних засобів збільшилася на 56,2 %, фармацевтичної продукції, медичних товарів та обладнання – на 39,8 %. Однак ціна побутової техніки, яка в Україні в основному імпортного походження, у листопаді 2014 р. порівняно з груднем 2013 р. зросла лише на 22,9 %, що приблизно відповідає середньому рівню споживчої інфляції по країні. У цьому випадку, вочевидь, обмежувальну роль відіграло скорочення попиту на побутову техніку, яка у нинішній кризовій ситуації для більшості українців не є товаром нагальної необхідності.

Узагалі, у нинішній кризовий період інфляція попиту в Україні сягнула значно меншого рівня, ніж інфляція витрат. Доволі часто в листопаді 2014 р. порівняно з груднем 2013 р. ціни більше зросли на відносно дешевші види

продовольчих товарів, які населення, через скорочення його реальних доходів, якраз купує більше, ніж дорогі види продовольства. Ідеться, наприклад, про хліб і хлібопродукти (+26,5 %) та яйця (+26,1 %). Тоді як на відносно дорожчі види продовольства, що користуються меншим попитом, приріст цін був порівняно нижчий: молоко – +9,8 %, сир – +10,2 %.

У регіональному плані інфляційні процеси особливих відмінностей не зазнавали: по областях України (за виключенням Донецької та Луганської) індекс споживчих цін коливався в межах 120,1 (Кіровоградська область) – 123,6 % (Одеська область). По Донецькій і Луганській областях індекс споживчих цін у листопаді 2014 р. щодо грудня 2013 р. становив, відповідно, 118,1 і 121,6 %. Але, за інформацією Держстату України, ці показники в подальшому можуть бути уточнені. Та й узагалі, через значні відмінності в життєдіяльності різних районів Донецької та Луганської областей, що перебувають під контролем української або ж окупаційної влади, коректність обчислення та доцільність використання середніх по цих областях індексів споживчих цін спричинює цілком обґрунтовані сумніви.

Водночас, за даними НБУ, динаміка потоків за фінансовим і капітальним рахунком зведеного платіжного балансу України в жовтні 2014 р. визначалася низькою інвестиційною привабливістю національної економіки та посиленням девальваційних очікувань. Дефіцит капітального і фінансового рахунку становив 2,9 млрд дол. США насамперед через виплати за єврооблігаціями НАК «Нафтогаз». Натомість за прямими іноземними інвестиціями зберігався чистий приплив коштів – 151 млн дол. США. Приріст готівкової валюти поза банками збільшився порівняно з попередніми місяцями до 503 млн дол. США. Формування дефіциту зведеного платіжного балансу (3,5 млрд дол. США) призвело до скорочення резервних активів. Станом на 1 листопада 2014 р. міжнародні резерви становили 12,6 млрд дол. США, що забезпечує фінансування імпорту майбутнього періоду протягом 2,2 місяця. Це – не лише одне з найгірших значень цього показника, порівняно з його значенням у роки після глобальної фінансової кризи 2008 р., а й вельми негативний сигнал для вітчизняних та іноземних підприємців. У короткотерміновому періоді радикально поліпшити ситуацію з міжнародними резервами України може хіба що надходження зовнішніх позик, насамперед коштів Міжнародного валютного фонду.

Минулорічні внутрішні соціально-політичні потрясіння в Українській державі й російська військова агресія в Криму та на Донбасі вкрай негативно позначилися на стані ділової активності в Україні. Як наслідок активізувався процес зниження рівня добробуту українців. Так, реальна заробітна плата в Україні у січні – жовтні 2014 р. скоротилася порівняно з аналогічним періодом 2013 р. на 5,0 %. У регіональному плані найгіршою була, звичайно, ситуація на Донбасі. Так, у Донецькій області реальна заробітна плата скоротилася за період, що аналізується, на 10,3 %, а у Луганській – на 12,1 %. Причому 2014 р. державній та місцевій владі не вдалося повністю розв'язати проблему існування заборгованості із заробітної плати в Україні. Так, за даними Державної служби статистики станом на 1 листопада 2014 р.,

заборгованість із заробітної плати протягом жовтня зросла на 278 млн грн і сягнула позначки 2,2 млрд грн. Хоча необхідно наголосити, що приріст заборгованості з виплати заробітної плати в Україні восени 2014 р. відбувався, в основному, за рахунок зростання такої заборгованості в Донецькій і Луганській областях.

Таким чином, усе наведене вище показує, що, на жаль, поки українські підприємці й держава не змогли сформувати адекватної моделі розвитку вітчизняного суспільства, яка б задовольняла раціональні потреби переважної більшості українського суспільства і водночас була б вдало адаптованою до циклічних криз й інших форс-мажорних обставин та здатною забезпечити динамічний розвиток вітчизняної економіки (*Статтю написано з використанням інформації таких джерел: Державна служба статистики (<http://www.ukrstat.gov.ua>); Національний банк України. Офіційне інтернет-представництво (<http://www.bank.gov.ua>); Дзеркало тижня. – 2014. – № 47; Донецькіє весті (<http://www.donetskie.com>). – 2014. – 17.12; Західна інформаційна корпорація (<http://zik.ua/ua>). – 2014. – 19.12; РІА «Мелітополь» (<http://ria-m.tv.html>). – 2014. – 16.12).*

Наука – суспільству

Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти

21 жовтня 2014 р. відбулася зустріч директора Державного фонду фундаментальних досліджень (далі – Фонд) Б. Гриньова з делегацією Фонду цивільних досліджень і розвитку США (далі – CRDF) у складі президента та виконавчого директора CRDF К. Кембелл, директором програм доктором М. Пайфер та директором представництва CRDF в Україні Н. Артюховською.

Директор Фонду виступив з ініціативою започаткування двостороннього співробітництва шляхом укладання Меморандуму про співпрацю, що було підтримано стороною CRDF.

Також під час зустрічі обговорювалися нагальні проблеми у сфері фундаментальної науки. У зв'язку з чим було запропоновано провести у 2015 р. міжнародний захід для обговорення шляхів та пошуку механізмів розв'язання загальних проблем, існуючих у цій сфері.

Фонд цивільних досліджень і розвитку США (CRDF) – некомерційна організація, заснована в 1995 р. Національним науковим фондом США (NSF) згідно з рішенням Конгресу США з метою сприяння міжнародному науково-технічному співробітництву через надання грантів, технічних ресурсів, створення необхідних умов для проведення навчання для науковців та дослідників.

CRDF базується в Арлінгтоні (Вірджинія, США) з діючими офісами в таких країнах, як Україна, Росія, Казахстан, Йорданія (з 2010 р.).

CRDF отримує кошти для фінансування програм від урядових та неурядових організацій, таких як Державний департамент США, Національний науковий фонд США, Національний інститут охорони здоров'я США, Агентство міжнародного розвитку США (USAID) та ін. Основними завданнями CRDF є сприяння розширенню міжнародної наукової співпраці з країнами-партнерами в галузі фундаментальних і технічних наук та створення всіх необхідних умов для обміну інформацією, ідеями та набутим досвідом.

Україна є одним із провідних партнерів CRDF (*Державний фонд фундаментальних досліджень (<http://www.dffd.gov.ua/index.php/uk/home-uk-ua/2-uncategorised/167-vidbulasya-zustrich-direktora-derzhavnogo-fondu-fundamentalnikh-doslidzhen-grinova-b-v-z-delegatsieyu-fondu-tsivilnikh-doslidzhen-i-rozvitku-ssha-crdf-global>). – 2014. – 22.10).*

* * *

З 9 по 11 жовтня 2014 р. у Відні проходила зустріч Робочої групи відкритого складу ОБСЄ з питань безпеки використання інформаційних та комунікаційних технологій, під час якої представники Держспецзв'язку провели серію плідних зустрічей і презентували заходи з підвищення рівня кібербезпеки в Україні. У зустрічі Робочої групи взяли участь начальник Державного центру захисту інформаційно-телекомунікаційних систем Держспецзв'язку І. Козаченко та фахівець команди з реагування на комп'ютерні інциденти CERT-UA М. Коваль.

Однією із цілей зустрічі було неформальне обговорення державами-учасницями ОБСЄ результатів імплементації першого пакета заходів зі зміцнення довіри у сфері кібернетичної безпеки, ухваленого рішенням Постійної ради ОБСЄ від 03.12.2013 р. № 1106. Зокрема, обговорювалися питання мінімізації наслідків та негативних впливів у разі виникнення конфліктів, удосконалення національних законодавств з питань реагування на кіберзагрози, визначення контактного пункту для забезпечення взаємодії у випадках конфліктів та загроз, а також пропозиції до термінології, що використовується країнами-учасницями на національному рівні, тощо.

У презентації Держспецзв'язку було висвітлено практичні результати, досягнуті при вдосконаленні процесу державно-приватного партнерства, наявні можливості активного виявлення, моніторингу та ліквідації кіберзагроз, підвищення рівня безпечності національного сегменту мережі Інтернет України.

Представники багатьох країн, зокрема Англії, Франції, Туреччини, США, Росії, Естонії, Канади, Фінляндії, Нідерландів, висловили підтримку презентованим ініціативам, зокрема ідеї створення Національного центру кіберзахисту України.

Держспецзв'язку після вивчення досвіду Естонії має намір виступити з ініціативою щодо об'єднання «мобілізаційного кіберрезерву» фахівців з інформаційної безпеки України за прикладом цієї країни, де після масштабних кібератак 2007 р. було створено Лігу кіберзахисту. Ця естонська

громадська організація на волонтерських засадах об'єднала фахівців з інформаційної безпеки, які у вільний від роботи час підвищують безпеку національного сегмента мережі Інтернет, реагують на загрози, інциденти, проводять спільні навчання (*Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України* (http://www.dsszzi.gov.ua/dstsz/control/uk/publish/article?art_id=116332&cat_id=112509). – 2014. – 16.10).

* * *

Голова Дніпропетровської обласної ради Є. Удод, ректори Гуманітарної академії ім. Олександра Гейштора (м. Пултуску, Польща) А. Косескі та Дніпропетровського національного університету ім. О. Гончара М. Поляков підписали Меморандум про співпрацю та взаємодію в галузі освіти і науки між обласною радою та відповідними вищими навчальними закладами.

Пріоритетним напрямом тристороннього договору стало визначення спільних дій щодо забезпечення фахової підготовки посадових осіб місцевого самоврядування та депутатів місцевих рад Дніпропетровської області.

«У партнерстві з Польщею найближчим часом плануємо запустити новий проект, спрямований на підвищення кваліфікації працівників органів місцевого самоврядування Дніпропетровської області. У цьому напрямку плідно співпрацюємо з Проектом “Місцевий економічний розвиток міст України” (Канада), швейцарським проектом DESPRO та Національною академією державного управління при Президентові України. Суть усіх проектів єдина – допомогти працівникам місцевого самоврядування стати ефективними спеціалістами з розвитку своїх територій», – наголосив Є. Удод.

Річний курс, який зовсім скоро розпочнуть викладати польські та дніпропетровські спеціалісти, містить 11 предметів, серед яких – Моделі адміністрацій держав ЄС, Право ЄС, Громадянське суспільство в умовах ринкової економіки, Підготовка реформ і реорганізація адміністрацій та інше. Після завершення учасники, які успішно завершили навчання, отримують документи про освіту, що підтверджує їхню кваліфікацію від дніпропетровського та польського вузів (*Дніпропетровська обласна рада* (<http://oblrada.dp.ua./press/news/default/2014-10/3595>). – 2014. – 22.10).

* * *

У Чернігівському національному педагогічному університеті ім. Т. Г. Шевченка та Мезинському національному природному парку відбулися міжнародні конференції – наукова «Природні та техногенно змінені екосистеми прикордонних територій у постчорнобильський період» та міжнародна науково-практична студентська «Структурно-функціональна організація природних і антропогенно трансформованих екосистем прикордонних територій»(<http://monitor.cn.ua/ua/education/26264>).

Організаторами були Чернігівський національний педагогічний університет ім. Т. Г. Шевченка (кафедра екології та охорони природи хіміко-біологічного факультету), Гомельський державний університет ім. Франциска Скорини, Познанський університет ім. Адама Міцкевича, Придністровський державний університет ім. Т. Г. Шевченка, Брянський державний університет ім. акад. І. Г. Петровського, Мезинський національний природний парк, Всеукраїнська екологічна ліга та Чернігівський міський центр туристсько-оздоровчої та виховної роботи з дітьми і молоддю. До роботи конференції долучилися, крім гостей з України, делегації з Республіки Білорусь та Російської Федерації.

Пленарне засідання розпочалося в читальному залі наукової бібліотеки ЧНПУ ім. Т. Г. Шевченка. На ньому були представлені виступи провідних учених екологів та природоохоронців, серед них доктора біологічних наук, професора, члена-кореспондента НАН України І. Дудки із сучасних проблем мікобіоти Карпатського регіону та доктора сільськогосподарських наук, професора з Національного ботанічного саду ім. М. М. Гришка НАН України) Д. Рахметова з питань збереження біорізноманіття і сучасних питань інтродукції. Також на конференції було презентовано дві книги: спільна українсько-білоруська наукова розробка «Оценка состояния луговых экосистем поймы р. Днепр приграничных территорий Гомельской и Черниговской областей» (автори Дайнеко Н. М., Тимофеев С. Ф., Лукаш А. В., Карпенко Ю. А.) та третій том видання «Ботанически ценные охраняемые природные территории Полесья» (Лукаш А. В., Андриенко Т. Л.).

Усі учасники конференції мали змогу з палуби теплохода «Казбек» Чернігівського міського центру туристсько-оздоровчої та виховної роботи з дітьми і молоддю прокататися по Десні, насолодитися красою поліської осінньої природи та попрацювати в групах за напрямками екологічного польового практикуму.

Другий день конференції проходив на базі Мезинського національного природного парку, у його центральному офісі в с. Свердловка Коропського району, де були проведені секційні засідання. У свою чергу учасники конференції відвідали територію Мезинської палеолітичної стоянки, ознайомилися з експонатами Мезинського народного археолого-краєзнавчого музею та його філіалу, оглянули краєвиди деснянської заплави з Пузиревої гори та скоштували уху на березі Десни. Біля Мезинського музею учасники конференції в честь зустрічі висадили реліктове дерево гінкго дволопатевого, символу багатьох наукових зібрань.

Третій день конференції був присвячений знайомству з давнім містом на Десні, його історією, храмами, монастирями, пам'ятниками та визначними місцями. Маємо надію, що проведена конференція дала поштовх для подальших наукових досліджень у галузі природничих наук, збереження довкілля та збалансованого природокористування (*Карпенко Ю., Лукаш О., Слюта А. Міжнародні конференції екологів у місті над Десною // Чернігівський монітор* (<http://monitor.cn.ua/ua/education/26264>). – 2014. – 15.10).

Здобутки української археології

У квітні 2014 р. співробітниками відділу археології ДНІМ проводилася археологічна розвідка в районі курганного могильника неподалік від Ігреньського кладовища Самарського району Дніпропетровська. Біля підніжжя насипу одного з курганів (найбільшого серед групи) виявили кілька кам'яних брил: одна з них – прямокутна масивна плита, інша виявилася невеликий статуєю – стелою (її розміри 68x25x13 см).

Після більш ретельного дослідження був встановлений вік і культурна приналежність статуї – XI ст. н. тобто, середньовічні тюркські племена (можливо ранні половці). Пам'ятка являє собою невисоку вузьку прямокутну стелу з виділеної закругленою головою, низько опущеною на груди, і різко скошеною нижньою частиною (для зручності вкопуванн). У статуї окреслено невеликі похилі плечі, простежуються риси обличчя – великі очі, ніс, вузький дугоподібний рот, кінчики якого опущені вниз. Під плечима і підборіддям неширокі хвилясті поглиблення. У середній частині простежуються або руки складені на животі або пояс.

Стелла перевезена в Дніпропетровський національний історичний музей ім. Яворницького (*PINU.com.ua Перші Інтелектуальні Новини України* (<http://pinu.com.ua/novyny/tehnologiyi/27-10-14/u-dnipropetrovsku-arheologi-znayshli-artefakt-hi-stolittya>). – 2014. – 27.10).

Практичні впровадження науково-дослідних і проектно-технічних напрацювань

«Комплексне освоєння газовугільних родовищ на основі потокових технологій буріння свердловин» – це робота, яку 2014 р. висунуто на здобуття Державної премії України в галузі науки і техніки. Колектив її авторів складається з науковців зі Львова, Івано-Франківська, Донецька. Серед них – і доктор технічних наук, професор, завідувач кафедри вищої математики Івано-Франківського національного технічного університету нафти й газу В. Мойсишин. Основні напрями його наукових досліджень – стійкість і колювання бурових систем, ліквідація аварій та ускладнень при бурінні свердловин, геомеханіка.

Практичне впровадження роботи «Комплексне освоєння газовугільних родовищ на основі потокових технологій буріння свердловин», над якою працювала потужна команда геологів, математиків, механіків, технологів, економістів, виробничників, проходило на полях шахтоуправління «Покровське» біля Красноармійська Донецької області.

За словами В. Мойсина, мета роботи — створення та впровадження комерційно вигідної потокової технології буріння свердловин для комплексного освоєння газовугільних родовищ.

Це дало можливість збільшити повноту використання енергоресурсів завдяки додатковому видобуткові нетрадиційного газу, зменшити залежність національної економіки від імпорту природного газу, підвищити безпечність

та інтенсивність вугледобування, зменшити викиди в атмосферу парникового газу метану.

Для економіки України ця робота має неабияке значення. Завдяки потоковій технології швидкісного буріння видобуто 10,3 млн м куб. метану та 16,9 млн т вугілля. Інноваційні бурові технології зменшили собівартість видобутку вугілля на 515 млн грн. «Якби це досягнення запровадити на шістьох найбільших у державі шахтах, то за три роки Україна додатково отримала б 6 млрд грн», – констатує науковець *(Галичина (http://www.galychna.if.ua/publication/society/innovaciinii-proriv-u-burinni). – 2014. – 21.10).*

* * *

Учені Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» спільно з Харківським тракторним заводом розробили інноваційну двопоточну безступінчасту гідрооб'ємно-механічну трансмісію для колісних тракторів, яка підвищує їх продуктивність, економить паливо і одночасно з цим істотно зменшує психофізичні навантаження на тракториста. При цьому нова трансмісія значно дешевша закордонних аналогів і дає змогу тракторам виробництва ХТЗ залишатися в бюджетному сегменті ринку.

Нова безступінчаста трансмісія дає такі переваги:

- забезпечує плавне безступінчасте регулювання швидкості сили тяги трактора;
- підвищує продуктивність праці;
- полегшує працю тракториста і покращує ергономіку трактора в цілому;
- сприяє підвищенню надійності роботи двигуна;
- знижує витрату палива;
- дозволяє розвантажити штатну гальмівну систему трактора.

«Нова розробка дозволить замінити ступінчасті механічні коробки передач, які вже десятиліттями використовуються у вітчизняних тракторах, постійно модернізуються, але все ж мають свою межу. Створена безступінчаста гідрооб'ємно-механічна трансмісія відповідає сучасним тенденціям світового тракторобудування і дозволяє Харківському тракторному заводу значно підвищити споживчі якості вітчизняних тракторів і зміцнити свою конкурентоспроможність на світовому ринку. Важливою перевагою нової трансмісії є те, що вона орієнтована не тільки на установку в нові трактори серії ХТЗ-170/240, але може використовуватися на вторинному ринку для тракторів серій ХТЗ-150К, 170 і 172», – коментує заступник директора технічного АТ «ХТЗ», завідувач кафедри «Автомобіле- і тракторобудування» НТУ «ХПІ», доктор технічних наук, професор В. Самородов.

Протягом останніх 15 років команда вчених НТУ «ХПІ» займається проблемами вдосконалення конструкцій і підвищенням показників тракторів виробництва ХТЗ. На профільній кафедрі «Автомобіле- і

тракторобудування» створені і розвиваються два новітні наукові напрями – це структурний та параметричний синтез безступінчастих трансмісій транспортних засобів і просторово-топологічний підхід щодо визначення і прогнозування основних техніко-економічних показників тракторів.

Створення наукоємної і високо уніфікованої безступінчастої гідрооб'ємно-механічної трансмісії для вітчизняних тракторів стало результатом тісної співпраці вчених кафедри «Автомобіле- і тракторобудування» університету та фахівців АТ «ХТЗ».

Нова трансмісія захищена трьома патентами України, особливості її роботи викладені в ряді статей в авторитетних наукових виданнях. Творчі ініціативи вчених, конструкторів і виробників, а головне – їх злагоджену спільну роботу постійно підтримують ректор НТУ «ХПІ» професор Л. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ та генеральний директор АТ «ХТЗ» В. Губін.

На цьому етапі дослідні зразки трансмісії вже виготовлені, проведені заводські стендові випробування. На сьогодні нова безступінчаста трансмісія встановлюється на трактор ХТЗ-240, на якому буде відпрацьовуватися її електронна система управління і робота в складі трактора при виконанні сільськогосподарських технологій.

Розроблена трансмісія викликала великий інтерес серед фермерів і фахівців у галузі сільгоспмашинобудування на міжнародній виставці «Агросалон-2014» і на міжнародному форумі з відродження фермерських господарств в Україні «Агропорт-2014» (*Міністерство освіти і науки України*

<http://www.mon.gov.ua/ua/regionalnews/38793-vcheni-ntu-hpi-ta-fahivtsi-at-htz-stvorili-novu-bezstupinchastu-transmisiyu-dlya-vitchiznyanih-traktoriv>). – 2014. – 24.10).

Відновлювані джерела енергії

Производитель перфорированных металлических изделий – Харьковский «Завод имени Фрунзе» – полностью переходит на энергообеспечение за счет возобновляемых источников энергии (ВИЭ). В своей работе завод будет использовать сразу несколько источников возобновляемой энергии. На крыше одного из цехов предприятия установлена гелиостанция площадью 40 м². Ее мощность в 70 МВт обеспечит вырабатываемым теплом производство систем ограждения.

Также к системе подключены два новых пеллетных котла мощностью по 200 кВт каждый. Инвестиции в новое оборудование составили более 0,5 млн грн. На предприятии рассчитывают, что эти затраты за счет экономии на потреблении энергоресурсов окупятся в течение двух лет, поскольку в результате нововведений расходы на производство тепла снижаются почти в три раза.

В целом, после ввода гелиостанции и двух новых котлов предприятие снизит расходование газа более чем на 60 %.

Всього на підприємстві працює 10 пеллетних котлів загальною потужністю 1200 кВт (*Українська енергетика UA-Energy.org (<http://ua-energy.org/post/47897>). – 2014. – 15.10*).

* * *

Агропромхолдинг «Астарта» г. Глобино (Полтавська область) ввів промислову експлуатацію сучасний біоенергетичний комплекс. Комплекс, який є унікальним для країн СНГ, виробляє біогаз в процесі ферментації відходів цукрового виробництва та інших рослинних та біологічних залишків.

Його проектна потужність досягає 150 тис. куб. м біогазу/день, що еквівалентно 75 тис. куб. м природного газу. Нове виробництво дозволить замінити до 50 % потреби Глобинського цукрового заводу в природному газі в період переробки свекли.

Сьогодні основним сировиною для виробництва біогазу є свекловична ботва та жом, що залишається в процесі виробництва цукру, а в майбутньому планується використовувати іншу біологічну масу. Передбачається, що після закінчення сезону цукроваріння біогаз буде використовуватися для забезпечення потреб ще одного підприємства «Астарты» в г. Глобино – заводу з переробки сої (*Українська енергетика UA-Energy.org (<http://ua-energy.org/post/48201>). – 2014. – 24.10*).

Інформаційно-комунікаційні технології

Українськими підприємствами-ліцензіатами Держспецзв'язку в галузі криптографічного захисту інформації розроблено численні унікальні зразки засобів зв'язку із застосуванням шифраторів та криптоалгоритмів вітчизняної розробки. Зазвичай їх серійний випуск обмежує відсутність фінансування. Держспецзв'язку звертає увагу керівництва державних органів, відповідальних за національну безпеку, на стратегічні переваги закупівлі саме вітчизняних засобів захищеного зв'язку.

Останніми тижнями ЗМІ поширюють заяви керівників деяких оборонних відомств про те, що Україна закупатиме за кордоном захищені засоби зв'язку. Дійсно, набутий під час АТО досвід потребує вдосконалення системи керування відповідними підрозділами та застосування (на заміну застарілих) систем і комплексів зв'язку, у тому числі радіозв'язку, з підвищеними показниками сталості функціонування, розвідувальної захищеності, скритності та завадостійкості. Для вирішення цих завдань, як правило, застосовуються відповідні криптографічні методи.

На сьогодні в Україні створена і функціонує система криптографічного захисту інформації. Запровадження чітких, обумовлених і прозорих нормативних вимог до засобів криптографічного захисту інформації, процедур їх створення та підтвердження відповідності та правильного з точки зору безпеки інформації їх застосування дозволило залучити до цієї

високотехнологічної сфери широке коло фахівців підприємств, установ і організацій не тільки державного сектору, а й бізнес-структур. Це дає змогу в стислий термін розробляти та впроваджувати сучасні засоби криптографічного захисту інформації з обмеженим доступом та інформації.

При цьому ці засоби, передбачені для застосування в сучасних інформаційно-телекомунікаційних системах різного призначення, у переважній більшості не поступаються кращим зарубіжним аналогам і забезпечують високий рівень захищеності інформації. Фактором, який останнім часом стримував забезпечення силових органів України сучасними засобами КЗІ, був украї недостатній рівень фінансування їх виробництва та закупівель. Держспецзв'язку вважає за необхідне проводити державні закупівлі засобів захищеного зв'язку українського виробництва.

На сьогодні згідно з дорученнями Президента України та передбаченим КМ України фінансуванням Адміністрація Держспецзв'язку вживає заходів щодо виробництва в скорочені терміни сучасних вітчизняних засобів криптографічного захисту інформації для забезпечення потреб оборони держави.

Треба також зауважити, що в умовах активної роботи радіорозвідки супротивника наведення засобів вогневого ураження здійснюється не через розшифрування перехопленої розмови, а лише за фактом радіовипромінювання будь-якого засобу зв'язку, шифрованого чи ні. Отже, застосування під час бойових дій засобів захищеного зв'язку має відбуватися в межах відповідної тактики та з дотриманням інших заходів безпеки зв'язку (*Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України (http://www.dsszzi.gov.ua/dstsz/control/uk/publish/article?art_id=116146&cat_id=112509). – 2014. – 06.10*).

* * *

Міжрегіональна веб-конференція, присвячена Європейському тижню місцевої демократії, відбулась у приміщенні Чернігівського центру перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів. Організатор заходу – Мережа центрів європейської інформації (<http://monitor.cn.ua/ua/education/26298>). Під час веб-конференції представники громадськості, науковці, освітяни, працівники бібліотечної системи з Чернігова, Чернівців, Дніпропетровська, Херсона, Миколаєва, Черкас, Хмельницького, Кіровограда взяли участь в обговоренні ряду проблем, пов'язаних з європейськими аспектами розвитку українського суспільства та місцевої влади.

Зокрема, серед питань, запропонованих до обговорення: «Європейський тиждень місцевої демократії як ініціатива Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи та Європейського комітету місцевої та регіональної демократії», «Досвід країн Східної Європи щодо реформування органів місцевого самоврядування, адміністративно-територіального устрою», «Європейський шлях розвитку України: реформа системи місцевого

Освіта та кадрове забезпечення в Україні

Дніпропетровщина презентувала досвід впровадження інклюзивного навчання на Всеукраїнській конференції. Основні нововведення в освіті для дітей з особливими освітніми потребами вперше обговорили в режимі онлайн. Можливість приєднатися до прямого включення з представниками Міносвіти отримали 186 учасників з усіх регіонів України. Одними з організаторів зібрання стали освітяни Дніпропетровщини. Досвід регіону в профільному міністерстві вважають одним з передових.

Обговорити нові можливості та підходи в навчання дітей з різними вадами розвитку зібралися близько півсотні представників спеціальних шкіл області. «Питання навчання дітей з особливими освітніми потребами зараз підіймається на державному рівні. На жаль, ми не можемо сказати, що кількість дітей з порушеннями психофізичного розвитку щороку зменшується. Тому наша задача створити дієвий механізм інтеграції таких учнів не лише в освітній процес, а й у суспільне життя. У цьому питанні ми співпрацюємо також і з закордонними експертами, зокрема з Латвії та Чехії», – зазначив директор департаменту освіти і науки О. Демчик.

Також за його інформацією, в області існує потужна інфраструктура, її робота спрямована на полегшення навчання та адаптації особливих учнів. Зокрема, за останні два роки кількість дітей, які мають змогу навчатися інклюзивно, збільшилася майже в сім разів. Наразі в школах області навчається понад 300 таких дітей.

О. Демчик додав, що ключову роль у запровадженні діючого механізму інклюзивної освіти відіграє Дніпропетровський багатопрофільний навчально-реабілітаційний ресурсно-методичний центр корекційної роботи та інклюзивного навчання. Педагоги цього навчального закладу неодноразово ставали співрозробниками методик навчання для дітей з вадами слуху. Більш детальну інформацію про діяльність центру можна дізнатися з фільму-презентації.

Загалом, у навчальних закладах Дніпропетровщини здобувають освіту понад 4 тис. дітей з особливими освітніми потребами. Не відставати від шкільної програми та поступово при звичаюватись до нормального життя їм допомагають вчителі-дефектологи, логопеди, соціальні працівники та спеціальні асистенти.

Більшість фахівців такого типу отримують методичну допомогу в обласних навчально-реабілітаційних центрах. Таких на Дніпропетровщині 24. Половину з них створено на базі спеціальних загальноосвітніх шкіл-інтернатів.

Як повідомлялося раніше, на Дніпропетровщині створено Раду директорів інтернатних закладів. У Дніпропетровській області проживає близько 500 тис. дітей віком до 18 років. Зокрема, це понад 300 тис. школярів та майже 200 тис. дошкільнят. 15 % від загальної кількості дітей мають порушення психофізичного розвитку. Наразі їхня кількість перевищує 74 тис. *(Дніпропетровська ОДА (http://www.adm.dp.ua/OBLADM/obl dp.nsf/document.xsp?id=81437ECDF5036289C2257D7200456896). – 2014. – 15.10).*

Охрана здоров'я

Присуждение Государственной премии Украины в области науки и техники коллективу харьковских ученых и инженеров – С. Литвиненко, А. Марусенко, Е. Бараннику, В. Пупченко и А. Линской. Речь идет о создании аппаратов, которые уже производятся в Харькове на основе пионерной технологии ультразвуковой диагностики и магнитной нанотерапии рака.

Это стало возможным благодаря исследованиям в сфере нанофизики, физики ультразвука, биомедицинской радиоэлектроники и физики взаимодействия полей различной природы с тканями злокачественных опухолей.

Профессор кафедры ядерной и медицинской физики физико-технического факультета Каразинского университета, лауреат Государственной премии Украины Е. Баранник: «В Японии и США такая аппаратура применялась еще с 60-х годов. Первые аппараты от Hitachi Aloka Medical (Япония) стали появляться и в СССР». Параллельно со своей основной научной темой Е. Баранник стал заниматься вопросами ультразвука вместе с великолепным физиком и человеком, ныне – дважды лауреатом Государственной премии в области науки и техники, членом-корреспондентом НАНУ В. Слезовым, который тогда сотрудничал с сектором.

Обратите внимание – не в сфере военных технологий, потому что, по оценке ученого, там и рынок меньше, и добротная сделанная техника служит многие десятки лет. А вот парк медицинской аппаратуры в западноевропейской или американской клинике обновляется каждые три-четыре года.

Наряду со скоростью обновления медицинской техники в западных лабораториях обновляется и оборудование.

В конце 80-х в секторе радиационной биофизики появились инженеры из Харьковского НИИРИ – Научно-исследовательского института радиотехнических измерений. В рамках конверсии они получили задание на разработку ультразвуковых сканеров диагностического назначения. В 1992 г. вышел в продажу первый ультразвуковой диагностический аппарат НИИРИ ТИ 628 харьковского производства.

Пришлось переводить все аппараты на цифровую основу, появились первые харьковские ультразвуковые приборы Ultima с полным набором доплерографических режимов исследований. Если, согласно классической методике, врачи делают сначала УЗИ, а затем требуется еще и биопсия, то разработанный в Харькове способ позволяет при помощи прибора Ultima поставить диагноз сразу на ультразвуковом обследовании. Это займет всего несколько минут, и человек ничего не почувствует.

Такое стало возможным благодаря разработанной новой ультразвуковой диагностической методике – «Эластографии», которая использует ультразвук для визуализации и оценки жесткости различных тканей на основе сдвиговых деформаций.

Рождение эластографии. Для ультразвука это может быть все что угодно: киста, гемангиома, доброкачественное образование. А у раковых тканей на самом деле большая сдвиговая жесткость, поэтому они и твердые. Ну, физик сразу сообразит: раз сдвиговая жесткость у них большая, значит, здесь нужно сдвиговые волны использовать или сдвиговую деформацию «устроить».

В первый же год инженерами НИИРИ была создана нужная нам установка на базе сканера ТИ 628.

Когда результат был налицо, мы должны были пробовать работать с тканями и получили еще один грант УНТЦ на 100 тыс. дол.

Авторитетные зарубежные фирмы каждый год анонсируют выпуск аналогичной аппаратуры. Но если харьковчане шли к ней больше 10 лет, то, по оценке Е. Баранника, иностранным коллегам придется добиваться аналогичного результата меньше – лет пять.

Медицинская технология – это, прежде всего, ее раскрутка, требующая колоссальных денег: от рекламы до тренингов для врачей. Фирма «Радмир» при НИИРИ в Харькове оснастила свои новые аппараты Ultima с режимом сдвиговолновой эластографии.

В результате отечественные производители в «Радмире» более половины своих приборов экспортируют за границу, где клиники имеют возможность их приобрести.

Заслуга харьковчан в том, что они в силу своих великолепных научных школ вовремя поняли, что сдвиговые деформации можно применить для диагностики раковых образований. Такая диагностика уже хорошо себя зарекомендовала, поэтому есть, например, предложения по финансированию дальнейших разработок от европейских фирм (*Зеленина Е. Лучшие ученые работают в области медицинской техники // Время (<http://timeua.info/041114/88026.html>). – 2014. – 4.11).*

* * *

На базі Інституту біохімії ім. О. Палладіна розроблено чимало препаратів і діагностикумів. Серед них препарат протипухлинної та імуномодельючої дії «Мебіфон», а також імунодіагностика системи гомеостазу; «Мебівід» – для лікування захворювань кісткової тканини;

імунохроматографічні тести для діагностики туберкульозу; «Гелікотестер» – апарат для швидкої діагностики гелікобактеріозу шлунка; низка вітамінних комплексів, таких як «Метовітан», «D3», «Кальмівід-М» та багато інших.

Фармгалузь зацікавлена в розробках біологів, зокрема біохіміків. Розробками цікавляться ті компанії, які випускають уже готову продукцію. Наприклад, «Дарниця». Можна виділити три групи спонсорів: ті, які продають нам устаткування та реагенти; ті, які чекають на біотехнології для подальшої їх розробки; і ті, які вже впроваджують науковий продукт у промислове виробництво (*Академік Сергій Комісаренко: українська біохімічна наука, попри всі труднощі, — у світовому тренді / Бесіду вела А. Михайличенко // Дзеркало тижня. Україна (http://gazeta.dt.ua/science/akademik-sergiy-komisarenko-ukrayinska-biohimichna-nauka-popri-vsi-trudnoschi-u-svitovomu-trendi_.html). – 2014. – 17 – 24.10).*

* * *

Працівники Національного інституту раку спільно з колегами з інституту експериментальної патології онкології взялися за розробку й клінічні дослідження протипухлинних вакцин кілька років тому.

Тепер, коли унікальний препарат випробували на собі 120 пацієнтів, медики впевнено заявляють: хворі на рак можуть жити довго. Препарат виготовляють відразу після операції – з віддаленої злоякісної пухлини і крові хворого.

«Прооперувавши хворого, ми беремо пухлину й кров, отримуємо дендритні клітини й робимо вакцину. І маємо дуже хороші результати — збільшення виживаності на 25–30 %», – розповіла президент асоціації онкогінекологів України, головний позаштатний онкогінеколог Міністерства здоров'я України Л. Воробйова (*Київські медики винайшли унікальну вакцину проти раку // Нова молодь Черкащини (http://novamolod.ck.ua/kyjivski-medyky-vynajshly-unikalnu-vaktsynu-protu-raku/). – 2014. – 23.10 (№ 43).*

Наукові видання

Тематична енциклопедія – найскладніший жанр науково-дослідної роботи, що передбачає не тільки напрацювання загальної концепції такого видання, а й організаційну та видавничу спроможність здійснити його.

Історія мистецтвознавчих та культурологічних досліджень, присвячених вивченню буття національних культур і етнічних видів мистецтв у системі етнонаціональних відносин, ще досить молода. Її початок припадає на 90-ті роки ХХ ст., коли вийшли у світ словники і монографії, у яких розглядалися різні аспекти етномистецтвознавчого та етнокультурологічного сьогодення загалом і українського зокрема. Вони і зафіксували актуальність

етнопроблематики, гостру потребу в її всебічному дослідженні, з одного боку, і, з іншого – вказали на доцільність та необхідність генерування її теоретичних і концептуальних основ крізь призму культури і мистецтва.

Саме цей напрям був обраний редакційною радою мистецтвознавчо-культурологічного видання як такий, що вимагає енциклопедичного узагальнення.

Поняттєво-термінологічний інструментарій, покладений в основу загальної концепції дослідження «Українська енциклопедія етномистецтвознавства та етнокультурології» у 5 томах (Київ, НАКККіМ, 2014), доводить, що авторський колектив ретельно підійшов до осмислення наявного матеріалу, який висвітлює характерні етномистецтвознавчі та етнокультурологічні особливості перебігу культуротворчого процесу в нашій державі. А їхнє порівняння зі змінами, що відбуваються в конфігурації міжнаціональних культурних взаємин, дало змогу означити ті вузлові критерії, які самі по собі репрезентують своєрідність етно- і соціокультурних реалій у нашій країні.

Про різноманітність цих своєрідностей дає уявлення весь зміст енциклопедії, у якій різнобічно та глибинно надано узагальнену інформацію про варіативність етнокультурницької рефлексії як щодо її теоретичного осмислення, так і тих пріоритетів, на які вона спрямована в реальному етножитті нації.

Безумовний інтерес для користувача енциклопедії становлять матеріали, у яких розглядається відмінність національно-культурної ситуації в Україні та інших країнах світу, подаються такі нові етномистецтвознавчі та етнокультурологічні поняття, як співвідношення етнічних етномистецьких та етнокультурних кордонів, фактори стабільності і конфліктності культур центру і периферії, поняття етнічної стратифікації тощо.

Використовуючи термін «етнос» в окресленому контексті, автори Енциклопедії зосереджують увагу на тих закономірностях, які забезпечують стійкість внутрішніх механізмів творення культурних рис і характеристик, що детермінують цілісність соціоетнічних інституцій, незважаючи на зміни культурно-політичних умов їхнього існування.

Щоб наголосити на специфічності процесів етнізації як концептуально ключовому питанні, в Енциклопедії використовується поняття «етнічна культура». Його зміст розкривається двома шляхами. Перший дає змогу зрозуміти цей феномен як системне і світоглядне утворення з позицій тих суб'єктів-носіїв, які його представляють. Другий виводить на універсальні категорії, об'єктивно «очищені» від обмеженості тією чи іншою національною традицією. У наведених вимірах духовне життя етносу представлено як специфічно-національна форма життєтворення, що доводить спорідненість певних структурних взаємовідносин не тільки всередині окремої групи, а й між етнічно різнорідними. Водночас така спорідненість свідчить про наявність «преференційної ендогамії», яка і дає змогу людині формувати свою поведінку всередині певної культури і, разом з тим, відчуваючи її кордони, виходити на контакт з іншими.

Особлива увага в Енциклопедії приділяється характеристикам функціонального призначення традиційних форм етнокультури та мистецтва у життєдіяльності етносу. Стверджується думка, що наявність традиційних форм культури певного етносу є основною передумовою пом'якшення чи знешкодження інтерференційного впливу зовнішніх факторів. Автори зазначають, що, незважаючи на соціокультурні модифікації, в етнокультурі завжди залишаються базові символи і цінності, які найбільш рельєфно простежуються в етнічному мистецтві. Через їхню автентичність і відбувається усвідомлення суб'єктом своєї етнічної ідентичності.

Представлений і різнобічно витлумачений мультиетнічний підхід до розуміння феномена багатоетнічної, але єдиної української національної культури, у якій основоположне значення по праву належить могутній культурі українського етносу, українського народу, сприятиме порозумінню між представниками різних напрямів етнокультурознавчого пошуку. Він дає змогу усвідомити, що тільки плуралізація програмних концепцій, які містять оптимістичні прогнози на велике майбутнє української культури і мистецтва, дасть змогу мобілізувати духовні сили нації на забезпечення інтересів тих етнічних спільнот, які її представляють.

Узагальнена в Енциклопедії етномистецтвознавча та етнокультурологічна картина сучасного суспільного етножиття України викликає глибоку повагу до її авторського колективу, представленого іменами відомих учених, фахівцями академічних установ та провідних вищих навчальних закладів, що підтримали ініціативу науковців Національної академії мистецтв України, Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв та Інституту культурології НАМ України щодо створення такого видання.

Певна річ, Енциклопедія не вичерпує усіх параметрів етнокультурного буття нації. Однак користь від видання «Українська енциклопедія етномистецтвознавства та етнокультурології» очевидна. І це доводиться не тільки обсягом інформації, розмаїттям наукових підходів і думок, які вона містить. Енциклопедія важлива як для фахівців, так і для тих, кому не байдуже майбутнє етнокультурного життя української нації (*Шульгіна В. Нова сторінка в історії української науки про культуру і мистецтво // Кримська Світлиця (<http://svitlytsia.crimea.ua/index.php?section=article&artID=14142>). – 2014. – 17.10).*

Наука і влада

Визначено переможців обласної премії молодих науковців Кіровоградської області. Обласна премія присуджується молодим науковцям віком до 35 років включно, які працюють в установах, закладах, організаціях та на підприємствах області, мають науковий ступінь або вчене звання і зробили особистий внесок у розробку актуальних наукових проблем,

що мають практичне значення для соціально-економічного або культурного розвитку Кіровоградщини.

Перше місце та премію в розмірі 3654 грн отримала М. Казначеева – кандидат біологічних наук, старший викладач кафедри біології Кіровоградського державного педагогічного університету ім. Володимира Винниченка. Презентувала наукову роботу в галузі біохімії – дослідження стану прооксидантно-антиоксидантної системи рослин при утворенні мелатоніну.

Друге почесне місце та премію в розмірі 2436 грн отримав О. Заярнюк – кандидат економічних наук, старший викладач кафедри економіки праці та менеджменту Кіровоградського національного технічного університету. Презентував науковий доробок щодо сприяння зайнятості особам з обмеженими фізичними можливостями.

Третє місце і премію в розмірі 1218 грн отримала Ю. Бондар – кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту, економіки та права Кіровоградської льотної академії Національного технічного університету. Презентувала наукове дослідження, де обґрунтувала теоретичні аспекти та розробила практичні рекомендації щодо вдосконалення організації та методики внутрішнього аудиту в органах Пенсійного фонду України.

Члени комісії також розглянули наукові здобутки п'яти аспірантів вищих навчальних закладів – претендентів на здобуття стипендії обласної державної адміністрації і обласної ради.

Після ознайомлення з презентаціями, усі представлені на розгляд комісії роботи молодих науковців визнані такими, що становлять інтерес для соціально-економічного та культурного розвитку області.

Відповідно, кожен з п'яти учасників конкурсу отримав стипендію в розмірі 600 грн. Усього ж у 2014 р. на заходи щодо підтримки молодих науковців в обласному бюджеті передбачено 10,3 тис. грн (*Кіровоградська ОДА (<http://kr-admin.gov.ua/start.php?q=News1/Ua/2014/16101402.html>). – 2014. – 16.10).*

* * *

Голова Вінницької ОДА А. Олійник провів зустріч із представниками потужної ІТ-компанії Hewlet-Packard в Україні, присвятивши її питанням співпраці обласної влади та освітніх закладів регіону з провідними спеціалістами цієї компанії.

Співпраця Hewlet-Packard з владою регіону і Вінницьким національним технічним університетом розкриє нові горизонти діяльності, а також надасть можливість молоді брати участь у міжнародних програмах, які організовує Hewlet-Packard для студентів (*Інформаційна Вінничина (<http://i-vin.info/news/kompaniya-hp-spivpratsyuvatyme-z-vinnytskym-natsionalnym-tekhnichnym-universytetom-8405>). – 2014. – 22.10).*

Проблеми інформатизації

Т. Гранчак, д-р наук із соц. комунікацій, ст. наук. співроб., заввідділу СІАЗ НБУВ

Науково-дослідний напрям діяльності національних бібліотек як стратегічна складова системи національного інформаційного суверенітету

Стаття присвячена розкриттю науково-дослідного напрямку діяльності національних бібліотек як чинника формування необхідної інформаційної бази для ухвалення управлінських рішень у різних сферах суспільного буття, збагачення національного інформаційного простору значущою для динамічного суспільного розвитку інформацією.

Ключові слова: національна бібліотека, дослідні центри, міждисциплінарні дослідження, інформаційно-аналітична діяльність.

Одним з важливих напрямів діяльності національних бібліотек у контексті зміцнення національного інформаційного суверенітету є підготовка інформаційно-аналітичних матеріалів та здійснення наукових досліджень, у першу чергу на замовлення органів державної влади. Розуміння владою специфіки сучасного етапу суспільного розвитку, проведення потрібних змін, на які сформувався суспільний запит, їх підготовка, вироблення необхідних рішень та наступна ефективна реалізація цих рішень є запорукою стабільного суспільного поступу. Водночас кожен з етапів ухвалення управлінських рішень потребує відповідного інформаційного забезпечення. Ступінь адекватності визначення владними структурами стратегічних та нагальних суспільних потреб значною мірою залежить від того, наскільки повним сформується уявлення їх представників про процеси, що відбуваються в державі та світі, тобто від ступеня їх перебування в інформаційному контексті суспільно-політичних процесів. Визначення стратегічних шляхів задоволення сформованих у суспільстві потреб, у свою чергу, потребує збирання й аналітичного опрацювання наявної інформації стосовно суспільно-політичної практики, історичного досвіду, специфічних рис даного соціуму, його політичної свідомості тощо. Отже, необхідною умовою ефективної управлінської діяльності є формування відповідної інформаційної бази, підготовленої за безпосередньої участі бібліотек.

В умовах інформаційного протистояння, яке супроводжується поширенням інформації маніпулятивного характеру, дезінформації та недостовірної інформації, питання формування інформаційної бази прийняття управлінських рішень стає проблемою, від ефективності вирішення якої може залежати не лише локальний результат протистояння – наприклад, іміджеві здобутки або втрати, – а і саме існування політичної системи і навіть держави. Отже, якісне інформаційне забезпечення процесу прийняття управлінських рішень є основоположним функціональним елементом національного інформаційного суверенітету.

У зв'язку з цим доречним буде зробити наголос на тому, що провідні дослідні центри, які є флагманами процесу інформаційного забезпечення органів державної влади, – Дослідницька служба Конгресу США (Congressional Research Service – CRS), Бюро дослідницької та правової інформації (Research and Legislative Reference Bureau – RLRB) Японії, Довідковий відділ з права й ухвалення рішень (Law and Decision Making Reference Department – LDMRD) Китаю, в Україні – Служба інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади (СІАЗ) – створені і функціонують як підрозділи національних бібліотек.

Відмінною рисою цих і подібних до них структур є організація наукових досліджень, спрямованих на вирішення широкого кола політичних, економічних соціально-гуманітарних проблем державної ваги.

Так, Бюро дослідницької та правової інформації Національної парламентської бібліотеки Японії з 2001 р. проводяться міждисциплінарні дослідження, які являють собою вивчення основних національних політичних проблем, що потребують тривалого міжпредметного підходу. Проектна група складається зі співробітників різних наукових підрозділів, пов'язаних з конкретною темою.

Міждисциплінарні дослідження включають обмін думками з експертами і польові дослідження як всередині, так і за її межами Японії, а також аналіз інформації з друкованих джерел і електронних ресурсів, зокрема інтернет-інформації. Протягом останніх років практикується також проведення «Міжнародного політичного Семінару», для участі в якому для обміну думками та обговорення питань запрошуються іноземні фахівці. Крім того, деякі дослідження також проводяться за участю зовнішніх експертів, яких запрошують до співпраці в проектних командах.

Результати таких міждисциплінарних досліджень публікуються у вигляді «Міждисциплінарного дослідницького звіту» (Interdisciplinary Research Report). Починаючи з 2001 р., кожного року обирається певна тема, за якою і проводяться міждисциплінарні дослідження (див. таблицю) [5, 7, 8].

Таблиця

Теми міждисциплінарних досліджень

Роки	Назва теми
ФР 2001	Управління ризиками у сфері стихійних лих
ФР 2002	Управління у надзвичайних ситуаціях у більшості країн
ФР 2002-2003	Реформи в США з 1980-х років
ФР 2003–2004	Старіння суспільства з малою кількістю дітей
ФР 2004–2005	Регіональне пожвавлення
ФР 2005–2006	Сучасний стан і майбутні виклики, пов'язані з розширенням ЄС
2006	Зміцнення миру
2006–2007	Проблеми імміграційної політики та зарубіжних працівників у суспільствах з тенденцією депопуляції
2007–2008	Проблеми неповнолітніх
2007	Роль парламенту у забезпеченні громадянського контролю
2008–2009	Політичні проблеми Японії в міжнародному контексті

2008	Політика нової адміністрації Австралії Вплив послаблення регуляційної політики в економічній сфері Розгляд тенденцій розвитку Японії в парламентах зарубіжних країн
2009–2010	До становлення суспільства сталого розвитку
2011	Відновлення Японії через технології та культуру
2012	Американо-японські відносини після президентських виборів 2012 р.

Команда проекту складається з науковців з декількох науково-дослідних підрозділів, які в режимі гнучкого робочого графіку в тісній координації один з одним вивчають певну проблему під різними кутами зору і за допомогою різних методів дослідження. Такі проекти зазвичай реалізуються від одного до двох років.

У сфері дослідницьких інтересів Бюро – виборча, парламентська та конституційна реформи, регіональна система, децентралізація, адміністративна реформа, реформа державної служби, територіальні питання, проблема військової бази США, споживчий податок, бюджет, грошово-кредитна політика, ядерна енергетика. Останнім часом посилена наукова увага приділяється також таким питанням, як стратегії зростання, розвиток сільського господарства, катастрофічне зростання відходів, радіоактивних матеріалів, готовність до стихійних лих, відновлення і реконструкції, громадські роботи, залякування, університетська реформа, пенсія, витрати на медичне обслуговування, зайнятість [9].

Експерти Бюро дослідницької та правової інформації здійснюють два види досліджень: «За запитом» з питань компетенції членів комітетів обох палат парламенту, політичних партій, та дослідження за власною ініціативою. Останні можна віднести до «прогностичних досліджень», тому що в процесі їх виконання розглядаються проблеми законодавчого характеру, які в перспективі з великою долею імовірності перебуватимуть у центрі уваги законотворців і потребуватимуть наукового аналізу. Фактично йдеться про підготовку напрацювань під майбутні запити парламентарів. «Випереджальні» дослідження є важливою частиною науково-дослідної діяльності Бюро.

Як зазначає експерт Бюро Ю. Хіроші (Junko Hirose), ці два види досліджень пов'язані між собою, як переднє і заднє колеса велосипеда. Цілі випереджального дослідження полягають у розробці науково-дослідних ресурсів для майбутніх досліджень за запитом користувачів з метою підготовки і вдосконалення дослідницької бази і розширення науково-дослідного потенціалу. Результати випереджальних досліджень у підсумку стають одним з основних ресурсів, який дає змогу відповісти на дослідницькі запити швидко [5].

Перед початком кожної чергової сесії парламенту кожен дослідний підрозділ Бюро визначає основні проблеми для досліджень з тих питань, які значаться в порядку денному сесії і містяться в дослідницьких запитах парламентарів, і працює за обраною тематикою, готуючи науково-дослідні звіти та аналітичні огляди.

Кожен дослідний підрозділ має представити «Базовий план дослідницьких робіт» (Basic Research Work Plan) відділу до Відділу планування досліджень (Research Planning Division) Бюро. План містить у собі основні очікувані законодавчі ініціативи порядку денного сесії парламенту, план досліджень кожного дослідника, назву дослідницької доповіді, над якою працюватиме експерт, тип публікації, обґрунтування актуальності доповіді та доцільності її підготовки, її відношення до законодавчої діяльності і орієнтовну дату публікації. Кожен дослідник повинен написати принаймні одну наукову доповідь на рік.

Результати планування обговорюються в Комітеті з планування і для кожного відділу затверджується його план роботи. Комітет з планування координує і роботу з публікації аналітичних оглядів.

Після завершення виконання експертом дослідницького завдання, керівник та експерт науково-дослідного підрозділу вивчають підготовлений науковий матеріал та складають рецензію (звіт) з основними висновками, який додається до стандарту публікації. Проект доповіді направляється до офісу Служби міждисциплінарних досліджень (Interdisciplinary Research Service). Провідні спеціалісти та експерти офісу вивчають всі представлені проекти доповідей перед публікацією та готують відповідні письмові рецензії – лаконічні, точні, об'єктивні і незаангажовані, у яких, зокрема, зазначається відношення підготовленої публікації до законодавчої діяльності та перспективи реалізації викладених у доповіді пропозицій. Два рівня рецензування гарантують якість інформаційної продукції Бюро.

Після публікації великого дослідницького звіту експерт, який готував звіт, проводить презентацію на «Семінарі з політики» (Policy Seminar) для членів парламенту та їхніх співробітників. У 2011 фінансовому році Бюро було проведено 23 таких семінари, на якій у сукупності були присутні 576 парламентарів та їхніх співробітників.

Матеріали проведених досліджень викладаються в серії монографій, публікація яких здійснюється нерегулярно, у вигляді доповідей за результатами великих науково-дослідних проектів – міждисциплінарних та науково-технічних досліджень, науково-дослідного проекту з вивчення зарубіжних Конституцій. Приблизний обсяг кожної монографії становить 100–300 сторінок [5].

Всебічні і надійні законодавчі дослідження і аналіз, які мають бути своєчасними, об'єктивними, авторитетними та конфіденційними, з метою інформаційного забезпечення діяльності законодавчого органу здійснюються Дослідницькою службою Конгресу Бібліотеки Конгресу США.

CRS – один з найбільших підрозділів Бібліотеки Конгресу. В її складі на сьогодні 350 політичних аналітиків, юристів та інформаційних співробітників (при загальному штаті Служби 675 і Бібліотеки 3597 співробітників). У свою чергу Служба поділяється на міждисциплінарні дослідні підрозділи, кожен з яких складається з галузевих секцій: відділи американського права (American Law) і політики (Domestic Social Policy), закордонних справ, оборони і торгівлі (Foreign Affairs, Defense and Trade), уряду і фінансів (Government and

Finance) та ресурсів, науки і промисловості (Resources, Science and Industry). Група знаннєвого обслуговування (The Knowledge Services Group) надає допомогу в дослідженнях політичним експертам у кожному з п'яти підрозділів.

Найбільш затребуваним на сьогодні напрямом діяльності CRS є інформаційна підтримка законодавчого процесу, яка здійснюється у формі підготовки аналітичних матеріалів (звітів щодо досліджень, довідок), рефератів, перекладів, брифінгів, відеопрезентацій, індивідуальних консультацій конгресменам та їхнім співробітникам.

Інформаційно-аналітичні звіти CRS містять визначення проблеми, її фон та стратегічні дослідження, огляд минулого й очікуваного законодавства, бібліографію слухань, звіти Конгресу, хронологію подій та довідкові джерела. Це можуть бути короткі огляди близько семи сторінок, або ґрунтовні дослідження. Звіти можуть подаватись у вигляді політичного аналізу, економічних або юридичних досліджень, статистичних оглядів. Метою підготовки таких матеріалів є чітке визначення місця проблеми в законодавчому контексті. Щорічно готується понад 700 таких звітів, причому кожен з них містить точну, об'єктивну та оперативну інформацію з проблеми. Показово, що в переліку «10 найбільш затребуваних урядових документів», складених Центром розвитку демократії та технологій (Center for Democracy and Technology), звіти CRS посіли перше місце.

Широта й глибина експертизи, що проводиться експертами CRS – від законів, економіки і закордонних справ до оборони та національної безпеки, громадського врядування, освіти, охорони здоров'я, імміграції, енергії, захисту навколишнього середовища, науки і техніки – дають змогу Службі, швидко мобілізуючи в гнучких групах співробітників, забезпечувати комплексні дослідження складних питань, що стоять перед Конгресом.

CRS надає законодавчому органу США компетентну допомогу не лише в дослідженні природи і характеру проблем, що постають перед Конгресом, а й в оцінці та визначенні стратегічних варіантів та пропозицій їх вирішення.

Відповідно до звіту CRS за 2009 р. [3], в умовах світової фінансової кризи Служба здійснювала аналіз ефективності методів економічного стимулювання і надавала допомогу конгресменам та їхнім співробітникам у процесі формулювання, обговорення та виконання Акта Американського Відновлення та Реінвестування 2009 р. (American Recovery and Reinvestment Act of 2009). Оскільки Конгрес обговорював заходи щодо зміцнення фінансової системи, CRS у допомогу реформуванню фінансового сектору проводила аналіз основних елементів споживчого кредитування та пов'язаних із цим юридичних питань.

У сфері зовнішньої політики аналітики Служби здійснювали аналіз американських військових операцій в Афганістані, ситуації в Іраку, забезпечували інформаційний супровід дебатів стосовно виборчої динаміки Ірану, ядерних амбіцій цієї держави та санкцій щодо неї. Серед проблем, що перебували у фокусі уваги дослідників CRS – знищення Усами Бін Ладена (Osama bin Laden's Death: Implications and Considerations) (2011 р.), піратство

(Piracy off the Horn of Africa) (2011 p.), питання співробітництва з іншими країнами у сфері ядерної енергетики (Nuclear Cooperation with Other Countries: A Primer) (2011 p.), «Нарощування потенціалу держав-партнерів шляхом надання допомоги сил безпеки» (Building the Capacity of Partner States Through Security Force Assistance) (2011 p.), «Передача звичайних озброєнь в країни, що розвиваються, 2004–2011» (Conventional Arms Transfers to Developing Nations, 2004–2011) (2012 p.), «Чи працює іноземна допомога? Спроба оцінити зарубіжну допомогу США» (Does Foreign Aid Work? Efforts to Evaluate U.S. Foreign Assistance) (2013p.), «Договір про всеосяжну заборону ядерних випробувань: передумови і сучасні досягнення» (Comprehensive Nuclear-Test-Ban Treaty: Background and Current Developments) (2013 p.), «Угоди про вільну торгівлю: вплив на торгівлю США і наслідки для торговельної політики США» (Free Trade Agreements: Impact on U.S. Trade and Implications for U.S. Trade Policy) (2014 p.) та багато інших [4].

Визнанням ефективності діяльності Служби стало нагородження 264 її співробітників 363 спеціальними преміями.

У Китайській Народній Республіці посилення інтелектуальної складової у бібліотечних процесах, орієнтація не лише на надання послуги, а й на проведення досліджень як основи підвищення ефективності інформаційного супроводу реформ стало відповіддю Національної бібліотеки Китаю на потребу модернізації економіки країни та прискорення соціально-економічного розвитку в другій половині минулого століття. Досить промовистою у цьому контексті стала реорганізація в 1975 р. Довідкового відділу (Reference Department) у Довідково-дослідний відділ (Reference Research Department), одним із завдань якого стало інформаційне обслуговування центральних державних органів влади. У 1988 р. серед 100 співробітників відділу працювало близько 20 експертів з філософії, історії, літератури, права, фізики, хімії, математики, географії, які були запрошені або з інших відділів бібліотеки, або взагалі з інших інститутів.

Відділ проводив важливі наукові дослідження для уряду та неурядових організацій, зокрема «дослідження нафтових матеріалів у розвинених країнах» (investigation on petroleum materials in developed countries) для Комісії з науки і технологій (Scientific & Technological Commission), вивчення «тенденцій розвитку науки і технологій у розвинутих країнах» для Комітету науки і технологій Пекіну (Science and Technology Committee of Beijing).

Для того, щоб допомогти деяким урядовим організаціям у визначенні стратегії аграрної політики, експерти бібліотеки знайшли та опрацювали велику кількість матеріалів стосовно розв'язання аграрної проблеми в США, рівня механізації сільського господарства інших країн, розв'язання проблеми прибутку з одиниці площі в агросекторі Японії, а також стосовно питань електрифікації, механізації, перевезень і добрив провідних країн з ринковою економікою з наступною адаптацією результатів досліджень до особливостей умов Китаю.

Протягом 14 років відділом було дано понад 30 тис. висновків з різних питань і отримано подяки уряду, академічних установ та окремих користувачів.

Наприклад, з метою надання потрібної інформації Бюро з торгівлі та промисловості (Commerce and Industry Bureau) у його роботі з удосконалення Закону про недобросовісну конкуренцію (Law of Unfair Competition Act) відділом було проаналізовано 11 законів і регулятивних актів інших країн. Експерти відділу компілювали інформацію стосовно організації парламентської системи контролю за рубезем (Foreign Parliamentary Supervising System) для Загального офісу Всекитайських зборів народних представників (General Offices of the National People's Congress).

Для Міністерства авіаційної та аерокосмічної промисловості Китаю (Ministry of Aviation and Aerospace of China) експерти бібліотеки провели аналіз літератури з питань дослідницької політики США та її ефекту на американську економіку впродовж наступних 30 років.

У 1998 р., відповідно до рішень XV Всекитайських зборів щодо вдосконалення якості законодавства в складі Національної бібліотеки Китаю було створено Довідковий відділ з права й ухвалення рішень (Law and Decision Making Reference Department – LDMRD). Спочатку новостворений відділ був тісно пов'язаний з Довідково-дослідним, остаточно відокремившись у самостійну структуру у 2007 р. Його місією стало забезпечення інформаційного обслуговування законодавчого процесу і процесу ухвалення рішень органами державної влади. Заснування відділу такої спеціалізації започаткувало новий період в історії Національної бібліотеки Китаю у її обслуговуванні центральних державних органів [6].

Вартим уваги є той факт, що саме ті країни, у структурі національних бібліотек яких успішно функціонують дослідні підрозділи, що здійснюють інформаційний супровід процесу прийняття управлінських рішень, відрізняються високим рівнем економічного розвитку та політичною стабільністю.

Що ж до вітчизняного досвіду функціонування дослідних підрозділів у структурі національних бібліотек, то слід зауважити, що недосконала нормативно-правова база та брак фінансування не дають змоги таким відділам здійснювати повномасштабні міжпредметні дослідження, обмежуючи дослідницьке поле інформаційно-комунікаційною тематикою. Ті ж питання, що виходять за вказані межі, вивчаються на рівні аналітичних звітів і оглядів, які, незважаючи на їх актуальність, якість виконання й суспільне значення, не можуть претендувати на статус наукових досліджень.

Водночас, враховуючи посилення інформаційної складової в сучасних суспільно-політичних конфліктах, можна стверджувати, що результати наукових досліджень тенденцій і специфіки розвитку інформаційного середовища під впливом поширення електронних технологій, наслідків інтенсифікації інформаційно-комунікаційних обмінів у глобальних масштабах, підвищення ефективності функціонування соціальних медіа

створюють науково-методичне підґрунтя для вироблення державної політики у сфері забезпечення національного інформаційного суверенітету.

У цьому контексті потужним дослідним центром виступає Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського (НБУВ), дослідницьким колективом якої за останні три роки (2011–2013) було проведено вісім наукових досліджень, результати яких було викладено в колективних монографіях, представлених в онлайн-доступі на сайті інформаційно-аналітичних підрозділів НБУВ (http://www.nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=category&id=32&Itemid=190)¹.

Серед розглянутих проблем – розвиток інформаційної основи процесу глобалізації, удосконалення її структури та формування методик використання глобальних інформаційних ресурсів в інтересах розвитку соціокультурної сфери України, основні напрями вдосконалення інформаційної діяльності в політичній сфері, у забезпеченні суспільно значущою інформацією наукових установ у контексті інноваційного розвитку України, шляхи активізації міжнародних інформаційних обмінів, зокрема, на базі структуризації міжнародних бібліотечних систем та інших великих центрів концентрації інформаційних ресурсів, включення в цей процес вітчизняних бібліотек, принципи розвитку сучасного інформаційного співробітництва.

Окрема наукова увага була приділена розгляду специфіки функціонування соціальних інформаційних мереж як ефективних глобальних інформаційних ресурсів, що здійснюють відчутний вплив на змістове наповнення вітчизняного інформаційного простору, їх змісту, особливостям розвитку в системі сучасних соціальних комунікацій, дослідженню тенденцій активізації використання соціальних медіа в сучасній соціальній інформаційній системі, розбудові вітчизняного комунікаційного простору, соціального й науково-освітнього значення інформаційного сегменту соцмереж, а також питанням організації безпеки вітчизняного

---

¹ Соціальні мережі як чинник розвитку громадянського суспільства: [монографія] / [О. С. Онищенко, В. М. Горювий, В. І. Попик та ін.]; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2013. – 250 с.; Тенденції впливу глобального інформаційного середовища на соціокультурну сферу України / [О. С. Онищенко, В. М. Горювий, В. І. Попик та ін.]; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2013. – 224 с.; Інформаційна складова соціокультурної трансформації українського суспільства / [О.С. Онищенко, В. М. Горювий, В. І. Попик та ін.]; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2012. – 254 с.; Розвиток ресурсної бази вітчизняного інформаційного середовища / [О.С. Онищенко, В. М. Горювий, Л. А. Дубровіна та ін.] / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2012. – 246 с.; Інтеграція України у світове співтовариство в контексті розвитку бібліотечних інформаційних технологій / [О.С. Онищенко, Л. А. Дубровіна, В. М. Горювий та ін.] / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К.: НБУВ, 2011. – 224 с.; Національний інформаційний суверенітет у контексті розвитку новітніх інформаційних технологій / [О.С. Онищенко, В. М. Горювий, В. І. Попик та ін.]; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К.: НБУВ, 2011. – 160 с.; Інформатизація і модернізація соціокультурної сфери суспільства: взаємодія та розвиток: [монографія] / [О. С. Онищенко, В. М. Горювий, В. І. Попик та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2013. – 206 с.; Електронні інформаційні ресурси бібліотек у піднесенні інтелектуального і духовного потенціалу українського суспільства / [О.С. Онищенко, Л. А. Дубровіна, В. М. Горювий та ін.] / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К.: НБУВ, 2011. – 248 с.

інформаційного простору в умовах стрімкого розвитку електронних інформаційних технологій.

Пріоритетним напрямом досліджень для наукових інформаційно-аналітичних підрозділів НБУВ залишається вивчення проблеми зміцнення національного інформаційного суверенітету, інфраструктура його забезпечення, організаційно-методологічна база використання, збереження й поповнення суверенних інформаційних ресурсів.

Разом з тим в умовах посилення інформаційного протистояння, інтенсифікації відверто ворожих зарубіжних інформаційних впливів на структуру і наповнення національного інформаційного простору дедалі більшого значення для зміцнення інформаційного суверенітету України набуває інформаційно-аналітичний напрям діяльності національних бібліотек, спрямований на представлення суспільству результатів наукового аналізу подій і процесів, що перебувають у центрі суспільної уваги, специфіки їх відображення різними інформаційними ресурсами як результату інформаційної політики провідних політичних акторів.

Підготовка й поширення такого інформаційно-аналітичного продукту через мережу бібліотечних сайтів покликана сприяти формуванню громадянами цілісного уявлення та компетентної позиції стосовно актуальних суспільно-політичних та соціально-економічних питань, особливо в умовах перетворення національного інформаційного простору на поле інформаційної війни. Відповідно до положень Кодексу етики бібліотекаря УБА – «дотримуємося нейтральності й неупередженої позиції щодо збирання та організації доступу до інформації й надання послуг, розмежовуємо професійні обов'язки і власні інтереси, прагнемо до того, щоб особисті переконання не заважали вільному доступові користувача до інформації» [1] – підготовлені експертні матеріали мають містити консолідовану інформацію, створену на основі опрацювання широкого кола різноманітних джерел, яка є інформаційною моделлю проблемної галузі, а не особистих уявлень фахівця про проблемну галузь. Утім, у цьому випадку першочергового значення набуває питання фахового пошуку, відбору і оцінки первинних джерел інформації, оскільки зрозуміло, що некоректно відібраний джерельний матеріал у підсумку спричинить помилкові висновки. Приклад ефективної діяльності в цьому напрямі дає досвід СІАЗ НБУВ. Так, в умовах розгортання суспільно-політичної кризи в Україні, за неповних чотири місяці – з 21 листопада 2013 р. по 4 березня 2014 р. – співробітниками служби було підготовлено і представлено в бюлетені оперативної інформації електронних видань «Резонанс», що виходить двічі на тиждень, 26 аналітичних оглядів, у яких було висвітлено такі проблемні аспекти ситуації, як перспективи євроінтеграції України та наслідки зміни зовнішньополітичного курсу країни, проблема російських впливів, зокрема в Криму, причини виникнення і очікування Майдану, небезпека розколу країни та проблеми федералізації, зарубіжна реакція на події в Україні, питання переформатування вітчизняного політичного поля та проблема використання інформаційних технологій у політичній боротьбі [2].

З іншого боку, бібліотечні інформаційно-аналітичні продукти – аналітичні звіти, огляди, експертні оцінки – на замовлення владних структур стають ефективним інструментом інформаційного супроводу процесу прийняття управлінських рішень, створюючи необхідне інформаційне підґрунтя для усвідомлення управлінцями суспільних очікувань і потреб, наявного балансу вимог і підтримки, основних факторів впливу на ситуацію та механізмів їх використання, можливих сценаріїв розвитку та наслідків їх реалізації.

У зв'язку з цим важливо наголосити, що на відміну від сформованих при окремих урядових структурах або політичних партіях аналітичних служб та окремих аналітиків, які у вітчизняних реаліях часто забезпечують інформаційне обслуговування не стільки інститутів, скільки окремих політиків, національні бібліотеки за своєю природою орієнтовані на сприяння розвитку національної спільноти, отже, підготовлений відповідними підрозділами національних бібліотек інформаційно-аналітичний продукт покликаний визначати причини виникнення проблемних ситуацій та оптимальні шляхи розв'язання актуальних суспільно-політичних та соціально-економічних завдань з позицій інтересів національної держави, а не окремих наділених владними повноваженнями персон. Отже, результати проведеного інформаційно-аналітичними структурами національних бібліотек аналізу проблемних ситуацій мають стати для владних структур і окремих громадян джерелом об'єктивної інформації, ефективне використання якої забезпечить ухвалення адекватних складній ситуації рішень.

Список використаних джерел

1. Кодекс етики бібліотекаря УБА [Електронний ресурс] // Творчість та інновації в українських бібліотеках. Інформаційно-просвітницький блог для бібліотекарів. – 2013. – 29.11. – Режим доступу: <http://libinnovate.wordpress.com/2013/11/29/кодекс-етики-бібліотекаря-уба/>. – Назва з екрана.

2. Резонанс [Електронний ресурс] // Інформаційно-аналітичні підрозділи Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – Режим доступу: http://www.nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=23&Itemid=183. – Назва з екрана.

3. Congressional Research Service fiscal year 2009 Annual Report [Electronic resource]. – Mode of access: http://www.loc.gov/crsinfo/about/crs09_annrpt.pdf. – Title from the screen.

4. Congressional Research Service – Index 7 JUN 2014 [Electronic resource] // Public Intelligence Blog. – Mode of access: <http://www.phibetaiota.net/2013/07/congression-research-service-catalog/>. – Title from the screen.

5. Hirose J. Anticipatory Research of the National Diet (Parliamentary) Library Japan: A Major Research Resource for the Diet (Paper submitted to IFLA/WLIC 2013, Library and Research Services for Parliaments Section) [Electronic resource] / J. Hirose

// National Diet Library Newsletter. – N 191, October 2013. – Mode of access: http://www.ndl.go.jp/en/publication/ndl_newsletter/191/917.html. – Title from the screen.

6. Li, W. Ch. A History of reference services in the National library of China, 1928–2008 [Electronic resource] / Wu Chun Li // World library and information congress : 75th ifla general conference and council 23–27 August 2009, Milan, Italy. – Mode of access: <http://www.ifla.org/files/hq/papers/ifla75/90-chun-en.pdf>. – Title from the screen.

7. Services for the National Diet – providing legislative support [Electronic resource] / National Diet Library Newsletter. – N 161, June 2008. – Mode of access: http://www.ndl.go.jp/en/publication/ndl_newsletter/161/611.html. – Title from the screen.

8. Toward Establishing a Sustainable Society: Interdisciplinary Research Report (Abridged) [Electronic resource] / Research and Legislative Reference Bureau, National Diet Library. – Mode of access: <http://www.ndl.go.jp/jp/diet/publication/document/2011/201005.pdf>. – Title from the screen.

9. 調査及び立法考査局の業務内容[Electronic resource] // National Diet Library. – Mode of access: <http://www.ndl.go.jp/jp/diet/service/works.html>. – Title from the screen.

Т. Гранчак, д-р наук по соц. коммуникациям,
ст. науч. сотр., завотделом «СИАЗ» НБУВ

Научно-исследовательское направление деятельности национальных библиотек как стратегическая составляющая системы национального информационного суверенитета

Статья посвящена раскрытию научно-исследовательского направления деятельности национальных библиотек как фактора формирования необходимой информационной базы для принятия управленческих решений в различных сферах общественной жизни, обогащения национального информационного пространства значимой для динамического общественного развития информацией.

Ключевые слова: национальная библиотека, исследовательские центры, междисциплинарные исследования, информационно-аналитическая деятельность.

T. Granchak, PhD, Head of Department SIAZ NBUV

Research lines of National Libraries' activity as a strategic component of system of national information sovereignty

The article devoted to elucidate the research direction of the National Libraries as a factor in the formation of the necessary information base for decision making in various spheres of social life, enriching the national information space by meaningful information for dynamic social development.

Keywords: national library, research centers, interdisciplinary research, information and analytical activities.